T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek lisans Tezi

HANYALI MEHMET ŞEFİK EFENDİ VE DİVÂNÇESİ

(METİN-İNCELEME)

Gökçen Yunus Tekin

Diyarbakır 2016

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HANYALI MEHMET ŞEFİK EFENDİ VE DİVÂNÇESİ

(METİN-İNCELEME)

Gökçen Yunus Tekin

Danışman

Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum " Hanyalı Mehmet Şefik Efendi Ve Divançesi " adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

(X) Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

( ) Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

( ) Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/07/2016

Gökçen Yunus Tekin

KABUL VE ONAY

Gökçen Yunus Tekin tarafından hazırlanan " Hanyalı Mehmet Şefik Efendi Ve Divançesi adındaki çalışma, 13/07/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. (Danışman) Abdurrahman ACAR (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. (Üye) M. Sait MERMUTLU

Yrd. Doç.Dr. (Üye) Ferhat KORKMAZ

ÖN SÖZ

İstanbul-Mısır arasında bir ticaret ve kültür merkezi olan Girit, Osmanlı hākimiyetiyle de bir ilim merkezi olmuştur. Osmanlı devlet anlayışının bir geleneği olan imar ve iskān politikası, Girit'te de uygulanmıştır. Bu anlayış doğrultusunda bir ticaret limanı olan Girit, aynı zamanda bir kültür ve edebiyat adası vazifesi de görmüştür.

Üç asra yakın bir süre Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan Girit'te imar politikası hızla ilerlemiş, Osmanlı kültürü nakış nakış işlenmiştir. Cami kültürü yavaş yavaş yerini medrese, tekke ve zaviyelere bırakmış, özellikle medreselerin çoğalmasına zemin hazırlanmıştır. İlim meclislerinin çoğalmasıyla birlikte ada bir edebiyat merkezi haline gelmiştir.

Giritli şairlerden biri de XIX. yüzyılda yaşamış Hanyalı Şefîk Efendi'dir. Kayıtlarda Hanyalı Mehmed Şefik Efendi diye geçen şairimiz, Divānçe'sinde *Şefîk* mahlasını kullanmıştır.

Hanyalı Şefik hakkında en detaylı bilgileri kendi zamanında yayımlanan İntibah Gazetesi'ndeki yazı dizisinde bulmaktayız. Bu yazı dizisinde, nasıl bir şair olduğu ve eseri hakkında bazı bilgiler vardır. Ayrıca *Girit'i* ve *Giritli Şairler'i* anlatan kitap ve makalelerden de istifade edilmiştir.

Şefik Efendi sıkı bir Mevlānā aşığı ve Mevlevī bir şairdir. Bu durum gerek Divānçe'sindeki manzum ve mensur takrizlerden, gerekse de divançe içindeki belli şiirlerinden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Çalışmanın içerisinde bu konudan ayrıca bahsedilmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, şairin hayatı ve edebi kişiliği incelenmiş, Divānçe'si tanıtılmıştır. Burada Şefik Efendi'nin Mevlānā'ya olan ilgisi, Mevlevīlik'i nasıl işlediği, dil ve üslup özellikleri, divançede kullanılan belli başlı sanatların neler olduğu, Divānçe'nin şekil ve üslup özellikleri, nazım şekilleri, vezin ve kafiyesi ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Divānçe'nin muhtevası tahlil edilmiştir. Tahlil; tasavvufī öğeler, tabiat unsurları, tarihi ve manevi şahsiyetler ve insana ait benzetme ve güzellik unsurları üzerinden yapılmıştır. Tahlil kısmından sonra sonuç ve kaynakça ile bu bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölüm, transkripsiyonlu metinden ibarettir. Çalışmanın sonuna Divānçe'ye ait bir dizin eklenmiştir. Bu Divānçe'nin hazırlanmasında her türlü yardımını gördüğüm danışman hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ACAR ve Yrd. Doç. Dr. Kadir ALPER'e teşekkür ederim.

Gökçen Yunus TEKİN
Diyarbakır 2016

ÖZET

Şiirlerinde "Şefik" mahlasını kullanan Hanyalı Mehmed Şefik Efendi, XIX. yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Osmanlı Devletinin elinde yaklaşık üç asır kalan Girit adasına bağlı Hanya şehrinde doğmuştur.

Şefik Efendi, Divânçe'sinden ve ondan bahseden kaynaklardan anlaşıldığına göre Mevlânâ aşığı Mevlevî bir şairdir. Divançe'nin içerisinde bulunan müstakil şiirlerden bu husus kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, şairin hayatı, edebi kişiliği ele alınmış, Divânçe'si tanıtılmış, Mevlevîlik'in şiirlerine nasıl yansıdığı, dil ve üslup özellikleri, Divânçe'de kullanılan belli başlı sanatlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Divânçe değişik açılardan ele alınarak ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise transkripsiyonlu metin yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Şefik, Hanya, Girit, Divançe, Osmanlı, Mevlevilik

ABSTRACT

He is a Sufi who lived between the beginning and the end of the XIX. Century. He knows Mehmet Şefik Efendi mentioned in the records. He used "*Şefik"* nickname at his divances.

Şefik Efendi is lover Mevlānā and He is a Mevlevī poet. This mood understood that his verse and prose articles. İn the course at the study in this topic has been mentioned.

This stady is handle form in three section.

At first section we try to show that poets life, literary character, linguistik and stylistic features and the types of art used divāce.

At second section is mentioned about different types of divānce the third section is finished by transcriptions word.

Key Words

Shafıq, Hania, Mawlawid, Ottoman, Girit

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....I

ÖZET..... III

ABSTRACT.....IV

İÇİNDEKİLER V

KISALTMALAR XVII

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

HANYALI MEHMED ŞEFİK EFENDİ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE DİVÂNÇE'Sİ

1.1. HAYATI (? –H. 1288 / M. 1871)..... 5

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ 9

1.2.1. Dil ve üslup 11

1.2.2. Etkilendiği Şairler 13

1.2.3. Sanatlar 14

1.3. DİVÂNÇE'Sİ 17

1.3.1. Mevlānā ve Aşk 20
1.3.2. Mevlevīlik İzleri 23
1.4. DİVANÇENİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 24
1.4.1. Nazım Şekilleri ve Türleri 24
1.4.2. Kafiye ve Redif 27
1.5. DİVĀNÇE'NİN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 28
1.5.1. Mecāzlı Söyleyişler 28
1.5.2. Atasözleri ve Deyimler 28

İKİNCİ BÖLÜM

DİVĀNÇE'NİN TAHLİLİ

2.1. İSLĀM VE İMĀN ESASLARI 32
2.1.1. Dīnī Unsurlar 32
2.1.1.1. Allah 32
2.1.1.2. Peygamberler 33
2.1.1.2.1. Hz. Muhammed 33
2.1.1.2.2. Hz. Ādem 34
2.1.1.2.3. Hz. İsa (Mesih) 35
2.1.1.2.4. Hz. Mūsā 36
2.1.1.2.5. Hz. Yūsuf 36
2.1.1.3. Melekler 37
2.1.1.4. Kitaplar 37
2.1.1.5. Dört Halife (Çār-Yār) 38
2.1.1.6. Sahabeler 38
2.1.1.7. Ayet Ve Hadis 39
2.1.1.7.1. Ayet 39
2.1.1.7.2. Hadis 40

2.1.1.8. Namaz 41
2.1.1.9. Uhrevī Unsurlar 42
2.1.1.9.1. Ukbā, İmān 42
2.1.1.9.2. Mahşer (Haşr, Rūz-ı Mahşer) 42
2.1.1.9.3. Cennet (Firdevs, Huld, Cennet'ül-me'vā, Cinān) 43
2.1.1.9.4. Cehennem (Nār) 44
2.1.1.9.5. Huri ve Gılman 44
2.1.1.9.6. Kevser, Tūbā 44
2.1.1.9.7. Ölü (Mevt, Fevt) 45
2.1.2. Tasavvufi Unsurlar 45
2.1.2.1. Cemāl, Cānān, Yār 45
2.1.2.2. Vahdet 46
2.1.2.3. Harābāt, Cām 47
2.1.2.4. Dünya, Dehr, Devrān, Cihān 48
2.1.2.5. Rind (Çāker, Geda, Bende) 48
2.1.2.6. Zāhid (Zühhād, Ehl-i Tecrīd) Zühd, Vera': 49
2.1.2.7. Arif, İrfān, Ehl-i Dil: 50
2.1.2.8. Kanaat, İstiğna: 50
2.1.2.9. Tecellī: 51
2.1.2.10. Monlā, Şeyh: 52
2.1.2.11. Pīr, Pīrān, Pīr-i Mugān: 52
2.1.2.12. Rāh-ı Sülūk: 53
2.1.2.13. Lā-Mekān, Terk-i Terk: 53
2.1.2.14. Āb-ı Hayat: 54
2.1.2.15. Māsiva, Tūl-ı Arz: 54
2.1.2.16. Ālem-i Gayb, Ālem-i Ervāh, Ālem-i Lāhut: 55

2.1.2.17. Sıdk, Vefā, Sır, Esrār:.... 56
2.1.2.18. İlm-i Ledün:.... 56
2.1.2.19. Ene'l Hak: 57
2.1.2.20. Künt-i Kenz, Kenz-i Mahfī: 57
2.2. TABİAT VE EŞYA.... 58
2.2.1.Dört Unsur (Anasır-ı Erba'a) 58
2.2.1.1. Su.... 58
2.2.1.1.1. Su (āb, mā):.... 58
2.2.1.1.2. Bulut, Sehab, Ebr:.... 59
2.2.1.1.3. Deniz, Derya, Bahr, Muhit: 59
2.2.1.1.4. Akarsu, Cūy, Cū: 60
2.2.1.1.5. Dalga, Mevc, Emvāc: 60
2.2.1.1.6. Şebnem, Jale: 61
2.2.1.2. Toprak 61
2.2.1.2.1. Toprak, Hāk: 61
2.2.1.2.2. Dağ, Taş, Seng:.... 62
2.2.1.2.3. Kān: 62
2.2.1.3. Ateş.... 62
2.2.1.3.1. Ateş, Nār:.... 62
2.2.1.3.2. Duman, Dūd-ı āh: 63
2.2.1.4. Hava 64
2.2.2. Kozmoğrafya 64
2.2.2.1. Felek (Sema, Devrān, Sipihr, Kadeh, Devr): 64
2.2.2.1.1. Felek: 64
2.2.2.1.2. Atlās:.... 65
2.2.2.1.3. Peymāne(Kadeh): 66

2.2.2.2. Yıldız/Bazı Yıldızlar 66
2.2.2.2.1. Yıldız, Necm: 66
2.2.2.2.2. Süreyyā: 67
2.2.2.3. Burçlar 67
2.2.2.4. Seyyareler 67
2.2.2.4.1. Güneş (Mihr, Şems, Afitab): 67
2.2.2.4.2. Ay (Mah, Mah-nev, Kamer, Bedr): 68
2.2.2.5. Nur,Işık (Ziya, Pertev): 69
2.2.2.6. Karanlık (Tįre): 69
2.2.2.7. Diğer 70
2.2.2.7.1. Evc, Arş: 70
2.2.2.7.2. Hāle: 70
2.2.3. Zamanla İlgili Unsurlar 71
2.2.3.1. Zaman (Dehr, Devr, Devrān, Dem): 71
2.2.3.2. Yıl (Sāl): 72
2.2.3.3. Mevsim (Bahār, Nev Bahār): 72
2.2.3.4. Aylar 73
2.2.3.5. Gün (Eyyām, Rūz): 73
2.2.3.6. Gündüz (Subh, Subh-gāh, Seher) 73
2.2.3.7. Gece, Akşam (Şam, Şeb): 74
2.2.4. Hayvanlar 75
2.2.4.1. Kuşlar: 75
2.2.4.1.1. Bülbül (Andelib, Hezar): 75
2.2.4.1.2. Doğan, Şahin (Şeh-bāz, Şāh-bāz): 76
2.2.4.1.3. Ankā: 76
2.2.4.1.4. Mürg, Murg: 77

2.2.4.2. Böcek, Sürüngen: 77
2.2.4.2.1. Pervāne: 77
2.2.4.2.2. Yılan (Mār): 78
2.2.4.2.3. Ejder, Ejderha: 78
2.2.4.3. Dört Ayaklılar 79
2.2.4.3.1. Ahū(Ceylan, Gazal): 79
2.2.4.3.2. Hār, Hımār: 79
2.2.4.3.3. Düldül: 79
2.2.5. Bitkiler 80
2.2.5.1. Ağaçlar 80
2.2.5.1.1. Servi, serv: 80
2.2.5.1.2. Tūba, Şimşād: 80
2.2.5.1.3. Nahl, Şah: 81
2.2.5.2. Çiçekler 81
2.2.5.2.1. Gül: 81
2.2.5.2.2. Ġonca, Ġonce: 82
2.2.5.2.3. Hār, Diken: 82
2.2.5.2.4. Nergis: 82
2.2.5.2.5. Sünbül: 83
2.2.5.2.6. Lāle: 83
2.2.5.3. Çiçeklik, Gülistan ve Diğerleri 84
2.2.5.3.1. Gülzar (Gülistan, Gülşen): 84
2.2.5.3.2. Çemen (Sebz, Çemenzār): 85
2.2.5.3.3. Bağ, Bahçe: 85
2.2.5.3.4. Tohm (Dane): 86
2.2.6. Günlük Hayata Dair Unsurlar 87

2.2.6.1. Yiyecek 87
2.2.6.1.1. Büryan, Püryān, Kebap: 87
2.2.6.1.2. Helva, helv: 87
2.2.6.1.3. Tuz, Nemek, Nemekdān: 87
2.2.6.1.4. Şekker, Şekkerāmiz: 88
2.2.6.1.5. limon: 88
2.2.6.2. İçecek 89
2.2.6.2.1. İksīr: 89
2.2.6.2.2. Şīr: 89
2.2.6.2.3. Şarab, Şerab, Rahīḳ, Mey, Bade, Sahba: 89
2.2.6.2.4. Su (āb,mā): 90
2.2.6.3. Meyveler 91
2.2.6.4. Takılar, Süs Eşyaları 92
2.2.6.4.1. Değerli Madenler ve Taşlar 92
2.2.6.4.1.1. Cevher (Güher, Mücevher): 92
2.2.6.4.1.2. Sivar, lü'lü', sedef: 92
2.2.6.4.1.3. Sīm, billūr: 93
2.2.6.4.1.4. Ziver, Sivar: 93
2.2.6.4.1. Koku 93
2.2.6.4.1.1. Anber: 93
2.2.6.4.1.2. Müşg, misk: 94
2.2.6.4.1.3. Nükhet: 94
2.2.6.5. Giysi, Kumaş 94
2.2.6.5.1. Zīb: 94
2.2.6.5.2. Dibā : 95
2.2.6.6. Diğer Ev Eşyaları 95

2.2.6.6.1. Mir'at: 95
2.2.6.6.2. Elek, Rişte: 96
2.2.6.6.3. Dürbün, Peymāne, Bāzīçe: 96
2.2.6.6.4. Hāme: 97
2.2.6.6.5. Ney, Nāy: 97
2.2.6.6.6. Perde: 98
2.3. YAŞAM ALANINI OLUŞTURAN UNSURLAR 98
2.3.1. Şahıslar 98
2.3.1.1. Tarihi Şahsiyetler ve Ölüm Tarihleri: 98
2.3.1.1.1. Ahmed Hāmid Beg Efendi: 98
2.3.1.1.2. Kutbī Efendi : 99
2.3.1.1.3. Sırrı Baba: 99
2.3.1.1.4. Hācī Dāvud: 99
2.3.1.1.5. Muhammed Ekmel Beg: 100
2.3.1.1.6. Kerime-i Hūd : 100
2.3.1.1.7. Çelebi Muhammed Hemdemī Efendi: 100
2.3.1.1.8. Derviş 'Alī 'İsmet Efendi: 100
2.3.1.1.9. Aliye-i Rufā'iden Nūri Bābā: 101
2.3.1.1.10. Ahmed Besim Efendi: 101
2.3.1.1.11. Şefik: 101
2.3.1.2. Edebi ve Efsanevi Kahramanlar: 101
2.3.1.2.1. Mecnūn (Kays): 101
2.3.1.2.2. Rüstem: 102
2.3.1.3. Padişahlar, Vezirler: 102
2.3.1.3.1. Cem: 102
2.3.1.3.2. Şah-ı Edhem: 103

2.3.1.4. Manevi Şahsiyetler 103
2.3.1.4.1. Mevlānā: 103
2.3.1.4.2. Şems: 104
2.3.2. Şehirler, Muhitler 105
2.3.2.1. Ülke, Kıta 105
2.3.2.1.1. Çin ü Hatā: 105
2.3.2.1.2. Rūm: 105
2.3.2.2. Şehirler: 106
2.3.2.2.1. Hānye: 106
2.3.2.2.2. Girid: 106
2.3.2.2.3. Kandiye: 106
2.3.2.2.4. Necef: 107
2.3.2.3. Deniz, Ada 107
2.3.3. Toplumsal Yapı 107
2.3.3.1. Meslekler, Vazifeler 107
2.3.3.1.1. Neccār: 107
2.3.3.1.2. Bağbān: 108
2.3.3.1.3. Pasbān: 108
2.3.3.1.4. Çāker: 108
2.3.3.1.5. Tabib, Hekim: 109
2.3.3.1.6. Avcı: 109
2.3.3.2. Bazı Tipler 109
2.3.3.2.1. Sāki: 109
2.3.3.2.2. Mest: 110
2.3.3.2.3. Civān: 111
2.3.3.2.4. Pīr, Pīr-i Mūgān: 111

2.3.3.3. Eğlence Hayatı 112
2.3.3.3.1. Meykede, Meyhāne: 112
2.3.3.3.2. Bezm, Meclis: 112
2.3.3.4.4. Bayram, Iyd: 114
2. 3.3.4.5. Devlet: 114
2.4. İNSAN 115
2.4.1. Güzellik 115
2.4.1.1. Güzelliğe Ait Teşbişler, Mecāzlar: 115
2.4.1.1.1. Pertev: 115
2.4.1.1.2. Güneş, Mihr, Afitab: 115
2.4.1.1.3. Gül, Gülşen: 116
2.4.1.1.4. Şem‘: 116
2.4.1.1.5. Deniz (Bahr): 116
2.4.1.1.6. Bahār: 117
2.4.1.1.7. Çemen (Çemenzār): 117
2.4.1.1.8. Bezm (Meclis): 118
2.4.1.1.9. Şah: 118
2.4.2. Sevgili 119
2.4.2.1. Sevgiliye Ait Teşbihler, Mecazlar 119
2.4.2.1.1. Şah, sultan: 119
2.4.2.1.2. Ay, Māh: 119
2.4.2.1.3. Lāle, Sünbül: 119
2.4.2.1.4. Gülşen-i Ra‘na: 120
2.4.2.1.5. Sīm: 120
2.4.2.1.6. Kamer: 121
2.4.2.1.7. Gonca (Gonce, Gonce-i ra‘na, Gonce-i ter): 121

2.4.2.1.8. Ruhsār: 121
2.4.2.1.9. Ebru: 122
2.4.3. Sevgiliye Ait Güzellik Unsurları 122
2.4.3.1. Saç (Zülf, Gisu, Muy) 122
2.4.3.1.1. Zincir: 122
2.4.3.1.2. Tar, Rişte, İp: 122
2.4.3.1.3. Mār: 123
2.4.3.2. Perçem, Turra, Kākül: 123
2.4.3.3. Kaş (Ebrū) 123
2.4.3.3.1. Ebrū: 123
2.4.3.3.2. Yay, Keman: 124
2.4.3.4. Göz (Çeşm, Dide) 124
2.4.3.4.1. Çeşm: 124
2.4.3.4.2. Mahmūr: 124
2.4.3.4.3. Nergis: 125
2.4.3.4.4. Fitne, Çeşm-i Şuh: 125
2.4.3.4.5. Çeşm-i cādu: 125
2.4.3.5. Kirpik (Müjgān, Tīr) 126
2.4.3.6. Yanak 126
2.4.3.6.1. Rūh: 126
2.4.3.6.2. Hurşid, Mihr: 127
2.4.3.7. Yüz (Mir'at) 127
2.4.3.8. Gamze 127
2.4.3.8.1. Gamze: 127
2.4.3.8.2. Cādu, Mekr, Fitne: 128
2.4.3.9. Dudak (Leb) 128

2.4.3.9.1. Būs: 128
2.4.3.9.2. La'l, La'l ü Leb: 128
2.4.3.9.3. Gonce-i Şüküfte: 129
2.4.3.9.4. Şerbet-i La'l: 129
2.4.3.10. Boy, Serv, Kadd, Endām 130
2.4.3.10.1. Serv: 130
2.4.3.10.2. Naz-ı Hıram, Serv-i Kadd: 130
2.4.3.10.3. Şimşād, Ar'ar: 130
2.4.3.11. Kulak (Gūş) 131
2.4.3.12. Göğüs (Sine, Sadr) 131
2.4.3.13. Ayak (Pā, Pāy) 132
2.4.4. Rakip (Ağyar, Kafir) 132
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN
SONUÇ 199
KAYNAKÇA 201

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı geçen eser
Ank.	: Ankara
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA .	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DÜ.	: Dicle Üniversitesi
G.	: Gazel
H.	: Hicrī
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Miladī
Muk.	: Mukattaāt
Müf.	: Müfred
N.	: Na't
No.	: Numara
Osm. Mü.	: Osmanlı Müellifleri
S.	: Sayı
T.	: Tarih
T.G.	: Tahmis Gazel

GİRİŞ

Girit adası, İstanbul-Mısır arasında bulunan bir ticaret limanıdır. "Osmanlı Devleti'nin 1645'te başlatmış olduğu sefer sonucunda 1669'da tamamen ele geçirilen"[1] Girit, aynı anda birden fazla kültüre ev sahipliği yapmış, "Yunan, Pers, Roma, Arap ve Bizans, Venedik medeniyetleri boy göstermiştir."[2]Adada Osmanlı hākimiyeti ise 17. yüzyıldan sonra kendini göstermektedir.

Osmanlı Devleti Girit'teki iki yüz altmış yıllık hākimiyeti boyunca, adada kültür ve sanat hayatı büyük bir gelişme göstermiştir. "Doğu Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra en büyük adası ve Ege Denizi'nin de kilidi durumunda olan Girit"te[3], imar ve iskān politikalarının kesintiye uğramadan devam etmesi ve fethedilen yerlerde halkın maddi ve manevi değerlerine saygı duyulması, Girit adasında çok kültürlü bir hayata imkān hazırlamıştır.

Osmanlı sadece Girit'te değil diğer Ege adalarında da aynı hoşgörü politikasını izlemiştir. Ancak Girit adasının İstanbul-Hicaz arasında bir durak noktası olduğu dikkate alındığında, burada kültürlerin etkileşiminin çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

[1] İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Tarihi**, C. III, Kısım I, Ankara 1998, s. 414-21, 216-22.
[2] Kadir Alper, **Giritli Aşkī ve Divanı**, Ank. 2005 s. 4
[3] Cemal TUKİN, **"Girit"** İslam Ansiklopedisi, C. 4, İst. 1997, s. 791

Girit'in fethedilmesinden sonra yerleşik düzenin teminatı için Anadolu'dan adaya nüfus kaydırılmış ve orada yaşayan Hristiyan nüfus karşısında bir denge oluşturulmuştur. Bu uygulamayla birlikte zaman içerisinde adada Müslüman nüfusu hızla artmış ve bunun sonucunda da çok sayıda tekke, cami ve medrese inşa edilmiştir.

Girit adasında daha çok Rumlar yaşamaktaydı. Fetihten sonra bunların dillerine ve yaşamlarına karışılmamıştır. Osmanlının siyaseti, onların sosyal hayatlarına da yansımıştır. Öyle ki adada bir arada yaşamak beraberinde evlilikleri de getirmiştir. Aynı coğrafyada bulunmanın ve aynı denizi kullanmanın yanında akrabalık bağlarının da oluşması karşılıklı bir hoşgörünün oluşmasını sağlamıştır.[4]

Kültürel etkileşimin artmasıyla Girit'te yeni imar faaliyetlerine girişilmiş, cami ve tekkeler artarak devam etmiştir. Bunun sonucunda da adada ālim, sanatçı ve şairlerin sayısı artmış ve kültürel yaşam zenginleşmiştir. "Girit'in üç büyük sancağı olan Kandiye, Hanya ve Resmo'da da Bektaşî tekkelerinin ve daha sonraki devirlerde tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi Mevlevī tekkelerinin gücü hissedilir. Girit'teki kültürel ve edebî ortamıda bu tarikatların büyük ölçüde şekillendirdiğini söylemek yanlış olmaz."[5]

Girit'in gerek uğrak nokta olması, gerek coğrafi konumunun sağladığı imkānlar, sosyal ve kültürel hayatın devamlı canlı kalmasına olanak sağlamıştır. Etkileşimin bu kadar fazla olduğu bu yerlerde kültürlerin temasının da o derece ileri olduğu muhakkaktır.

Edebiyat yalnız Anadolu'da yaşanmış değildir. "Girit fethedildiği günden beri siyasi ve sosyal hayatımızda olduğu gibi edebî hayatımızda da önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bakımdan onu bir şiir adası olarak değerlendirmek mümkündür. "Bir Türk adası olarak kaldığı yıllar içinde Girit'te yirmi bir şair doğmuştur. Belirleyebildiğimiz kadarıyla, söz konusu şairlerin bir kısmı öğrenimlerini Girit'te tamamladıktan sonra çeşitli görevlerle İstanbul'a ya da Anadolu'nun diğer

[4] Abdullah AYDIN, **Divan şairlerinin Girit'te Rumlara ve Rumcaya Yaklaşımları**, Turkısh Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkısh or Turkıc Volume 7/4, Fall 2012, p. 865-882, Ank. TURKEY

[5] Filiz KILIÇ, **Giritli Divan Şairleri**, Ank. 2004 s. 3

bölgelerine gitmişlerdir. Bu şairlerin dokuzu Kandiye, altısı Hanya, biri Resmo'da doğmuştur. Altısının doğduğu şehir belli değildir."[6]

Bu Akdeniz adası, ticaretle birlikte edebiyatın da yoğrulduğu bir merkez konumundadır. "Edebi anlamda Girit oldukça mümbit bir merkezdir. Türk Edebiyatı'nda "Giritli Şairler" şeklinde bir kavramın oluşması ve bu başlık altında Girit'te yetişen veya bir vesileyle burada bulunmuş şairlerle ilgili yapılan makale ya da kitap çalışmaları, adanın Osmanlı edebi sahasına yaptığı katkıyı göstermesi bakımından dikkat çekicidir."[7]

Osmanlı idaresinde yıllarca kalan Girit, tarih kitaplarında ve mecmualarında fazlaca yer bulur, nitekim birçok kültürün bir arada yaşadığı bu adayı edebi açıdan inceleyen, orada iki üç asırda meydana gelmiş olan edebi ortamı irdeleyen, Girit'i ve Giritli Şairler'i anlatan birçok makale ve kitap yazılmıştır.

Edebi eserler ortaya çıktığı toplumun, zamanın maddi ve manevi değerlerinden beslenir. Nerde ortaya çıkmışsa oranın sosyal yapısını kalıcı eserlerle kendisinden sonra gelecek kuşaklara aktarır.

Akdeniz'in en büyük ikinci adası olan Girit adasında yaşayan "Giritli Şairler'den söz eden ilk çalışma Mustafa İsen'in 1985 yılında V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde sunduğu 'Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar-Osmanlı Kültür Coğrafyası'na Bakış' başlıklı tebliğidir. İsen burada tezkirelerden hareketle Osmalı coğrafyasındaki belli merkezlerin yetiştirdiği şairleri verirken Giritli (Kandiye) dört şairden söz eder (İsen, 1997: 68). Ahmet Sevgi'nin 1994 yılında yayımladığı *"Giritli Şairler"* başlıklı yazısında ise ismini verdiği şair sayısı on sekizdir. Sevgi'nin bu çalışması Girit'te çıkan "*İntibah Gazete"*sindeki yazı dizisine dayanmaktadır.[8] Konuyla ilgili bir başka çalışma Filiz Kılıç tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır. *"Giritli Divan Şairleri"* başlığını taşıyan bu makalede Kılıç, Kandiye ve Hanya şehirleri merkez olmak üzere Giritli yirmi bir şairden söz

[6] KILIÇ, a.g.m. s. 3
[7] İsmail AVCI, **Giritli Hasan İlmî ve Ma'ālimü'l-Garām Adlı Divânçesi**, Balıkesir Üni. Eğ. Fak. Türkçe Eğ. Böl. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi Sayı 3/1 2014 s. 191-209, TÜRKİYE
[8] Ahmet SEVGİ, **Giritli Şairler**, S.Ü. Fen- Edb. Fak. Edebiyat Dergisi sayı 7-8, s. 34, 1992-3.

etmektedir.[9] Orhan Kurtoğlu'nun 2006 yılında yayımladığı "*Girit Şairleri"*adlı kitap, Nurī Osman Hanyevī'nin *"Tezkire-i Şu'arā-yı Cezīre-i Girid"* adlı eserinin metni ve incelemesini içermektedir. Bu eserde Giritli yirmi şairin biyografisi yer almaktadır, ancak bunlardan biri (Şeyh Galib) Giritli değildir (Kurtoğlu, 2006: 28-31). Marinos Sariyannis'in biri 2007, diğeri 2009 yılında yayımlanan iki çalışmasının(Sariyannis, 2007, 2009) konusu ise Nurī Osman Hanyevī'nin sözü edilen eseridir. Giritli şairlerden söz eden son çalışma Abdullah Aydın'ın "Hanyalı Nurī Divānı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek" başlıklı makalesidir. Aydın çalışmasında sekiz şair tespit etmiştir ve verdiği bilgiye göre Giritli şairlerin sayısı bu tespitle kırk üçe yükselmiştir (Aydın, 2009 : 48-9)."[10]

Girit'te yaşamış şairlerin sayısı bunlarla sınırlı kalmamıştır. İsmail Avcı'nın makalesinde adı geçen "*Ma'ālimü'l-Garām"*ın sahibi Hasan İlmį ile zikredilen rakam kırk dörde çıkmaktadır.

[9] KILIÇ, a.g.m. s. 290-1
[10] AVCI a.g.e. s.192.

BİRİNCİ BÖLÜM

HANYALI MEHMED ŞEFİK EFENDİ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE DİVĀNÇE'Sİ

1.1. HAYATI (? –H. 1288 / M. 1871)

Divançesini incelediğimiz şairin asıl ismi Mehmed Şefik'tir. Bazı kaynaklarda Hanyalı Mehmed Şefik Efendi olarak da geçmektedir. Bölgesel olarak Türk şairlerine baktığımızda "Akdeniz adalarında doğmuş Divān şairi sayısı 70 kadardır."[11] Şefîk ise "Girit'te yetişen kırk üç şairden biridir."[12] Kaynaklar onu XIX. yüzyılın Mevlevî şairleri arasında zikreder. Girit adasının Hanya şehrinde dünyaya gelen Mehmed Şefik'in doğum yılı hakkında bir bilgi yoktur.

Hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığımız Mehmed Şefik'in doğum yılı hakkında da bir bilgiye ulaşılmamıştır fakat şairin ölümü Hanya'da gerçekleşmiş, 12 Eylül 1871/ 26 Cemaziye'l-Ahir 1288 yılında vefat etmiştir. Ayrıca Mehmed Şefik'in cebinden çıkan şu gazeli O'nun vefatının bir vesikası niteliğindedir.

Yoḳ bu miḥnet-gedenin zerrece aṣlı faṣlı
Müstetir perde-i ġam içre olanca ẕevḳi

[11] KILIÇ, a.g.m. s. 1
[12] Abdullah AYDIN, "**Hanyalı Nurî Divānı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek"**, s. 49 TÜBAR-XXVI-/2009-Güz

Ben de geçdim bu fenā ma‘bereyi seyr etdim
Bulmadım zerre ḳadar ḫ̬ˇab u ḫ̬ayālden farḳı

Şöhret ü mālda vefā yoḳ bütün evhām u ḫ̬ayāl
Hep eder ṭūl-i emel meyl-i cihāna sevḳi

Bir eri erken ara anma ṣaḳın ferdāyı
Keşf ide çeşm-i dile ‘ayn-ı yaḳınla ḥaḳḳı

Ḥaḳḳ-ı mir’at Muḥammed’de Ali’niñ sırrın
Gösterir bendesine Ḥazret-i Pīr’in şevḳi

Söyledi göçdüğüme tāriḫ̬imi noṭḳa-i ser
Cān fedā ḳıldı Şefīḳ buldu beḳā-yı ‘aşḳı 88 [13]

“Şefik’in hayatı hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. “Girit’te çıkan İntibah Gazetesi’nde onunla ilgili şu bilgiler yer alır: *Müşārun ileyh ’asrımızın şu’arā-yı benāmından olup tarīk-i feyz-refīk-i Mevlevī’ye sālik idi. Tetebbu‘-ı āṣār-ı ‘urafā-yı benām ve e‘izze-i kirām ile sarf-ı evkāt ve Hazret-i Pīr Efendimiz’in fezā‘il-i kerāmet-i şemā‘iline hasr-ı eş‘ar u makālāt itmiş muhıbb-i sādık bir zāt-ı nādirü’s-sıfat u müstecmi‘u’l-kemālāt idi. Sohbeti şīrīn ve her muhāvere vü Mükālemesi muvāfık-ı tarz-ı nevīn olup da‘ima hüsn-i mülātafeye ma‘il ve derece-i ‘ilm-i ‘irfānı vāsi‘ ü kāmil idi.”*[14]

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Şefik, Mevlevį bir şairdir ve zamanının çoğunu Mevlevįlik’e ayırmıştır. Bununla birlikte Şefik’in cömert ve gönül ehli biri olduğu, insanlara karşı merhametli ve Allah’a karşı imanlı bir yanı vardır. Muhabbeti sever ve nüktedan bir kişiliğe sahiptir. Bulunduğu ortamlarda neşe kaynağıdır. Boş zamanlarında sevdiği mutasavvıfların eserlerini mütalaa eder ve

[13] Dīvānçe-i Hanyevī Şefīk Efendi, Ahter Matbaası, İstanbul 1293, s. 28
[14] SEVGİ, a.g.s s. 34

Mesnevį-i Şerif okurdu. Bu bilgileri divançesindeki şu terceme-i halden anlamaktayız:

"İşbū dīvānçe ṣāḥibi Ḥānyevī İbrāhim Efendi-zāde merḥūm Meḥmed Şefīḳ Efendi fi-ḥadd-i żātihi mekārim-i aḫlāk ile mutaṣṣıf bir ehl-i dil oldıġından ḫalḳu'llāh'a şefḳati ve pīr ü bernāya ḥürmet ü ri'āyeti ve a'lā vü ednāya maḥabbeti ve cümle āşināsına ber-muḳteżā-yı ādāb-ı insāniyyet ḥüsn-i ülfeti olduġı cihetle eḥıbbā vü yārānı kendüsünden kemāl mertebe memnūn idi. Ḥāṣılı nüktedān u leṭāif-ḫ˘ān bir şīrīn-zebān olmasıyla meclisi bir gül-şen-i neşāt-efzā idi. Mihmān-nevāzlık ḫaślet-i merġūbesi daḫi cümle-i ḫıṣāl-ı ḥasenesinden olmaġla zümre-i seyyāhīden gelen fuḳārāya 'alā-vüs'-ı ḳudrete ikrām ider idi. İnzivāya daḫi meyl ü raġbeti ve āsār-ı ehlu'llah-ı muṭāla'aya maḥabbeti ziyādece idügünden ekṣer evḳātını e'izze-i kirām u 'urafā-yı benām ḥażarātının āsār-ı naẓmiyeleri mutāla'asıyla geçirmekde oldıġı ve zāten kendüsi daḫi ṭarīḳat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye müntesib muḥıbbāndan idiğü münāsebet-i ma'neviyye ile Meṣnevī-i Şerīf müṭāla'asına teveġġulünden bi'l-istifāże söylediği eş'ār-ı āb-dārı ḥāvî bulunān mecmū'asından intiḫāb ile cem' u tertīb olunup…"[15]

Şefįk'in Hanya Mevlevįhanesi'nin kurulmasına öncülük ettiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bununla birlikte Şefik'in hayatında "Hanya Mevlevīhanesi'nin kurucusu olan Şeyh Süleyman Şemsi Dede Efendi'nin"[16] yerini de unutmamak gerektir. "Şefik'in Şemsi Dede'den etkilediğini Divânçe'sinin giriş kısmında bulunan Şemsi Dede'ye ait 14 beyitlik farsça manzum bir takrizden anlamaktayız."[17]

Şefik'in münzevī hayat tarzının yanında dīnī-tasavvufī eserlere ilgi duyduğu ve büyük ālimlerin, mutasavvıfların eserlerinden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Şefik'in Mevlevīlik'e intisap etmesi, Mevlānā'ya ilgi duyması ve çoğu zaman Mesnevī-i Şerif okumasının etkileri divançesine şöyle yansımıştır.

---

[15] Dīvānçe-i Şefīk, s. 4
[16] İsmail KARA**, "Hanya Mevlevīhānesi: Şeyh Ailesi-Müştemilātı-Vakfiyesi"**,İslam Arş. Dergisi sayı 1, s. 117, 115-173, 1997
[17] Dīvānçe-i Şefīk, s. 2

Meşnevî ‘ilm-i ledünin ma‘nā-yı icmālidir

‘Aşḳ-ı Mevlānā ile sen al Şefīḳ andan sebaḳ[18]

Bu beyitte şairimizin Mevlānā’ya ve Mesnevī’ye olan ilgisi açıkça anlaşılmaktadır. O kadar ki divançesinde yer alan gazellerin ilki “*Mevlānā”* rediflidir. Divançenin tamamını incelediğimizde Mevlānā’ya duyulan aşkın çok daha fazla olduğu anlaşılır. Özellikle “*aşk”* kelimesi sıklıkla kullanılmış ve Mevlānā’ya telmihler yapılmıştır.

Büyük bir ada olan Girit, İstanbul-Hicaz arasında bir durak konumundadır. Önemli ilim merkezi olan İstanbul’a gitmek isteyen yolcular konaklamak için bu adaya uğrarlardı. Misafirperver biri olan Şefik için de bu durum yeni insanlarla tanışma fırsatı olmaktaydı.

Mesela dīnī-tasavvufî Türk Edebiyatı'nın 19. yüzyıldaki son temsilcilerinden ve büyük Mevlevī şairlerden olan Kilisli Seyyid Aşkī Mustafa Efendi ile Şefik’in tanışması bu yolculuk esnasında olmuştur. Bu iki şair arasındaki muhabbet şiirlerine de yansımıştır. Aşkī, Şefik’in bir na’tına tahmis yazmış ve Mevlevī olmanın gerekliliği üzerine yazılmış olan ***Vahdet-nāme*** (Aşkī'nin külliyatında mesnevī nazım şekliyle yazılan şiirlerin en hacimlisidir)[19] adlı 1097 beyitlik mesnevisini Şefik’e ithaf etmiştir. Şefik:

Oḳu vaḥdetnāme-i ‘Aşḳī Şefīḳ bā-cān u dil

Saña ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Ḳur’ān-ı ‘aşḳ[20]

Şeklindeki beytiyle Aşkī’ye olan hürmetini ortaya koymuştur. Buna karşın Aşkī ise **“*Vahdet-nāme*”** adlı eserinin oluşmasında Şefik’in etkisinin çok olduğundan bahseder.

[18] Dīvānçe-i Şefīk, s. 19

[19] Mehmet Şamil BAŞ, **“Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-nâme Mesnevîsi”** (Metin-Muhtevâ-Tahlîl),(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007."

[20] Dīvānçe-i Şefīk, s.19

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Hanyalı Mehmed Şefik Efendi şiirlerinin tamamımda "*Şefik"* mahlasını kullanmıştır. Şefik, eserlerinden de anlaşılacağı üzere bir tekke şairidir. Mutasavvıf kişiliğinin verdiği bütünlük, şairlik kimliğinden daha önce gelmektedir. Bu haliyle şiirlerinde sanattan ziyade bildiklerini ve hissettiklerini iletmek istediği açıktır.

Şefik'in divançesine bakıldığına büyük bir şair olmadığı anlaşılmaktadır. Divânçe'sinde yer alan şiirlerin vezinlerinde problemler olduğu ve edebī değer açısından güçlü olmadıkları muhakkaktır. "Bu durum Giritli şairlerin çoğu için söylenecek bir durumdur."[21]

Edebi değer olarak Girit ve diğer adalar içinde yetişmiş "şairlerin birinci sınıf denebilecek ölçüde başarılı olmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak, başarılı şiirler ya da beyitler de yok değildir."[22]

Şefik, Divânçe'sinde genel olarak tasavvufi kavramların üzerinde durmuştur. Divânçe'nin içinde fazla olmasa da ayet ve hadislere rastlanır. Mutasavvıf bir şairde olması gereken durumlardan söz edilir. Divânçe'de tahmis gazelde Nüzhet Efendi'nin Şefik için şöyle bir mısrası vardır.

Ḥânye'nin amma Şefīḳ-i nādire fermāsı var (T.G.IX.5)

Beyitte Şefik için nadir bir şair olduğu anlamı çıksa da Girit veya Ada şairlerine bir etiket gibi yapışmış ikinci sınıf şair damgasını unutmamak gerekir.

Bazı beyitlerde doğrudan Mevlānā'dan bahsetmez Şefik bunu telmih yoluyla bize bildirir.

Maşrıḳ-ı dilden küşād et revzen-i 'aşḳı Şefiḳ
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin żiyā her rūz u şeb (G.8.6)

Fetḥ-i bāb-ı feyż edildin Ḥażret-i ḫünkār-ı Rūm
Şems-i nūrun gösterir dilden eder eşkāl-i 'aşḳ (G.41.6)

[21] ALPER, a.g.e . s. 34
[22] KILIÇ, a.g. m. s. 3

Divânçe'de yalnız Mevlânā'nın aşkından bahsedilmez. Şefik, Hz. Muhammed'e duyduğu sevgiyi de şiirlerinde sıklıkla işler. Özellikle Hz. Muhammed'e yalvardığı, ondan şefaat beklediği, müstakil bir gazelinde görülmektedir.

Günāh-ı ma'ṣiyetden pür kitābım yā Resūlallāh
Hevā yaġmalamış her var u tābım yā Resūlallāh

Kemāl-i raḥm u iḥsānla rāḥ-ı Ḥaḳḳ'a tesellīk et
'Afv-ı ismine vardır intisābım yā Resūlallāh

Yüzüm yoḳdur dār-ı elṭāfına yüz sürmege zirā
Ẕünūb-ı havf u cürmimle ḫārabım yā Resūlallāh

Emān ey kān-ı raḥmet ey Şefī'-ül müẕnibīn ey Şāh
Seniñ 'aşḳınla maḥv et ıżṭırabım yā Resūlallāh

Şefīḳ-i kemtere şefḳat edersen kendi iḥsānın
Günāhdan özge nem var iktisābım yā Resūlallāh [23]

Kilisli Aşkī Mustafa Efendi'nin "***Vahdet-nāme"*** adlı mesnevīsinde Şefik Efendi hakkında şöyle bir beyit geçer:

"Ey Hüsāmeddīn-i mā mīr-i Şefīk
Seyr-i ma'nāda bana sen ol refīk "[24]

"Aşkī'nin mesnevīsi Vahdet-nāme'de bazı Mevlevî şahsiyetler de yer almaktadır. Bunlardan ilki Mevlānā'nın yakın arkadaşı Hüsāmeddîn Çelebi'dir. Aşkî, onun adını ilk olarak Mevlānā'nın Mesnevî'sini kaleme aldığı ve bu eserin yazılmasına sebep olduğundan dolayı anmaktadır. Bu beyitte onun Mevlānā'yı

[23] Dīvânçe-i Şefīk, s. 22
[24] BAŞ, a.g e. 552. beyit

söyleten kişi olduğuna değinir. Vahdet-nāme de Şefîk Bey'in teşvikiyle kaleme alınmış olmalı ki; Aşkî, Hüsāmeddîn Çelebi'nin Mevlānā'nın müridi ve halifesi olması gibi Şefîk Beyi de kendisinin kısmeti görmektedir. Hatta Şefîk Bey'in "mekteb-i vahdet'te Hüsāmeddîn Çelebi'nin kapı yoldaşı olduğunu söyler. Hüsāmeddîn Çelebi'nin adının geçtiği üçüncü beyitte de Şefîk Bey'in adı geçmektedir. Nasıl ki Mevlānā, Mesnevî'de sıklıkla Hüsāmeddîn Çelebi'den bahsetmektedir, Aşkî de kendi Hüsāmeddîn'inin Şefîk Bey olmasını arzulamaktadır."[25]

Mutasavvıf bir şair olan Şefik Efendi'nin divançesinde dini-tasavvufi unsurların yanında tabiat tasvirlerine de sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Bu tasvirlerde çok başarılı olduğu söylenemez.

Heva-yı sünbüli gösterdi zülfün gül'iẕār üzere
Bahār-ı ḥüsnüne etsün tenezzüh 'āşıḳ-ı şeydā (T.1.18)

Reḫk-i gül-i kākülin sünbül-i femin bir Ġonce-i zibā
Ne rütbe-i bāġbān etsün beni ey gülşen-i ra'nā (T.1.20)

1.2.1. Dil ve üslup

Divān şiirinde şairlerin bireysel kabiliyetlerinin yanında, şiirlerinde kullandıkları üslup ve kelimeler önemli yer tutmaktadır. Özellikle kelime yoğunlunun yanında söz sanatlarının ahengi, anlatılmak istenen duyguların okuyucuya iletilmesi ve mazmunların söyleyiş şekli şairlik için büyük önem arz etmektedir.

Mutasavvıf şairlerin şiirlerine bakıldığında anlatılmak istenenin öne çıkarılması kaygısıyla şairane anlatımın geride kaldığı anlaşılır, fakat bu her tekke şairi için aynı olmayabilir. Mutasavvıf bir şair olan Şefik'in Divānçe'sinde de bu durum söz konusudur. Öncelikle ilgisinin yoğun olduğu gazelleri ön plana çıkarmıştır.

Şefik'in ilk şiirinin Mevlānā redifli olması bu duruma daha da dikkat çekmektedir. Şefik'in şiirlerinde yalın bir anlatım vardır.

[25] BAŞ, a.g e. 552. beyit

Derd-i dilden hele ben kimseye şekvā edemem
Sırrımı ḫalḳa degil kendime ifşā edemem (G.49.1)

Va‘d olmasa zühhāda eger ni‘met-i cennet
Beyhūde mi eylerdi cevāmi‘de tecemmu‘ (G.37.3)

İstifāża etdi dil nūr-ı cemālinden seniñ
Başḳa bir ḥālet verir ‘uşşāḳına sevdā-yı ruḫ (G.16.3)

Divānçe’de girift ve sanatsal beyitlerin yerine yalın anlatımın kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Mevlevī bir şair olan Şefik’in Divānçe’sinde yoğun anlatımların olduğu mecazlı şiirlere de yer verilir.

Bir nigāhla mest ider sāḳi-i dil-keş ādemi
Bāde-i ‘aşḳı Şefīḳ’i eyledi lāl u ḫamūş (G.30.5)

Rind isen eger bezm-i ḫarābāta buyur gel
Bu neş’ede ikmāl-i maḥabbetle tamam ol (G.47.4)

Mest-i bī-pervā-yı ‘aşḳım lāubālī meşrebem
Güşe-i meyḫāneden olmaz baña bir cā leẕīẕ (G.20.7)

Divān şiirlerinde terkiplerin vezne uydurulması zor bir sanattır, fakat bunu yapan şairler başarılı şairler olarak görülmüştür. Şefik’in bazı şiirlerinde ahenk sağlanmış olsa da üçlü, dörtlü terkiplere yer verildiği görülür fakat terkipler bazı şiirlerde vezin hatalarına sebep olmaktadır.

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd
Tecellī-baḫş olacaḳ mihr-i berḳ-i Mevlānā (N.3)

Gönül āşifte-i nāz-ı ḫırām serv-i ḳadd-ı keder
Velī bīm-i sitemden olsa da tenhā abānmaḳ güç (G.14.2)

Divānçe'de Türkçe terkipler de kullanılmıştır.

"Seniñ cemalin, Monlā-yı Rūm'un aşkı, seḥer vaḳti, Avcı ta'limi, vuṣlat zevki, aşḳın neş'esi, Mevlānā'nın aşkı, zamanın işi, nārın āhı, şems-i āẕamın derūnı, seniñ baharın, seniñ kenarın, sitemin dersi, cānānın aşkı, Yanġın evi, cefānın aslı, ḫüsnünün resmi, dilberlerin ferdāsı, Ali'niñ sırrı…"

1.2.2. Etkilendiği Şairler

Şefik Efendi birçok şair ve düşünürden etkilenmiştir. Bunların başında divançesinin büyük bir kısmında da zikredilen büyük düşünür Mevlānā ve kıymetli eseri Mesnevī-i Şerif gelmektedir. Eserde Mevlānā'ya ait müstakil şiirlerin yanında telmihen kullanılan beyitler de mevcuttur. Aşağıda müstakil olarak Mevlānā'dan bahseden gazelin iki beyti verilmiştir.

Gönülde şems-i ḥaḳīḳatdir 'aşḳ-ı Mevlānā
Ḳulūba maṭla'-ı nūr oldu şarḳ-ı Mevlānā (G.1.1)

Gürūh-ı ehl-i dile başḳa ḥālet efzādır
O bezm-i neş'e-i rūḥānī ẕevk-i Mevlānā (G.1.2)

Bazı beyitlerde Mesnevī'nin de ismi zikredilmiştir.

Meṣnevî 'ilm-i ledünin ma'nā-yı icmālidir
'Aşḳ-ı Mevlānā ile sen al Şefīḳ andan sebaḳ (G.44.6)

Divānçe'de Şefik Efendi'nin etkilendiği diğer önemli şair ise Kilisli Aşkī Mustafa Efendi'dir. Bir yolculuk esnasında Şefik Efendi ile tanışan Aşkī, Şefik'i över ve ondan ilham alarak ***"Vahdet-name"*** adlı eseri yazdığını söyler. Şefik Efendi de bir beyitte Aşkī'nin eserine telmihte bulunur.

Oḳu Vaḥdetnāme-i ‘Aşḳī Şefīḳ bā-cān u dil

Saña ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Ḳur’an-ı ‘aşḳ[26]

Mutasavvıf bir şair olan Şefik Efendi’nin büyük şairlerden etkilendiği de muhakkaktır. Aşağıda Fuzūli’nin beytiyle aynı anlama gelecek şekilde beyit oluşturması, Fuzūli’den de etkilendiğini göstermektedir.

Fuzūli’nin beyti:

Hikmet-i dünyā vü māfiha bilen arif degül

Arif oldur bilmeye dünyā vü māfiha nedür

Şefik’in beyti:

Ḥaḳīḳat ehli bilmez kim nedir dünyā vü māfihā

Hemān bir ẓıll-ı lāşi ‘ad ider ābād u virāni (T.4.1)

1.2.3. Sanatlar

Şefik Efendi Divānçe’sine yoğunluk ve güzellik katmak için değişik sanatlara başvurmuştur. Bunlar Divānçe’de “mübalağa, mecaz-i mürsel, cinas, kişileştirme, benzetme, telmih, tenasüp, tecrit, istifham” gibi sanatlardır. Bazı sanatlara aşağıda örnekler verilmiştir.

Mübālağa

Bir şeyi olduğundan çak az veya çok fazla gösterme sanatına denir. Beyitte sevgilinin yüzünü süsleyen nurun ve parlaklığın güneşe can verdiğinden bahseder.

Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iḳtibās

Fer verir ḫurşīde bī-şekk nūr-tāb-ı ārā-yı ruḫ (G.16.2)

Mecāz-ı Mürsel

[26] Dīvānçe-i Şefīk, s.19

Benzetme amacı olmadan herhangi bir sözün başka bir söz yerine kullanılmasıdır. Beyitte kendisine tapılan anlamında kullanılan *"büt"* kelimesiyle sevgili kasdedilmiştir.

Heme şeb-i fiḳr-i ḫayāliyle bulunmaḳ bīdār
O büt'üñ hicrine ṭāḳat getirilmek ne ezā (G.3.4)

Kişileştirme

İnsana ait özelliklerin insan dışındaki valıklara verilmesidir. Şair beyitte gönlüne sevgilinin hayalinin aşkını arkadaş yapıp onunla sohbet eder.

Ḫayāl-i 'aşḳını demsāz edip dil ḥasbiḥāl eyler
Nuḳuş-ı fikr-i vaṣlın dilde her dem imtiṣāl eyler (G.22.1)

Benzetme

Beyitte herhangi bir nesnenin başka bir nesneye benzetilmesidir. Beyitte Şefik kendine seslenir ve kendini mumun etrafında dönüp duran pervaneye benzetir.

Şem' olub pervāne-āsā māsivāyı yaḳ Şefīḳ
Pür -żiyā ḳılsın derūnun 'aşḳı şems-i āẕamın (G.45.7)

Telmih

Herkesçe bilinen bir olayın, şahsın veya durumun okuyucuya anımsatılmasıdır. Şair beyitte Zülfikar kelimesiyle Hz. Ali'yi hatırlatmaktadır.

Zülfiḳār āsād u ebrū tirveş-i müjgān ile
'Āşıḳı 'idāme ġamze eyledi sevḳ-ı ciyuş (G.30.3)

Tenasüp

Tenasüp beyitlerde anlamca birbirlerine yakın olan veya birbirini tamamlayan kelimeler olarak kullanılır. Beyitte "mīrālāy, ateş, ṭābur, ḳūmanda" kelimeleri birbiriyle alakalı askeri terimlerdir.

Mīrālāy ġamzesi görürse ḳūmanda müjeye

Ḳalb-i ‘uşşāḳı ider ṭābur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Tecrit

Genellikle mahlas beytinde şairin kendini başka biri olarak görmesi ve ona seslenmesi olarak tanımlanır. Şefik beyitte yine kendine sesleniyor: Şefik aşkın penceresini gönlün doğusundan aç ki Mevlevī güneşinin nuru her gün ve gece ışığını versin.

Maşrıḳ-ı dilden küşād et revzen-i ‘aşḳı Şefiḳ
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin żiyā her rūz u şeb (G.8.6)

İstifham

Soru sormak sanatı olarak bilinir. Beyitte şair ālemin gül bahçesinde o rütbe gönül rahatlığına kavuşur mu diye soru sormaktadır.

Olur mu ṣafā gülşen-i ‘ālemde o rütbe
Bulsun döşeginde o mehī sade yelekle (G.54.5)

Tezat

Karşıt kavramların bir arada kullanılmasıdır. Beyitte hayır ve şer kelimeleri karşıt olarak kullanılmıştır.

Cilve ger mir’at-ı lāhūtda olınca ḫayr u şer
‘Ālem-i nāsūtde hiç te’ṯir ider mi pīç ü tāb (G.7.3)

Tevriye

Birden fazla gerçek anlamı olan bir sözün herkesçe bilinen anlamından uzak bir anlamda söylemektir. Beyitte şair Şeyh Galip diye bilinen bir şairi kasdetmiş diğer beyitte aşkının onu yendiği anlamında galip kelimesinin kullanmıştır.

Bir selāmıñ gelmedi çoḳdan beri Ġālib baña
Münzevî bir ‘āşıḳım ‘aşḳım bugün ġālib baña (G.5.1)

Şefik Efendi'nin Divānçe'sinde söz öbeklerinin birbirine bağlanması, edat ve bağlaçların uyum içinde kullanılması da dikkat çekicidir.

Āb u bād u ḫāk u nār-ı 'unsūr-ı eflāke baḳ
Maẓhar-ı feyż-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḫalḳ (N.4)

Nūn u kāf u ḥā u mīm esrār-ı Ḥaḳḳın maẓharı
'Ālem-i ġaybdan gelip Ḥaḳ eyledi fermā-yı ḫalḳ (N.14)

Divānçe'de kelimelerin uyum içinde kullanılması beyitlerin darb-ı mesel gibi anlaşılmasını sağlar.

Bāb-ı pirde rütbe'-i 'aşḳı Şefiḳ iḥrāz eden
Dū-serāda bā-sa'ādet olur elbet kāmi-yāb (G.7.7)

Rütbe-i dünyā degil 'uḳbāyı hiçden 'ad ider
Ḳayda düşmez dā'imā lā-kayd olur rindān-ı 'aşḳ (G.43.5)

Vefā denmez cefādan sonra vāḳi' lüṭf u iḥsāna
Ḥesābsız ni'met olsa imtinānı maḥż-ı niḳmetdir (G.23.6)

Bir eri erken ara anma ṣaḳın ferdāyı
Keşf ide çeşm-i dile 'ayn-ı yaḳınla ḥaḳḳı (T.11.4)

1.3. DİVĀNÇE'Sİ

Şefik Efendi'nin divançeden başka eseri olup olmadığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. "Şefik'in Divānçe'sinin Hanya Mevlevīhanesi'nde ve divānlar kısmında dört adet olduğu kayıtlarda bildirilir."[27]

[27] KARA, a.g.m. s.124

Şefik Efendi'nin Divânçe'sinin bir divân kadar hacimli olduğu söylenemez, fakat içindeki birçok şiire bakılarak Divânçe'de yoğun bir anlatımın ve tasavvufî unsurların çok fazla olduğu görülmektedir.

Divânçe, Şefik'in vefatının altıncı yılında *Dîvânçe-i Hanyevî Şefîk Efendi* adıyla İstanbul Ahter matbaasında H. 1293/M. 1877 yılında basılmıştır. Divânçe'nin başlangıcında 1 manzum ve 3 mensur takriz yer almaktadır. Bu takrizlerde Şefik ve Divânçe'si hakkında önemli notlar vardır.

Birinci takriz Şemseddin Efendi'ye aittir. On dört beyit ve farsça olan bu takrizde, ilk beyitten itibaren Şefik'e övgüler yağdırılmış, Divânçe'sinin "Manevî fezy taşıdığı" söylenmiştir.[28]

İkinci takriz Hanyevî Ahmed Agah'a aittir. Mensur olan takrizde Şefik için arif bir şair olduğundan bahseder. Divânçe'si için de "Burna gelen güzel kokular gibi, gönlü rahatlatan bir eserdir" der.[29]

Üçüncü takriz Mehmet Atıf Efendi'ye aittir. Mensur olarak yazılan bu takrizde Şefik'in şiirlerinin, ahlâkı gibi şirin ve latif olduğu; divançesi için de "Eğer maksad eserse mısra-ı berceste kâfîdir" der.[30]

Dördüncü takriz İbrahim İzzet Efendi'ye aittir. Mensur olan bu takrizde Şefik'in düşüncelerinin oluk oluk akan altın cevherine benzetir.[31] Takrizlerden sonra sırasıyla 1 na't, 55 gazel, 1 tahmis gazel, 4 kıt'a, 12 müfred, ve 11 tane de tarih gelmektedir.

Divânçe'de bulunmayan ama daha sonra Girit'te İntibah gazetesinde çıkan bir gazeli ve iki kıt'ayı da esere ilave ettik. Divânçe'nin bir nüshası "*Dîvânçe-i Hanyevî Şefîk"* adıyla İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi İ.E.Y. yer no: 621'de kayıtlıdır.

Divânçe'nin geneli düşünüldüğünde tasavvufî ögelerin çok olduğu görülmektedir. Genel itibariyle tekke şairlerinin işlediği konular yer alır. Mutasavvıf bir şair olan Şefik'in divançesinde daha çok etkilendiği isimlerin izlerini görmek de mümkündür. Özellikle Şemsi Dede'den ve büyük Mevlevî şairlerden olan Kilisli

[28] Dîvânçe-i Şefîk, s.2
[29] Dîvânçe-i Şefîk, s.2
[30] Dîvânçe-i Şefîk, s.3
[31] Dîvânçe-i Şefîk, s.3

Seyyid Aşkī Mustafa Efendi'den etkilendiği açıktır. Divānçe'nin giriş kısmında Kilisli Aşkī Mustafa Efendi'nin Şefik'e 1907 beyitlik mesnevīi ithaf etmiş olması Şefik'in bu şairden etkilendiğini göstermektedir.

Divānçe'de tasavvufī ögelerin dışında askeri terimlerin olduğu da dikkat çekmektedir:

Mīrālāy ġamzesi görürse ḳūmanda müjeye

Ḳalb-i 'uşşāḳı eder ṭābur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Beyitte askeri kelimelerin (mīrālāy, ḳūmanda, tabur, ateş) tenasübü söz konusudur. Divānçe'de sevgiliye ait beyitler de bulunmaktadır. Sevgilinin meyhanede rakiple beraber içki içmesi ve aşığı çatlatması sıklıkla karşımıza çıkar. Bu konuların dışında Divānçe'de tabiatın önemli unsurları olan *Anāsır-ı Erbāa'dan* da söz edilir. Müstakil bir beyitte bu unsurlar şöyle bildirir.

Āb u bād u ḫāk u nār-ı 'unsūr-ı eflāke baḳ

Maẓhar-ı feyż-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḫalḳ (N.4)

Divānçe'de Şefik Allah'ın merhametine sığınır, Hz. Muhammed'den şefaat bekler ve yoğun olarak Mevlānā'ya duyduğu ilgiyi işler. Divānçe'nin sonunda kendi vefat tarihi de dahil on bir kişiye ait tarih düşürülmüş beyitler yer almaktadır.

1.3.1. Mevlānā ve Aşk

Divānçe'de bu iki kelime arasında sıkı bir tenasübün olduğu görülür. Zamanının büyük bir kısmını Hanya Mevlevīhanesi'nde *Mesnevī-i Şerif* okuyarak geçiren Şefik Efendi'nin Mevlānā'ya karşı ciddi bir ilgisi ve sevgisi vardır öyle ki bu sevgi Divānçe'de hemen kendini hissettirir. Divānçe'de Mevlānā ismi on dört yerde geçer. Zaten mevlevī şair olan Şefik Efendi'nin Mevlānā'ya olan aşkı beyitlerine de yansımıştır.

Meşnevî 'ilm-i ledünin ma'nā-yı icmālidir
'Aşḳ-ı Mevlānā ile sen al Şefīḳ andan sebaḳ

Mevlevīlik'e intisap ettiğinden beri başta *Mesnevī-i Şerīf* olmak üzere Mevlānā'nın eserleriyle zaman tüketen Şefik'in Mevlānā'ya olan sevgisi o kadar belirgindir ki Divānçe'nin ilk gazeli *Mevlānā* redifli bir gazeldir.

Göñülde şems-i ḥaḳīḳatdir 'aşḳ-ı Mevlānā
Ḳulūba maṭla'-ı nūr oldu şarḳ-ı Mevlānā

Gürūh-ı ehl-i dile başḳa ḥālet efzādır
O bezm-i neş'e-i rūḥānī ẕevk-i Mevlānā

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd
Tecellī-baḫş olacaḳ mihr-i berḳ-i Mevlānā

Heme 'avālimi birden semā'la devr eyler
O dilde kim bulunur 'aşḳ u şevḳ-i Mevlānā

Cenāḥ-ı 'aşḳ ile pervāz-ı ḫuldı vuṣlat olur
Şefīḳ-i şems-i ḥaḳīḳatdir 'aşḳ-ı Mevlānā[32]

[32] Dīvānçe-i Şefīk, s. 7

Mevlānā'yı anlatan bu müstakil gazelin dışında Mevlānā'dan sıkça bahseden beyitler de vardır. Ayrıca Şefik Efendi Mevlānā'yı sadece Mevlānā ismiyle değil değişik isim ve sıfatlarla da anlatmıştır. Bunların bazıları şunlardır:"*Şems-i ḥaḳīḳat, maṭla'-ı nūr, nūḥānī ẕevk, mihr-i berḳ, nūr-ı şems, monlā-yı rūm, ḥażret-i pīr, maṭla-ı şems-i füyūż, celāle'd-dîn-i rūmī şāh, mihr-i cemāl, feyż-i zelāl, ḥażret-i şems, ḥażret-i ḥultān, şems-i āẓam, ma'nā-yı kemāl*…"gibi.

Mest-i 'aşḳı olıcaḳ Hażret-i Mevlānā'nın
Buldu ol demde Şefīḳ neş'e-i esrār-ı neşāṭ (G.34.6)

Ey Celāle'd-dîn-i Rūmī Şāh-ı Mevlānā-yı 'aşḳ
Mihr-i ma'na kesb eder nūr-ı celālinden fürūġ (G.38.2)

Vaḥdet-i 'aşḳı Şefīḳ Ḥazret-i Pîr'in kāfī
Dergeh-i dilde budur maṭlab-ı a'lā-yı ferāġ (G.39.7)

Pādişāh-ı mülk-i ma'nā Ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Nefḫ-i nāyından edip te'ṣīr-i ma'nā-yı kemāl (G.48.3)

Der-i meyḫāneden gel çek ayāġın kim mecāzīdir
Ḥaḳīḳatde saña kāfi Şefīḳ'ā 'aşḳ-ı Mevlānā (T.1.23)

Divānçe'de en çok geçen kelime "aşk"[33] kelimesidir. Mutasavvıf bir şair olan Şefik'in şiirlerinde genellikle aşk, maddi aşktan çok manevi aşk olarak karşımıza çıkar. Şefik'in aşkı daha çok Mevlānā'ya duyulan sevgidir. Şefik'e göre Mevlānā aşkı her aşkın üzerindedir.

Divānçe'de aşk kelimesinin çok kullanılmasının yanında "aşk" redifli iki tane gazel vardır.

Vaḥdete irdi ġarīḳ-ı baḥr-ı bī-pāyān-ı 'aşḳ
Oldu ẓāhir kendine ol ma'na-i pinhān-ı 'aşḳ

[33] Ferit DEVELLİOĞLU, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Bas. 11, Ank 1993. s.47

Sāki-i vaḥdet şarāb-ı ‘aşḳı şundu destime
Mest-i bî-hoş eyledi ol Hażret-i Sultān-ı ‘aşḳ

Perde-i nāmūs olunca bezm-i vaṣla bir ḥicāb
Ār u nengi terk eder ‘ālemde heb mestān-ı ‘aşḳ

Sākī-i cānān yetiş vir cām-ı ‘aşḳı el-amān
Bula yek-cür‘ayla dil senden meded dermān-ı ‘aşḳ

Rütbe-i dünyā degil ‘uḳbāyı hiçden ‘ad ider
Ḳayda düşmez dā’imā lā-kayd olur rindān-ı ‘aşḳ

Ḳîl u ḳālin dāmına pā-beste oldu ḫar gibi
Ḳayd u teşvīşe düşürdi zāhidi noḳṣān-ı ‘aşḳ

Bülbül-i şūrîdenin āzār-ı ḫārdan çekdigin
Bir faḳaṭ kendi bilir bir de dil-i nālān-ı ‘aşḳ

Tār u pūd-ı ‘aşḳ ile kālā-yı ḥüsnün nesc olup
Onun için naḳd-ı cānla müşteri merdān-ı ‘aşḳ

Mest ü medhūş-ı mey-i ‘aşḳ olduġım günden beri
Fetḥ-i bāb-ı feyż edip ḳıldı ḳabūl ‘irfān-ı ‘aşḳ

Sūziş-i ‘aşḳı nedir teskīn eder etdim su’al
Yoḳladı nabżım dedi dārū-yı mey lokmān-ı ‘aşḳ

Bāb-ı ‘Ālī-i Cenāb-ı Pîr’de ***ev ednā***-yı ‘aşḳ

Rütbesin taḥṣīl eden ma‘nen odur hākān-ı ‘aşḳ

Oḳu vaḥdetnāme-i ‘Aşḳı Şefîḳ bā-cān u dil

Saña ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Ḳur’an-ı ‘aşḳ

Tasavvuf ehli genel olarak bir tarikata mensup olduğunda o tarikatın fermanları karşısında boyunlarının kıldan ince olduğunu bilirler. Şefik de bir beyitte terk ettiğini dahi terk ettiğini şiirinde dile getirir:

Terk etdi terki Şefiḳ-i sāde sikkesin

Zîb-i ser etdi eyledi Monlā’ya intimā (G.4.7)

1.3.2. Mevlevīlik İzleri

Geçmişten günümüze dini oluşumların varlıklarını devam ettirmesinde şüphesiz devletin ve devlet adamlarının himayesinin büyük rolü vardır. “Osmanlı Devleti, kuruluşundan XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sūfi grupları desteklemiş, onların faaliyetlerini serbest bırakmış ve tahsis ettikleri vakıflarla tarikat ve tekkeleri himaye etmiştir.”[34] Bu himayenin örneklerini Girit’te de görmekteyiz. Özellikle Mevlevīlik’in güçlenmesinde Osmanlı’nın etkisi küçümsenemez.

Hayatının tamamını Girit adasında geçiren Mehmed Şefik Efendi’nin Mevlevīlik’e intisap etmesi Kilisli Aşkī Mustafa Efendi vasıtasıyla olmuştur. Aşkī, Şefik Efendi’ye ithaf ettiği ***Vahdet-nāme*** adlı 1097 beyitlik mesnevisinin *Birinci Lokma Bölümü*’nde[35] ondan Mevlevīlik’e intisap etmesini ister. Mevlevī olmak için de Mesnevī’nin devamlı okunması gerektiğini söyler.

Divānçe’de Mevlevīlik’in etkisi bazı beyitlerde anlaşılır, zaten birçok beyitte Mevlānā’nın ismi geçmektedir. Divānçe’de birçok yerde Mevlānā ve Mevlānā’ya ait isim ve sıfatlar da yer almaktadır.

[34] Abdurrahman ACAR, “*Tekke, Zavȳye, Dergāh”,*Eyüp BAŞ (ed.) **İslam Kurumları Tarihi El Kitabı**, 271-288 Grafiker Yay. Ank. 2013, 271-288

[35] BAŞ, a.g.e s. 3

Şefik Efendi'nin Mevlevī bir şairdir. Bu sebeple "Mevlevi şeyh ve şairlerle dostluklar kurmuştur"[36] fakat şiirlerinde kendisinin Mevlevī olduğu hakkında bilgi vermez. Ancak Mevlevīlik'i övmekten de çekinmez.

Ādem-āsā cenneti bir ḥabbeye eyler fedā
Behr-i devr-i çarḫ-ı 'aşḳ ol Mevlevī'i sikke-pūş (G.30.4)

Maşrıḳ-ı dilden küşād et revzen-i 'aşḳı Şefiḳ
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin żiyā her rūz u şeb (G.8.6)

1.4. DİVANÇENİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.4.1. Nazım Şekilleri ve Türleri

Şefik, Tekke Edebiyatı'na mensup bir mutasavvıf şairdir. Bundan dolayı onun Divānçe'sinde tasavvufī edalı aşk şiirlerini görüyoruz. Şefik, bunu daha çok gazellerinde dile getirmiştir. Mutasavvıf şairlerin genelinde olduğu gibi Şefik'te de kaside nazım biçimine yer verilmemiştir. Divānçe klasik divan tertibiyle değil de Elif-ba sırasına göre dizilmiştir.

Divānçe, bir manzum ve üç mensur takrizle başlar. Divānçe'nin asıl ağırlığını ise takrizlerden sonra başlayan gazeller oluşturur.

Divānçe'de bulunan şiirlerin nazım şekillerinin tasnifi şu şekildedir:

Divānçe'de başlangıç olarak manzum ve mensur takrizler, sonrasında ise sırasıyla 1 na't 55 gazel, 1 tahmis gazel, 4 kıt'a, 12 müfred ve 11 tane vesika niteliğinde tarih mevcuttur.

Nazım biçimlerinin kullanım oranları aşağıda tablo olarak verilmiştir.

Nazım Biçimi	**Adet**	**Yüzdelik oran**

[36] Selami ŞİMŞEK, **Dünden Bugüne Girit'te Türk Tasavvuf Kültürü,** Doğu Kitabevi, s.140 İst. 2014

Na’t	1	% 1.2
Gazel	55	% 65
Tahmis Gazel	1	% 1.2
Kıt’a	5	% 4.8
Müfred	12	% 14.4
Tarih	11	% 13.2

Bunların dışında divançede yer almayan, ancak Girit’te çıkan İntibah gazetesinde Şefik Efendi’ye ait olan bir gazeli ve iki kıt’ayı da çalışmaya ilave ettik. Bu şiirlerinden başka şiirlerinin olduğu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Vezin

Şefik, Divānçe’sinde yalnızca aruz veznini kullanmıştır. O da birçok mutasavvıf şairin izlediği yolu takip etmiş, belirli vezin kalıplarından ayrılmamıştır. Aşağıda divançede kullanılan “Remel, Hezec, Recez”[37] kalıplarına dair bilgiler vardır.

Remel bahri

1. *Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün*

   (Naat, 2, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 20, 24, 26,27, 28, 29, 30, 32, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 51, 54, T.G.I, Muk. I, Muk. IV, T.2, T.3, T.8, T.9, T.10, T.11)

2. *Fa‘ilātün (fe‘ilātün)fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fa‘lün)*

   (3, 9, 25, 31, 33, 38, 40, 48, 50, Muk. II, T.5, T.7.)

3. *Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*

[37] Haluk İPEKTEN, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s. 167, 204, 215 Dergah Yay. İst. 2007.

(55.)

4. *Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün*

(T.6.)

Hezec bahri

1. *Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün*

(14, 19,22, 23, 34,52, T.1, T.4)

2. *Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün (fa‘lün)*

(18, 21)

3. *Mefā‘īlün fe‘ilün mefā‘īlün fe‘ilün (fa‘lün)*

(1, Muk. V)

4. *Mef‘ūlü fā‘ılātü mefā‘īlü fā‘ilün*

(4, 17, 49)

5. *Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün*

(10, 11, 12,35, 36, 46, 53, Muk. III)

Recez bahri

1. *Müstef‘ilün Müstef‘ılün Müstef‘ilün Müstef‘ilün*

(28)

Şiirlerini gösterişten uzak ve sanat kaygısı olmadan, ilahi bir hamle yazdığı anlaşılan Şefik, Divânçe'de sadece aruz veznini kullanmıştır. Birçok mutasavvıf şair gibi Hanyalı Şefik Efendi'nin de aruz vezninde pek başarılı olduğu söylenemez. Divânçe'de bazı şiirlerin vezinlerinde fazlaca hata olduğu görülmektedir.

Divānçe'de en fazla kullanılan vezin, "Remel bahrinin en çok uygulanan kalıbı "*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün"* dür.[38] Remel bahrinin bu kalıbı şiirlerin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Bu kalıb ahenkli ve kolay kullanışlı olması itibariyle Türk şairlerinin en fazla benimsediği kalıp olmuştur. Bu kalıp her devirde ve her tür nazım şeklinde görülmektedir.[39]

1.4.2. Kafiye ve Redif

Şefik'in divançesindeki kafiyeleri incelediğimizde genel olarak yarım kafiye ve tam kafiye kullanıldığını görüyoruz. Zengin kafiye oranı ise diğerlerine göre daha azdır.

Yarım kafiye	% 41	
Tam kafiye	% 38	
Zengin kafiye	% 20	
Kafiyesiz	% 1	civarındadır.

Kafiyeden sonra gelen ve genel olarak mısranın sonunda bulunan kelime tekrarlarına redif denilmektedir. Redifler incelenirken ek halinde mi yoksa kelime halinde mi diye iki grupta incelenir. Divānçe bu şekilde incelendiğinde şiirlerin genelinde rediflerin kelime şeklinde olduğu görülmüştür. Örneğin:

Dertleşip sır verecek ḳalmadı bir yār baña
Ḳandiye şehrī ne ḳadar vāsi' ise dar baña (G.2.1)

'Āşıḳa la'l-i lebi āb-ı ḥayātāsā leẕīẕ
Rind-i maḫmūr teşneye gelmez mi yā ṣahbā leẕīẕ (G.20.1)

Derd-i dilden hele ben kimseye şekvā edemem

[38] İPEKTEN, a. g. e. s.216
[39] İPEKTEN, a. g. e. s. 280

Sırrımı ḫalḳa degil kendime ifşā edemem (G.49.1)

1.5. DİVĀNÇE'NİN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

1.5.1. Mecāzlı Söyleyişler

Şefik Efendi Mevlevī bir şairdir. Şiirlerinde şairane üslubun yerine öğreticiliği ön planda tutmuştur. Divānçe'de kullandığı dil gayet sade olmakla birlikte yoğun anlatımların olduğu beyitler de bulunmaktadır. Bu beyitlerde mecāzi anlatımlar göze çarpmaktadır. Mecazi olarak incelediğimiz bazı beyitler aşağıdaki gibidir.

Ḳurb ise eger cān ile cānāna merāmın
Meyḫāne-i 'aşḳ içre serīl tārık-ı nām ol (G.47.5)

Mest-i bī-pervā-yı 'aşḳım lāubālī meşrebem
Güşe-i meyḫāneden olmaz baña bir cā leẕīẕ (G.20.7)

Künti kenzā sırrının miftāḥ-ı 'aşḳıdır Şefīḳ
Ol vechden eyledi ādem-i ṣafī ikmāl-i 'aşḳ (G.42.7)

1.5.2. Atasözleri ve Deyimler

Beyitlere estetik güzellikler katan atasözleri ve deyimler, Şefik'in Divānçe'sinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Beyitlerde genellikle doğrudan kullanılmış olsa da iktibas yoluyla da bize bildirilir. Divānçe'de Arapça, Farsça ve Türkçe deyimler fazlasıyla kullanılmıştır, fakat atasözleri fazla yer bulmuş değildir. Şefik, vezin gereği kelimelerin yerini değiştirmiş veya arasına kelime ve kelime gurupları gelecek şekilde deyimi ve atasözünü bize bildirmiştir. Bazı atasözleri ve deyimler şunlardır:

Atasözü

1- “Kendi düşen ağlamaz”

Āġlāmaz kendi düşen şimdi ne bu āh u enīn
Ā gönül ben mi dedim böyle cefā-pīşeye çāt (G.9.2)

2- “Derdini söylemeyen derman bulamaz”

Derd-i ‘aşḳa mübtelā ‘āşıḳ ṭabībi neylesin
‘Arż-ı nabż edüb ḥekime ḥālini ifşā ‘abeş (G.13.5)

Deyimler

ḳabūl kıl-	(G.43.9)	nabż yokla-	(G.43.10)
cilā ver-	(G.44.5)	hezārın egle-	(G.45.1)
şekvā id-	(G.49.1)	ifşā id-	(G.49.1)
ser çek-	(G.49.3)	Nāz it-	(G.50.1)
bār çıḳār-	(G.50.2)	yüz ṣür-	(G.51.6)
yüz ver-	(G.51.6)	maḥv et-	(G.53.4)
nāfile uğraş-	(G.54.1)	Sevḳ id-	(G.55.1)
pür nūr id-	(T.G.III.3)	ẓan it-	(T.G.III.4)
seyr id-	(T.G.VII.5)	iftiḫār it-	(T.G.IX.3)
hedef et-	(MUK.IV.3)	resm ed-	(MUK.IV.4)
naẓar eyle-	(MÜF.1.1)	teveccüh its-	(T.1.4)
ḥāṣıl id-	(T.1.7)	mecbūr eyle-	(T.1.15)
imā id-	(T.1.17)	keşf id-	(T.11.4)
ḥaḳ eyle-	(N.9)	dehre uş-	(N.10)
maẓhar ol-	(N.13)	cehl kal-	(N.15)
fenā-yı āfil ol-	(G.1.1)	devr eyle-	(G.1.4)

sır vir-	(G.2.1)	hemdem ol-	(G.52.5)
vefā bul-	(G.3.2)	ṭāḳat getir-	(G.3.4)
bi-çāre ol-	(G.3.5)	ḥevās et-	(G.4.2)
terk et-	(G.2.7)	zîb-i sır et-	(G.2.7)
iltifāt it-	(G.5.3)	neş'e vir-	(G.6.1)
perīşān eyle-	(G.6.2)	İntisāb et-	(G.6.3)
reşk id-	(G.6.6)	te'sir id-	(G.6.6)
nāmzed ol-	(G.8.1)	neş'e kesb et-	(G.8.2)
sebeb ver-	(G.8.3)	iḥyā id-	(G.10.2)
cān at-	(G.10.2)	tecellī id-	(G.11.2)
cān vir-	(G.12.5)	terk eyle-	(G.13.2)
hemdem ol-	(G.13.2)	gün be gün art-	(G.14.5.)
çāre ol-	(G.15.2)	haberi ol-	(G.15.3)
sine ṣāf ol-	(G.15.5)	gam ye-	(G.15.5)
fer vir-	(G.16.2)	tecellī eyle-	(G.16.3)
beyān et-	(G.16.5)	mest et-	(G.17.1)
yol bul-	(G.17.2)	zillet bul-	(G.17.3)
fedā id-	(G.17.4)	cān fedā it-	(G.19.2)
demsāz ol-	(G.20.8)	şeker gibi gel-	(G.20.8)
şefḳat id-	(G.22.9)	ḥasbiḥāl eyle-	(G.23.1)
ḳulḳul et-	(G.24.4)	zir ü zeber id-	(G.25.3)
eyledi ifşā	(N.3)	ḥaḳ eyle-	(N.9)
dehre uş-	(N.10)	maẓhar ol-	(N.13)
ṭāḳat getir-	(G.3.4)	bi-çāre ol-	(G.3.5)
ḥevās et-	(G.4.2)	terk-i terk et-	(G.2.7)
iltifāt it-	(G.5.3)	muḥabbet eyle-	(G.26.2)
neş'e vir-	(G.6.1)	perīşān eyle-	(G.6.2)
intisāb et-	(G.6.3)	reşk id-	(G.6.6)

te’sir id-	(G.6.6)	nāmzed ol-	(G.8.1)
neş’e kesb et-	(G.8.2)	sebeb ver-	(G.8.3)
iḥyā id-	(G.10.2)	cān at-	(G.10.2)
düşvār ol-	(G.27.5)	ülfet eyle-	(G.28.2)
biñ parça ed-	(G.29.4)	me’yūs ol-	(G.29.5)
feda eyle-	(G.30.4)	ṣūretde ḳal-	(G.31.2)
imtiyāz et-	(G.31.5)	gam ye-	(G.32.6)
sūret-i ‘aşḳ eyle-	(G.32.3)	‘arż-ı ḥāl et-	(G.33.5)
ceẕb id-	(G.34.6)	hemdem id-	(G.34.3)
aḳd ed-	(G.34.5)	mesken eyle-	(G.35.1)
intiḳām al-	(G.35.2)	ḥaẕ eyle-	(G.35.2)
cūş eyle-	(G.36.4)	vefā et-	(G.37.6)
farḳ et-	(G.37.7)	mest ed-	(G.38.5)
inṣāf eyle-	(G.40.1)	hiçden ṣāy-	(G.40.7)
esef çek-	(G.40.7)	yangına vir-	(G.42.3)

İKİNCİ BÖLÜM

DİVĀNÇE'NİN TAHLİLİ

2.1. İSLĀM VE İMĀN ESASLARI

2.1.1. Dīnī Unsurlar

2.1.1.1. Allah

Mevlevī bir şair olan Şefīk'in Divānçe'sinde tasavvufi ögelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hayatına bakıldığında Mevlevīlik'e intisab ettiğinden beri zamanının büyük bir kısmını Mevlevīlik'le ilgili eserler okumaya ve o eserleri tahlil etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Kendi yazdığı Divānçe'sinde de tasavvufun yoğun olduğu görülür, özellikle Allāh'a bağlılığı ve Allāh'ın rahmetinden ve Hazret-i Muhammed'in şefaatinden çok ümitli olduğu gazellerinden anlaşılmaktadır.

Şefik, Divânçe'sinde Allâh lafzını ve yine Allâh'a ait isim ve sıfatları eserinde bolca kullanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Allâh, Rab, Hak, Mevlâ, Hudâ, Nûr-ı Cemâl, Cemâl, Celâl, Taḳdîr-i ḳudret gibi…

Burada bir yakarış vardır; Eğer yüzümün gönül aynasını görürsen sırf Allâh aşkı için onu kırıp iki parça etme:

Allâh 'aşḳıyçün ilişme ḫâṭır-ı maḥzunüma
Ḳırma mir'at-ı dilim vechin görürsen iki şaḳḳ (G.44.3)

Senin zatını Allâh kesin bir suretle övmüşken benim gibi küçük, zayıf yaratılmış birinin seni övmesi haddine mi düşer:

Ẕâtını medḥ eylemişken naṣṣ-ı ḳâṭ'ile Ḫudâ
Medḥine ḥaddi mi var hiç ben gibi ednâ-yı ḫalḳ (N.17)

2.1.1.2. Peygamberler

2.1.1.2.1. Hz. Muhammed

Mutasavvıf bir şair olan Şefik'in eserinde, özellikle Hz. Muhammed bolca zikredilir. Divânçe'sinde, Hz. Muhammed'den şefaat istediği, onu kâinatın varolma sebebi olarak gördüğü anlaşılır ve ona bağlılığı da değişik gazellerinde fazlaca görülür. Divânçe'de Hz. Peygamber sadece ismiyle değil değişik yerlerde farklı isim ve sıfatlarla da övülür (Ya Resulallâh, Fahr-ı Kâinat, Şefi'ül-Müznibin, Nûr-ı 'âlem, Maḳṣûd-ı ma'nâ, Raḥmetel-lil'âleminñ, Resûl-ı Ekrem, Ey şâh, Ẕât-ı 'ali-i şerîf, Kân-ı raḥmet…) Bununla birlikte başka peygamberlere de değinilir.

Hz. Muhammed Divânçe'de, şeref kelimesiyle yani en yüksek mertebeyle övülür. O her şeyden yüce olan şahsın dünyaya gelmeseydi, her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı o sıkıntılı mahşer gününde bu yaratılmışlar cahillikleriyle rezillikleriyle öylece kalırlardı:

Ẕât-ı 'alî-i şerîfin gelmeyeydi 'âleme

Rūz-ı maḥşerde ḳalırdı cehl ile rüsvā-yı ḫalḳ (N.15)

Şefik, başka bir beyitte Hz. Peygamber'i şöyle över: Sen ālemlere rahmet olarak gönderilen bir fermansın, Musa'nın, İsa'nın ve ālemin ruhu sensin:

Raḥmetel-lil'ālemiñ 'unvānına menşūr olup
Rūḥu sensin 'ālemiñ Mūsā ile 'İsā-yı ḫalḳ (N.11)

Şefik, başḳa beyitlerde olduğu gibi bu beyitte de Hz. Peygamber'den şefaat beklemektedir. Ey Allāh'ın Resulü, bu günahkār kölene şefaat et ki zaten yaptığım günahları sen biliyorsun, onları gizleyemem:

Yā Resūlallāh şefā'at ḳıl bu mücrim bendene
Kim bilirsin eylemez cürmin saña iḫfā-yı ḫalḳ (N.18)

Şefik, Hz. Muhammed'le ilgili teveccühlerini şu beyitlerle de dile getirir. Hakkın olgunlaşmış yoluna ihsanla merhametle teslim ol (Şefik), Ey Allāh'ın Resulü ben senin isminde olan af edilmeye bağlandım. (G.52.2) Lütfunun kapısına yüz sürmeye yüzüm yoktur zira günahlarımla harab oldum Ey Allāh'ın Resulü. (G.52.3) Ey Allāh'ın Resulü bu değersiz Şefik'e şefkat edersen bu senin ihsanındır yoksa günahdan başḳa ne kazancım var ki benim. (G.52.5)

Beyitte Hz. Muhammed'le Hz. Ali'nin manevi sırlarının, Mevlānā ve Şems'in sırlarıyla benzer olduğu anlatılır:

'Aşḳ-ı esrār-ı Muḥammed'le 'Ali'niñ 'aynını
Şems ü Mevlānā edip tenẓīr-i ma'nā-yı kemāl (G.478.4)

2.1.1.2.2. Hz. Ādem

Divānçe'de Ādem Peygamber Hz. Havva ile zikredilir ve kendisi ilk yaratılan ve bütün insanların atası kabul edilir. Ta ezelin nurundan yaratılan Adem ve Havva, bütün peygamberlerin, evliyāların ve canlıların ruhundan önce yaratılmıştır:

Enbiyā vü Evliyā vü cümle ervāḥ-ı enām
Tā ezel nūrundan oldu Ādem ü Havvā-yı ḫalḳ (N.8)

Şefik, Hz. Ādem'den bahsederken Allāh'ın, Hz. Ādem ve Havva'ya cennette hayat sürerlerken her şeyden istifade edin fakat şu yasak ağaca dokunmayın emrine telmih yapmaktadır.[40] Şeytana uyan ve yasak meyveden yiyen Hz. Ādem ve Havva cennetten çıkarılır ve yıllarca ayrı yaşarlar:

Hz. Ādem gibi cenneti bir habbeye, küçük bir daneye feda eyler mevlevī külahı giyip aşkın feleğinin zamanının denizi ol:

Ādem-āsā cenneti bir ḥabbeye eyler fedā
Bahr-ı devr-i çarḫ-ı 'aşḳ ol Mevlevī'i sikke-pūş (G.30.4)

Senin, ben'e benzer o halinden Allāh'ın o gizli ilmi göründü, Hz. Ādem'in aşkı asıl anlamı ele geçirdi:

Noḳta-ı ḫālından 'aks etdi dile 'ilm-i ledün
'Aşḳ-ı ādemdir eden tesḫīr-i ma'nā-yı kemāl (G.48.4)

2.1.1.2.3. Hz. İsa (Mesih)

Hz. İsa Divānçe'de iki üç yerde geçer ve başka peygamberlerle birlikte zikredilir. Şefik Hz. İsa'dan doğrudan bahsetmez de onun varlığını Hz. Muhammed'in varlığıyla birlikte kullanır. Bu beyitte Hz. Muhammed'in varlığı övülür. Sen ālemlere rahmet olarak gönderilen bir fermansın, Musa'nın, İsa'nın ve ālemin ruhu sensin:

Raḥmetel-lil'ālemiñ 'unvānına menşūr olup
Rūḥu sensin 'ālemiñ Mūsā ile 'İsā-yı ḫalḳ (N.11)

Hz. İsa peygamberler arasında nefesiyle hastaları iyileştiren ve ölüleri dirilten bir yere sahiptir. Divānçe'de, *''Hz. İsa, hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi münasebetiyle ele alınarak sevgili veya övülenin benzetileni olarak kullanılır.''* [41] Hz. İsa'nın āşığa can bağışlayan bir konuşması vardır:

---

[40] Bakara Suresi Ayet 35 '' *Ve dedik ki: Ādem! Eşinle birlikte cennete yerleşin, oradaki nimetlerden istediğiniz şekilde bol bol yiyin, sadece şu ağaca yaklaşmayın, böyle yaparsanız zalimlerden olırsunuz.''*

[41] Halil ÇEÇEN, **Fıtnat Hanım ve Divānı**,(İnceleme Metin) Ankara, 2008. S. 63

Cān bağışlar ‘āşıḳa nuṭḳ-ı dem-i ‘İsā’sı var (T.V.2)

2.1.1.2.4. Hz. Mūsā

Divānçe’de bahsi geçen diğer peygamber Hz. Musa’dır. Hz. Musa, Firavun’un sarayında büyümüş ve saltanatını yıkmış büyük peygamberlerdendir. Divān Edebiyatı’nda Hz. Musa’nın ismi çok fazla zikredilir ve genellikle elindeki asası benzetme unsuru olarak kullanılır. Onun ruhunun beyazlığının feyziyle sinem aydınlığa erdi, Hz. Musa’ya olan aşkım sevgilinin yüzünde göründü:

Mūsa-i ‘aşḳım tecellī eyledi dīdār-ı yār
Rūşeni-i sinem olmuş feyżile beyzā-yı ruḫ (G.16.4)

Divānçe’de Hz. Musa Hz. İsa ile birlikte zikredilmiştir ve Hz. Muhammed’in ālemlere rahmet olarak gönderildiği, bütün ālemin ruhu olduğu vurgulanır:

Raḥmetel-lil’ālemiñ ‘unvānına menşūr olup
Rūḥu sensin ‘ālemiñ Mūsā ile ‘İsā-yı ḫalḳ (N.11)

Burada Hz. Musa’nın Firavun’un sarayında sihirbazların her türlü sihrine karşı, elindeki asayı yere bırakıp asanın bir yılan suretine bürünmesi ve sihirbazların bütün sihirli eşyalarını yutması hadisesine telmih vardır. Saçının güzelliğinin yılana benzeyen her teline, Musa’nın bir mucizesi yeter.

Mār-ı zülf-i ḥüsnünün bir āyet-i Mūsā’sı var (T.V.1)

2.1.1.2.5. Hz. Yūsuf

Yüzünün eşşiz güzelliği ve rüya yorumlama ilmine vakıf olmasıyla bilinen Hz. Yusuf hakkında Divānçe’de fazla söz edilmez, fakat benzetme yoluyla varlığını hissederiz. Burada Hz. Yusuf’un güzelliği güle can veren ruha benzetilir ve o güzelliğin can bağışlayan bir kokusunun olduğu anlatılır:

Gül ruhıdır ḥüsn-i Yusuf būy-ı cān-baḫşāsı var (T.G.I.2)

2.1.1.3. Melekler

Allah'ın emir ve yasaklarını itiraz etmeden yerine getiren ve sayıları sadece Allah tarafından bilinen melekler, Şefik'in Divânçe'sinde sıklıkla kullanılmaz. Sadece bir yerde değişik bir isimle zikredilir.

O mücevher tarih, meleklerin göçdüğüne, Hemdem Çelebi Mevlānā'ya hemdem olsun, dedi:

Ḳudsiyān rıḥletine dedi mücevher tārīḫ
Ola Hemdem Çelebi Ḥazret-i Mevlānā'ya (T.7.1)

2.1.1.4. Kitaplar

Divânçe'de dört büyük kitabın (Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ān) hemen hiç bahsi geçmez. Yalnız bir beyitte Kur'ān'dan hatırlatma yoluyla söz edilir. Bu beyitte, Şefik çok değer verdiği dostu *Aşkī*'den[42] ve Aşkī'nin Şefik için yazdığı anlaşılan ''Vahdet-nāme'' adlı mesnevisinden bahseder.

Şefīk'e seslenir, can u gönülden Aşkī'nin Vahdet-nāme'sini oku, sana görünsün Kur'an'ın aşkının o gizli işaretleri:

Oḳu Vaḥdet-nāme-i 'Aşḳī Şefīḳ bā-cān u dil
Saña 'aks olsun rumūz-ı ma'nā-yı Ḳur'ān-ı 'aşḳ (G.43.12)

[42] Mehmet Şamil BAŞ, **Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-nâme Mesnevîsi** (Metin-Muhtevâ-Tahlîl),(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sos. Bil. Ens. İzmir 2007."

2.1.1.5. Dört Halife (Çār-Yār)

Hz.Muhammed'den sonra sırasıyla islamın bayraktarlığını yapan ve dört büyük halife olarak bilinen (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) bu yüce zatlar hakkında, Şefik'in Divānçe'sinde ayrıntılı olarak söz edilmez ancak Hz. Muhammed'in yakın akrabası ve damadı olan son halife Hz. Ali'den fazlasıyla söz edilir.

Hz. Ali'nin gül bahçesinde, Hz. Muhammed'in kokusunun sevincini taşıyan o hayırlı evlat Hz. Hüseyin, o tertemiz mübarek cuma günü Kerbelā'da şehit düştüğünden Kerbelā'nın sultanı olmuştur:

Neşve-i būy-ı Muḥammed vird-i gülzār-ı 'Alī
Oldu Şāh-ı Kerbelā ezher cihet ḫayr'ül-ḫalef (G.40.5)

Hak aynasında Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye gösterdiği sırları bir köle olan Şefik, Hz. Mevlānā'nın sevinciyle görür:

Ḥaḳḳ-ı mir'at Muḥammed'de 'Ali'niñ sırrın
Gösterir bendesine Ḥazret-i Pīr'in şevḳi (T.11.5)

Hz. Muhammed'le Hz. Ali arasındaki sırlar, Mevlānā ve Şems arasındaki sırlarla aynı gibidir:

'Aşḳ-ı esrār-ı Muḥammed'le 'Ali'niñ 'aynını
Şems ü Mevlānā edip tenẓīr-i ma'nā-yı kemāl (G.48.4)

2.1.1.6. Sahabeler

Divānçe'de sahabelerden söz edilmez, fakat sahabe kelimesine tanım olarak bakıldığında Hz. Muhammed'i görmüş ve O'nun sohbetine iştirak etmiş kimseler olarak tanımlanır. Divānçe'de böyle bir isim sadece Hz. Muhammed'in damadı Hz. Ali'dir. Hz. Ali, gerek ismiyle gerek telmih yoluyla Divānçe'de sıklıkla geçmektedir.

Her şeyin içi, üzeri, varlığı, başı ve zamanı senin bir oduğunu işaret eder, Hz. Muhammed'le Hz. Ali ve Mevlānā ile Şems arasında fark mı var?

Laḫm u cism ü ser ü dem vaḥdet rūmuzin bildirir

Ḳıl Muḥammedle ‘Ali hem Şems ü Mevlānā-yı farḳ (G.44.4)

Zülfikār, Hz.Muhammed’in Hz. Ali’ye hediye ettiği ucu çatal kılıç olarak bilinir. Divānçe’de kılıcın sahibi zikredilmemiş fakat kime ait olduğuna telmih yapılmıştır:

Zülfiḳār-āsā du ebrū tīr-veş müjgān ile

‘Āşıḳı ‘idāma ġamze eyledi sevḳ-i ciyuş (G.30.3)

Hz. Muhammed’in torunlarından olan ve Kerbelā’da şehit olan Hz. Hüseyin’e telmih yapılır. Beyitte Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit olduğu ve oranın sultanı olduğu anlatılır:

Neşve’i būy-ı Muḥammed vird-i gülzār-ı ‘Alī

Oldu Şāh-ı Kerbelā ezher cihet ḫayr’ül-ḫalef (G.40.5)

2.1.1.7. Ayet Ve Hadis

2.1.1.7.1. Ayet

Divānçe’de ayetlerin birkaç yerde bahsi geçer. Ayetler ya doğrudan ya da iktibas yoluyla bildirilir. O kadar ki (aralarında) iki yay boyu veya daha az bir mesafe kaldı.

Bāb-ı ‘Ālī-i Cenāb-ı Pîr’de ***ev ednā***[43]-yı ‘aşḳ

Rütbesin taḥṣīl eden ma‘nen odur hākān-ı ‘aşḳ (G.43.11)

Nun, Kaf, Ha, Mim yüce yaratıcının ortaya çıkmasının sırlarıdır. Bilinmeyen ālemden geldiler ve yaratıcının emirlerini hak eylediler:

Nūn u ***kāf*** u ***ḥā*** u ***mīm*** esrār-ı ḥaḳḳın maẓharı

[43] Necm suresi: 53 Ayet: 9

‘Ālem-i ġaybden gelip ḫaḳ eyledi fermā-yı ḫalḳ (N.14)

O kaşlara benzer kılıcını naz kınından çıkarsa o sıra sıra olan kirpiklerinin askeri, ‘*nereye kaçacaksın*’ der.

Seyf-i ebrūsını seyl etse niyām-ı nāzdan
Ceyş-i müjgānı eder ṣaff-şiken ***eyn-el mefer***[44] (G.25.5)

Bu beyitte ayet doğrudan verilmemiştir, fakat Allāh’ın sözleri ve ayetleri kelimeleriyle ayetin ve Kur’ān’ın varlığına iktibas vardır.

Ḥaḳḳ-ı kelām vü āyetin ẕātınla iẓhār eyledi
Oldu mü’min ü muvaḥḥid maẓhar-ı beyzā-yı ḫalḳ (N.13)

Beyitte Tīn Suresi’nde geçen “En güzel Biçimde” anlamındaki ayet kullanılmıştır. O güzel söz söylemekte maharetli olanlar güzelliğini ve dudağını tarif edecek söz bulamazlar, Allāh’ın yarattığı o en güzeller tarif edilemez:

Nüktedān söz bulamaz vaṣf-ı leb ü ḫüsnünde
Ṣun‘-ı Ḥaḳ ***Aḥsen-i taḳvīm***[45]idir olunmaz tavṣīf (G.41.2)

2.1.1.7.2. Hadis

Tasavvufi yönü ağır basan divançede, bazı hadisler telmih yoluyla bazıları da doğrudan bildirilir. Şefik, Allāh’ın gizli bir hazine olması senin aşkının anahtarıdır. Bundan dolayı tertemiz olan Hz. Ādem’in aşkını kemale erdirdi:

Künt-i kenzā[46] sırrının miftāḥ-ı ‘aşḳıdır Şefīḳ
Ol vechden eyledi ādem-i ṣafī ikmāl-i ‘aşḳ (G.42.7)

Kalbinin gözüne aşkın sırlı sürmeleriyle cila ver. Gizli bir hazinenin aynasından yārin güzelliğine bak:

---

[44] Kıyāme suresi 10. Ayet “*Nereye kaçacaksın*” anlamındaki ayet.
[45] Tin suresi 4. Ayet.
[46] *‘‘Ben bir hazine idim Bilinmek istedim. Bunun için mahlukatı yarattım…*’’ anlamında kesin olmayan bir hadisten iktibastır.

Dīde-i ḳalbe cilā ver sırr-ı kuhl-i ‘aşḳ ile

Künt-i kenz āyinesinden sen cemāl-i yāre baḳ (G.44.5)

Şefik bu mısrada, aşkın gücünü kanaat gibi tükenmez bir hazineye benzetir. Burada *’’Kanaat Tükenmez Hazinedir’’* hadisine iktibas vardır.

Naḳd-ı ‘aşḳıyla ṭolu bir kenz-i ***lā yefnā*** [47]sı var (T.G.VI.5)

2.1.1.8. Namaz

Namaz kelimesi Divānçe’de doğrudan kullanılmaz fakat namaza ait rükūnlar hakkında ve namazın nerde kılındığı hakkında telmihler bulunur. Senin güzelliğinin āşıkları iki kaşının ortasını gerçek bir imanla kıble ve cami edinmişler:

İmān-ı ḥaḳīḳatle du ebrūsını miḥrāb

‘Uşşāḳ-ı cemālin edinib ḳıble vü cāmi‘ (G.36.2)

Birisi dört tekbirle Ḫācī Dāvud’un bedenini fani kılmıştır:

Biri ez cümle bunlardan Ḫācī Dāvud-ı ‘uryānī

Ki çār tekbirle ḳılmışdır ḳūvā-yı ‘unṣurun fānī (T.4.2)

Şefik bu beyitte göndermede bulunur ve tavsiye eder. Bu işler taklit ederek seccadede oturmakla ve geride el bağlamakla olmaz, asıl olan ve hakikate erişilen mihrabda imam olmaktır:

Taḳlīt ile seccāde-nişīn olmaġa gelmez

Taḥḳīḳ ile miḥrāb-ı ḥaḳīḳetde imām ol (G.47.3)

Beyitte Şefik’in aşkının yanı başında karar kılmıştır ve bu karar secdenin başlangıcıdır, artık secde et anlamında ayet vardır:

Secde-i zānu Şefīḳ’in iftitāḥ-ı ‘aşḳıdır

Ḳıldı fescūd-ı iḳtirāb ser yaḳınında ḳarār (G.27.6)

[47] *’’Kanaat Tükenmez Hazinedir’’* anlamındaki hadis.

Şefîk, aşkın manasının artık farkına vardı, o vaiz bin defa söylese de Şefîk'in duymaya meyli yoktur:

Farḳ etdi ḥaḳîḳatde Şefîḳ ma'na-yı 'aşḳı
Biñ söylese vā'iẓ edemez meyl-i tesemmu' (G.37.7)

2.1.1.9. Uhrevî Unsurlar

2.1.1.9.1. Ukbā, İmān

Ahiret, öbür ālem, baki ālem gibi anlamlara gelen ukba kelimesi divançede farklı yerlerde geçmektedir. Ahireti umursamayan rind, dünyayı değil de ahireti boş sayar ve ahiretle ilgili her şeyde kayıtsız davranır:

Rütbe-i dünyā degil 'uḳbāyı hiçden 'ad ider
Ḳayda düşmez dā'imā lā-kayd olur rindān-ı 'aşḳ (G.43.5)

Hakkı kabul edip tasdik etmek anlamlarına gelen imān kelimesi, bu beyitte Allāh'a inanmaktaki asıl unsur olarak kullanılır. Senin güzelliğinin āşıkları iki kaşının ortasını gerçek bir imanla kıble ve cami edinmişler:

İmān-ı ḥaḳîḳatle du ebrūsını miḥrāb
'Uşşāḳ-ı cemālin edinib ḳıble vü cāmi' (G.36.2)

2.1.1.9.2. Mahşer (Haşr, Rūz-ı Mahşer)

Şefik'in divançesinde, mahşer kelimesi sıklıkla kullanılan bir ifadedir. Tasavvufî terim olarak, insanoğlu için her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı, ağızların o gün dikili olup vücud azalarının şahitlik yapacağı, hiçbir şeyin gizli kalmayacağı gün olarak tanımlanır. Birçok beyitte Hz. Muhammed'i öven Şefik, bu beyitte de O'nu şeref kelimesiyle över ve O'nun varlığıyla yaratılmşların o en zor gün olan mahşer gününde cehalet ve rezillikle baş başa kalmayacağını söyler:

Ẕāt-ı ‘alī-i şerīfin gelmeyeydi ‘āleme

Rūz-ı maḥşerde ḳalırdı cehl ile rüsvā-yı ḫalḳ (N.15)

Āşık, yarın ne olacak ona kulak asmaz, kıyamet meclisinde bile sevgilinin aşkıyla coşup durur:

Va‘de-i ferdāya ‘āşıḳ eylemez ta‘lıḳ-ı gūş

Bezm-i ḥaşrinde ne demdir eyledi ‘aşḳınla cūş (G.30.1)

2.1.1.9.3. Cennet (Firdevs, Huld, Cennet’ül-me‘vā, Cinān)

Dünyadaki ibadetlerine karşılık, Allāh’ın kullarına sonsuza kadar kalacakları yer olarak vaad ettiği cennet kelimesi, Divānçede bolca kullanılır. Cennet kelimesi farklı kelimelerle de zikredilmiştir. İbadet ehli cenneti vaad edilmiş bir nimet olarak görür yoksa camilerde boş yere mi toplanmışlardır:

Va‘d olmasa zühhāde eger ni‘met-i cennet

Beyhūde mi eylerdi cevāmi‘de tecemmu‘ (G.37.3)

Zahid için cennet nimetlerinden bazıları güzel kadınlar, yeme ve içmedir. Bunlar zahid istediklerine uygun, onun için leziz şeylerdir:

İştihāsına muvāfıḳ hūr u ġılmān ekl ü şürb

Zāhide gelmiş onunçün cennet’ül-me’vā leẕīẕ (G.20.5)

Sevdiği ile mānen birlikte olan āşıklar için her şey az gelir. Onlar için ister cennet bahçesi olsun ister hapishane, hiç fark etmez ikiside aynıdır:

Yār ile ma‘nevī ülfet eden ‘uşşāḳa ne be’s

Baġ-ı cennet ile birdir ona dār-ı maḥbes (G.29.3)

2.1.1.9.4. Cehennem (Nār)

Cehennem kelimesi Divānçe'de kullanılmamıştır. Kötülerin cezalarını çekecekleri yer olarak bilinen cehennem için telmihte bulunulur. Eğer aşk, cehennemin ahı gibi tesir etse, o zaman āşık "Ben Hakk'ım" der ve asıl olana ulaşır:

'Aşḳ te'ṯīr etse nārın āhına te'ṯīri-veş[48]
Dir "Ene'l-Ḥaḳ"[49]kim olur 'āşıḳ o dem Ḥaḳḳ'yla Ḥaḳ (G.44.2)

2.1.1.9.5. Huri ve Gılman

Cennette erkekler için Hūrilerin, bayanlar için Gılmanların olacağı bildirilmiştir. Zahidin her zaman beklentisi vardır, bunların başında da cennetteki huriler gelir. Zahid eğer böyle ümit etmeseydi zahid de haramdan sakınmazdı:

Ḥūrīleri ger etmese ümīd-i cinānde
Ḳalmaz idi zāhidde hiç eşyada teverru' (G.37.5)

Zahid için cennetteki güzeller, yemeler ve içmeler onun isteklerine uygun leziz nimetlerdir:

İştihāsına muvāfıḳ hūr u ġılmān ekl ü şürb
Zāhide gelmiş onunçün cennet'ül me'vā leẕīẕ (G.20.5)

2.1.1.9.6. Kevser, Tūbā

Dini terim olarak Allāh'ın kullarına ikramı olarak bilinen ve Hz. Muhammed'in ümmetini bekleyeceği havuzdur. Kevser'in suyu tatlıdır ve cehennemden çıkanları temizleyecek su olarak bildirilir. Ey aşk dağıtan, eğer senin meclisine engel olmasa o yakut dudağını emsem kevsere doyarım:

Ey sāḳī-i 'aşḳ bezmine ger olmasa mā'ni

[48] Beyitte vezin problemi vardır
[49] **''*Ene-l Hakk*''** Hallāc-ı Mansūr'un söylediği ''*Ben Hakkım*'' manasında bir söz.

La‘l-i lebin emsem olurum kevṣere ḳāni‘ (G.36.1)

Dīnī terim olarak Tūbā, “*Cennette Sidre’de bulunan ve dalları bütün Cenneti gölgeleyen ilahi ağaç”*[50] olarak bilinir. Divânçe’de sadece bir yerde geçer ve Tūbā ağacının cennette sevgilinin boyunu kıskandığından bahsedilir:

Reşk eder cennetde ṭūba ḳāmet-i dilcūsına (T.G.II.2)

2.1.1.9.7. Ölü (Mevt, Fevt)

Fani hayata gözleri kapatıp asıl āleme geçmek için Allāh’ın emriyle Cebrail (a.s) tarafından canların alınmasıdır. Böylece kul asıl āleme ulaşır. Senin ölümünle herkes kedere büründü, gözlerindeki kanlanmış matemli gözyaşlarını sil:

Fevtine cümle fāmilyāsı mükedder oldu
Eşk-i mātemle olup dīdeleri ḫūnīn sil (T.5.6)

Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahī takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Ḳomadı ṣarṣar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā
Eyledi dest-i ḳażā rişte-i ‘ömrin münḥal (T.5.3)

2.1.2. Tasavvufi Unsurlar

2.1.2.1. Cemāl, Cānān, Yār

Sevgilide güzellik unsuru olarak kullanılan bu kelimeler, Şefik Divânçe’sinde daha çok asıl güzellik sahibi olan ve bütün güzellikleri yaratan Allāh için kullanılır. Mutasavvıf şairlerin en fazla kullandığı kelimeler arasında yer almaktadır. Bu

[50] DEVELLİOĞLU a.g.e. s. 1111

kelimerle asıl güzellik sahibi övülür. Güzelliğin nuru gönül gözlerine ayna olduğundan beri asıl hakikat güzelliğinde bana görünür:

Mir'at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin
Ḥüsnünde be-dīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat (G.11.4)

Gönül senin güzelliğinin nurundan istifade etti, yanağının sevdāsı, āşıklara başka haller verir:

İstifāża etdi dil nūr-ı cemālinden seniñ
Başḳa bir ḥālet verir 'uşşāḳına sevdā-yı ruḫ (G.16.3)

Kalbinin gözüne aşkın sırlı sürmeleriyle cila ver. Gizli bir hazinenin aynasından yārin güzelliğine bak:

Dīde-i ḳalbe cilā ver sırr-ı kuhl-i 'aşḳ ile
Künti kenz[51] āyinesinden sen cemāl-i yāre baḳ (G.44.5)

Beyitte, sevgilinin güzelliğine aşk nazarıyla bak, gönül aynasının gözü meydandadır:

Naẓar-ı 'aşkla bāḳ ḥüsn-i cemāl-i yāre
Çeşm-i mir'at-ı dile be-dīdār-ı didār (Müf.12.1)

2.1.2.2. Vahdet

Allāh'ın bir ve tek olduğu anlamında kullanılan vahdet kelimesi, tasavvufi olarak ***''Lā mevcūde illā hū''***[52]sözüyle anlatılır ve bu anlayışa göre gerçek varlık Allāh'tır. Akıl, his, duyu organlarıyla bilip tanıdığımız her şeyin gerçek varlığı yoktur, asıl var olan Allāh'ın değişik tecellilerde görünmesidir. Vahdet köşesi gibi yer var mıdır hiç, gönül sevgiliyle başka vefayı vahdette buldu:

Var mı hiç gūşe-i vaḥdet gibi bir cā-yı refāh

[51] İskender PALA, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul s. 282
[52] Ondan başka mevcut yoktur.

Buldu vaḥdetde göñül yārı ile başḳa vefā (G.3.2)

Şefik, aşkın o sonsuz denizinde boğuldu ve o *Bir* olanla bir oldu. Aşkın o gizli manası Şefik'e göründü:

Vaḥdete irdi ġarīḳ-ı baḥr-ı bī-pāyān-ı 'aşḳ
Oldu ẓāhir kendine ol ma'nā-ı pinhān-ı 'aşḳ (G.43.1)

Şefik, çok olanların içinde tek olanı, sevgiliye kavuşmanın zevkini de ayrılıkta buldu, ağlayan gönlümüzü her zaman aşkıyla dost eyledi:

Keşretde buldu vaḥdeti hicretde ẕevḳ-i vuṣlatı
'Aşḳıyla her dem ülfeti eyler dil-i nālānımız (G.28.2)

2.1.2.3. Harābāt, Cām

Divānçe'de harabat kelimesini sıklıkla ve cām kelimesiyle kullanır. Harabat rindliği tamamlayan unsur olarak bilinir. Meyhaneci olan pīr-i mugān herkesi meclisinde ihya eder, bundan dolayı can atar harabat meyhane için:

Bezmiyle eder pīr-i muġān ādemi iḥyā
Mey-ḫāneye bundandır atar cān-ı ḫarābāt (G.10.2)

Yalnızlık meyhanesine var, her şeyi terk et ve her şeyden vazgeç. Çünkü meyhanenin arifleri yalnızlığı böyle bulurlar:

Ḫum-ḫāne-i 'uzletde yān at ālemi terk et
Tecrīdi bununla bulur 'irfān-ı ḫarābāt (G.10.5)

Eğer o içki dağıtan, ağzına kadar dolu olan kadehi iki katına çıkarırsa o çoklukla ālemin telaşından kurtarır:

Ḳurtarır keşret ile dağdağa-i 'ālemden
Cām-ı serşārı eger sāḳī ederse taż'īf (G.41.4)

2.1.2.4. Dünya, Dehr, Devrān, Cihān

Dünya kelimesi divançede sıklıkla kullanılan kelimeler arasındadır. Farklı kelimelerle de kullanılan bu kelime, değişik sıfat ve anlamlarda karşımıza çıkar. Dünya durmadan dönen fani, sıkıntılı, alçak yer olarak tanımlanır. Şefik kendine seslenir: Gözüm, alçak dünyadan vefa bekleme, zamanın evlatlarının işi hep kat kat hile yapmaktır:

Ümīd-i vefā etme gözüm dehr-i denīden
Ebnā-yı zamānın işi hep mekr-i müşenna‘ (G.37.6)

Şefik, yoklukta bitip asıl varlık olan manevi gerçeği buldu, sebeplerini vücut edip birden bu zamandan devretti:

Fenāda maḥv olup ẕātī beḳā-yı ma‘nevī buldu
Vücūd-ı eṣbāb edip devr etdi birden işbū devrānı (T.4.6)

Dünya tohumları ışığın nurunu, güzelliğinin güneşinden alır, ne olacak o hale gibi ayı kucaklayıp sarmalasa:

Mihr-i ḥüsnünden alır beẕer cihān nūr-ı żiyā
Nola āġuş o mehī hāle gibi ṣarsa eger (G.25.10)

2.1.2.5. Rind (Çāker, Geda, Bende)

Dünyayı umursamayan anlamında kullanılan rindlik zahitle birlikte kullanılır. Rint ve Zahit Divān Edebiyatında boğaz boğaza gelen birbirine zıt iki tiptir[53]. Rind şarab ve harabatla zikredilir. Rind için şarab, sevgili, dünya olmazsa olmaz unsurlardır. Rind daima zahidin karşısında olur. Rind’e göre her şey fanidir:

Şefik kendini hizmetkār, köle olarak görür. Ey köle olan Şefik, sen aşk yolunda ilerle, sen başını ve canını feda etsen de asıl olan sultanımızdır:

Sen ey Şefīḳ-i çākerī ‘aşḳı yolunda var yeri

[53] LEVEND, Agāh Sırrı, Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Yayınları, İstanbul,1984, s.559

Etsen fedā cān u serī ma‘nā O’dur sulṭānımız (G.28.7)

Senin aşkının emriyle gönül itaatli bir köle gibi gider. Senin yolunda, üzerine bastığın toprak olmak bile sınırı olmayan bir nimet gibidir.

Göñül bir bende-i fermānber gider emr-i ‘aşḳında

Rehinde ḫāk-i pā olmaḳ ḥesabsız feyż ü ni‘metdir (G.23.4)

Rind meyhaneciyle içki arkadaşlığı yapar, ama o güzel eserlerin zevkini yalnızlık meclisinde bulur:

Rind mey-i hemdem ider pīr-i muġānı yalnız

Bezm-i vaḥdetde bulur ẕevḳle āṣār-ı neşāṭ (G.34.3)

2.1.2.6. Zāhid (Zühhād, Ehl-i Tecrīd) Zühd, Vera‘:

Aşırı dindar olarak bilinen zahid, daima dünyayı umursamayan rindin karşısında yer alır. Şefik zahide seslenir: Ey zahid, gönül ehline aşk ima etmek hoş görülmez, o aşağı olan ayaklarınla yukarılara çıkmak abes olur:

Zāhidā i‘mā-yı ‘aşḳ ehl-i dili ṭa‘n eylemek

Pā-yı süfliden ‘urūc-ı ma‘nī-i a‘lā ‘abeṣ (G.13.3)

Zahid, cennette hurileri ümit eder yoksa zahidde hiç haramdan sakınma kalmazdı:

Ḥūrīleri ger etmese ümīd-i cinānde

Ḳalmaz idi zāhidde hiç eşyāda teverru‘ (G.37.5)

Dünyaya değer vermeyen zahid, vefalı yar dahi istemiyor, kaldı ki gönül bile sevgilinin semtine gitti, o bile yoktur:

Ehl-i tecrīdim bugün yār-ı vefādār istemem

Kūy-ı yāre dil daḫi getdi oda ġā’ib baña (G.5.4)

Dünya ile bağını koparıp her türlü dünya zevkine karşı koyan zühd, Divānçe’de farklı yerlerde kullanılır. Eğer süvari aşk için yola çıkmazsa o bineği de varamaz. Zühd ile kesin bir yere varmak güçtür:

Zühd ile ḳaṭ‘-ı menāzil eylemek düşvār olur

Vāṣıl olmaz olmayınca raḫş-i ‘aşḳ üzre süvar (G.27.5)

Hal gibi zahit de bilmek için çabalamaz, ona engel olur, önüne içki konsa hemen bir anlam çıkarmaya çalışır:

Māni‘-i ‘irfān olur zühdver yā mānend-i ḫal

Ḳonsa ṣahbāye eder taġbīr-i ma‘nā-yı kemāl (G.48.6)

2.1.2.7. Arif, İrfān, Ehl-i Dil:

Dünyayı ve ukbayı bilen ve ona göre yaşayan arif, Divānçe'de değişik isimlerle anılır. Dünyaya ilgi göstermeyen arif, ahiret adına yaptıklarıyla örnektir. Sürekli sarhoş olan ancak gönlü yaralı olmayan kimseye, amaç denizinin ālemi hep aynı sevgili gibi görünür:

Dem-be-dem dem-keş olur ḫūn-ı dilinden yoḫsa kim

‘Ālem-i āb-ı emel ehl-i dile ‘ayn-ı ḥubāb (G.7.4)

Aşk denizinde boğulan yalnızlığın kıyısına çıktı, irfan gemisi kaynamaz, insanoğluna zarar vermez:

Ġarḳ-ı baḥr-ı ‘aşḳ olan çıḳdı kenār-ı vaḥdete

Ḳaynamaz keşti-i ‘irfān ādemi etmez telef (G.40.6)

Gönül ehline kıymeti olmayan eziyetler bile sevilen gül bahçesi gibi olur, gam bile bana o kadar çok zevk verir ki sayamam:

Gülşen-i şādī olur ehl-i dile miḥn ü meşāḳḳ

Ẕevḳ olur ġam baña kim şenliğin iḥṣā idemem (G.49.2)

2.1.2.8. Kanaat, İstiğna:

Kimseye muhtaç olmamak olarak tanımlanan istiğna kelimesi, az olanla iktifa etmek anlamındaki kanaat kelimesiyle kullanılır. Kitap sırtında olan bölümler

kimseye muhtaç olmayan zincir gibidir, senin yanında naz ve sitem hapsine eklenmiştir:

Nusḫa-i şirāze bend-i ‘ilm-i istiġnāya baḳ
Mebḥaṣ-ı nāz u sitem ẕeyl-i kenarındır seniñ (G.46.3)

Nefāṭ-ı ḫaṭṭ-ı ḥesāb-ı ḥüsnün cem‘ā-i yekündur
‘Aceb tenzīlimi oldu cevr-i sābıḳ nāz-ı istiġnā (T.1.19)

Şefik, eziyetler ve eyvallāhı olmayan nazlar durmadan artıyor, böyle giderse sinedeki aşk yarasının kapanması çok zor:

Cefā vü nāz-ı istiġnā sitemler gün be gün artar
Şefiḳ’ā zaḫm-ı ‘aşḳı sinede böyle ḳapanmaḳ güç (G.14.5)

2.1.2.9. Tecellī:

Tecellī sözlük anlamı itibariyle zuhur etme, açığa çıkmak anlamlarına gelir. Tasavvuf terimi olarak da “İlahī feyzin inananların kalbinde zuhur etmesi” başkaca “"*gaybden gelen ve kalpte zahir olan nurlar, görünmeyenin kalplerde görünür olması”*[54] şeklinde söylenebilir.

Şefik, sinesine ayna gibi göründüğünden dolayı feyze ve Allāh’ın bildirdiklerini görenler, nurların varlığına erer:

Nā’il-i feyż ü tecellī maẓhar-ı envar olur
Sīnesine ‘aks iden mir’āt-ı ḥālinden fürūġ (G.38.4)

Beyitte Şefik, içinde yaşadığı ızdırap ve sıkıntıdan bahseder:

Nūr-ı ‘aşḳı eyledim müşbāḥ-ı müşkāt-ı derūn
Bu tecellīde Şefiḳ etmez mi ‘āşıḳ pīç ü tāb (G.6.7)

[54] ALPER, a.g.e. s. 54

2.1.2.10. Monlā, Şeyh:

Tasavvuf ehli bir mürşide bağlı yaşayan insanlardır. Mutasavvıflar mürşidinin yardımıyla en son nokta olan terk etmeyi de unutmak anlamında terk ettiklerini de unuturlar, yani dünya namına hiçbir şey akıllarında kalmaz.

Şefik, terk etmeyi de terk etti sadece bir mevlevī külahı kaldı, gizli olan her şeyi süsledi ve mürşidine teslim oldu:

Terk etdi terki Şefiḳ-i sade sikkesin
Zīb-i ser etdi eyledi Monlā'ya intimā (G.4.7)

Şefik kendine seslenir: Ben "*Monlā-yı Rum*"[55]un aşk müridiyim O'nun yüce feyzi ortada iken yüzümdeki mana nedir ki?

Ben mürîd-i 'aşḳıyım Monlā-yı Rūmun ey Şefiḳ
Feyż-i 'ālisi beyān etdi nedir ma'nā-yı ruḫ (G.16.5)

Bereket güneşinin doğuşudur Hazret-i Mevlāna, O'nun aşkının nuru daima gönülde parlar:

Maṭla-ı şems-i füyūżdur Ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Nūr u 'aşḳı dilde eyler dā'imā envār var (G.26.6)

2.1.2.11. Pīr, Pīrān, Pīr-i Mugān:

İlmi terim olarak mürşid anlamında, tasavvufī terim olarak meyhaneci anlamında kullanılan bu sıfatlar, Divānçe'de fazlaca bulunur. Meyhaneci şarabı bedava dağıtırken rind bu fırsatı kaçırır mı?

Bint-i 'inebi pīr-i muġān eyledi namzet
Hiç boş mı ḳor āḫir onu rindān-ı ḫarābāt (G.10.3)

Meyhaneci, meclisinde insanları yeniden canladırır, bunun için meyhaneye gelecekler hemen varmak için can atarlar:

[55] "*Monla-yı Rūm"* Mevlānā Celāleddīni Rūm

Bezmiyle eder pīr-i muġān ādemi iḥyā

Mey-ḫāneye bundandır atar cān-ı ḫarābāt (G.10.2)

Şefik meyhanede meyhaneci için aşk şarabımın neşesi der, onun için şarab kadehi rehber, meyhaneci de şarab testisidir:

Neş-edār-ı bāde-i ‘aşḳım der meyḫānede

Rehberim oldu ḳadeḥ pīr-i mugānımdır sebū (G.52.2)

Başḳa bir yerde, rind meyhaneciyle içki arkadaşlığı yapar ama o güzel eserlerin zevkini yalnızlık meclisinde bulur:

Rind mey-i hemdem eder pīr-i muġānı yalnız

Bezm-i vaḥdetde bulur ẕevḳle āṣār-ı neşāṭ (G.34.3)

2.1.2.12. Rāh-ı Sülūk:

Tasavvufī olarak bir yola girme, yolda devam etme anlamında kullanılan Rāh-ı Süluk, Divānçe’de fazla kullanılmaz. Şefik ariflere seslenir, Allāh’ın yeryüzünde yarattıklarını fark eden ve bunlardan her zaman lezzet alan ve asıl yolu bulanı hak eden, aşktır:

Mebde-i me‘ādın farḳ eden ‘aşkıyla her dem zevk eden

Rah-ı sülūkı ḥaḳ eden ‘aşḳ olsun ey ‘irfānımız (G.28.3)

2.1.2.13. Lā-Mekān, Terk-i Terk:

Tasavvuf terimi olarak Allāh’ın hiçbir mekāna sığmayacağı, O’nun mekānsız olduğu anlamında kullanılan bir terimdir. Kāinatın gösterişi benim gönlümü karatmaz çünkü benim saf gönlüm feyz suyuyla mekānsız olanda yıkandı:

Tīre-dil etmez beni alāyış-ı kevn ü mekān

Sine-ṣāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyż (G.33.2)

Dünyaya meyl etmeyi bırakıp ahiret kazancı için mürşid yoluna giren tasavvuf ehli, bu yolda bir şey istemez. Neyi varsa ondan vazgeçer. Vazgeçerken de nelerden vazgeçtiğini dahi unutup yoluna devam etmelidir. Tasavvuf ehlinin mürşid-i kāmil olması buna yani terk-i terk etmesine bağlıdır. Bu beyitte Şah-ı Nakşībendī Hazretleri'nin bir beyitine telmih vardır.

Şefik, terk etmeyi de terk etti, sadece bir mevlevī külahı kaldı, gizli olan her şeyi süsledi ve mürşidine teslim oldu:

Terk etdi terki Şefiḳ-i sade sikkesin
Zīb-i ser etdi eyledi Monlā'ya intimā (G.4.7)

2.1.2.14. Āb-ı Hayat:

Ebedī hayata sebep olan hayat suyu, can suyu diye tābir edilen bu kelime, edebiyatta : "çok güzel ifāde, lātif söz, parlaklık, letāfet" mānalarında da geçer. Aşk - ı hakiki, aşk-ı ilāhi, ilm-i ledün gibi tamlamalarla da kinayedir. Āb-ı Hızır, Āb-ı hayvān, Āb-ı beka gibi isimlerle de söylenir.

Meyhanecinin bir yudum şarabı, ölümsüzlük suyuna değişilmez, sen anla ki meyhane pirlerinin şarabları neymiş:

Bir cür'a meyi āb-ı ḥayata bedel etmez
Añla ne imiş bāde-i pīrān-ı ḫarābāt (G.10.4)

2.1.2.15. Māsiva, Tūl-ı Arz:

Allāh'tan başḳası veya dünyalık her şey anlamında kullanılan masiva kelimesi, divançede fazla kullanılmaz. Māsiva daha çok rind kavramını izah için kullanılır. Rind için dünya ve içki olmazsa olmazlardandır. Allāh'tan başka her şeyde yok olur, yalnızca görünen, Mevlānā'nın şimşeğinin güneşi olacaktır:

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd

Tecellī-baḫş olacaḳ mihr-i berḳ-i Mevlānā (G.1.3)

Masiva dünyaya bağlılık, ondan vazgeçememe anlamında da kullanılır. Bu durum tasavvuf ehlinin yaşam şekline ters düşmektedir. Onun amacı dünyadan uzaklaşıp Allāh'a yakınlaşmaktır. O usta at binici aşkın yularından tuttu, bırakmadı, o hep daha fazla istemek, yolun hükmüdür:

Şehsūvār-ı 'aşḳ-ı zimām iḫtiyārım etdi ḳabż
Raḫşerān-ı ḥükmüdür mişvaretin heb ṭūl u 'arż (G.33.1)

2.1.2.16. Ālem-i Gayb, Ālem-i Ervāh, Ālem-i Lāhut:

İnsanın kendi akıl ve duygularıyla, zāhir duygularımızla bilemediğimiz ervah, meleklere, cinlere mahsus olan ālem anlamındadır. Başḳa bir ifadeyle māzi ve müstakbeldeki mahlūkatın mānevi hayatlarının ālemidir. Nūn, Kāf, Ḥā, Mīm Allāh'ın sırlarının bilinmesidir, bilinmeyen ālemden gelen bu sırları Yaratıcı emir buyurdu:

Nūn u kāf u ḥā u mīm esrār-ı ḥaḳḳın maẓharı
'Ālem-i ġaybden gelip Ḫaḳ eyledi fermā-yı ḫalḳ (N.14)

Alem-i ervah ruhların, ruhaniyetlerin bulunduğu ālemdir. Divānçe'de bir yerde geçmektedir. O gizli hazine gibi bilinmeyen yerden ruhlar ālemine göründün, o yüceliğin ve kudretin yaratılmışları ortaya çıkardı:

Kenz-i maḫfi[56]den nümā-yı 'ālem-i ervāḥ edip
Ḳudret-i vaz' u celālin eyledi ifşā-yı ḫalḳ (N.3)

Divānçe'de Tanrı'nın ālemi, İlahi ālem olarak geçer. Allāh kendi āleminden nurları örnek vermiştir, bundan dolayı o olgun güneş parlaklığında marifeti ve ilmi buldu:

'Ālem-i lāhūteden verdin miṣālinden fürūġ
Buldu 'ilm u ma'rifet tāb-ı kemālinden fürūġ (G.38.1)

[56] Pala a.g.e. s.266

2.1.2.17. Sıdk, Vefā, Sır, Esrār:

Sadakat, bağlılık anlamına gelen sıdk kelimesi divançede, tasavvuf ehli için sevgiliye verilen sözde durmak anlamında kullanılır. Efendim ayağını sürdüğün topraklara sadakat ve vefadan dolayı canımdan vazgeçtiğimi sanma:

Ḫāk-ı pāyına olan ṣıdḳ u vefādan nāṣī
Beẕl-i cān etdigimi ṣanma efendim ta‘rīż (G.32.4)

Dün gece dolunayın parlaklığı vefasızlık etti, onun yaptığı bu olayı padişaha anlatmak artık farz oldu:

Bī-vefālıḳ eyledi dün şeb o māh-ı bedr-i fer
‘Arż-ı ḥāl etmek o şāha mā-cerāyı oldu farż (G.33.5)

Sır, gizli tutulan ve kimseye söylenilmemesi gereken durumlar için kullanılan kelimedir. Mevlānā yolunda ilerleyen Şefik, O’nun aşkına mest olur, o zaman Şefik sevincin sırlarının neşesini bulur:

Mest-i ‘aşḳı olıcaḳ Ḥażret-i Mevlānā’nın
Buldu ol demde Şefīḳ neş’e-i esrār-ı neşāṭ (G.34.6)

2.1.2.18. İlm-i Ledün:

İlāhī bir ilim ismidir. Ona vakıf olanın, gizlilikleri göreceği gibi, esrar-ı İlāhiyyeye de vakıf olacağı bildirilir. Bu ilm-i şerifin asıl sahibi ise başta Hz. Muhammed ve Ricalü’l-Gayb dediğimiz erenlerdir. Senin noktaya benzer o halinden Allāh’ın o gizli ilmi göründü, Hz. Ādem’in aşkı asıl anlamı ele geçirdi:

Noḳta-ı ḫālından ‘aks etdi dile ‘ilm-i ledün
‘Aşḳ-ı ādemdir iden tasḫīr-i ma‘nā-yı kemāl (G.48.2)

2.1.2.19. Ene'l Hak:

"*Ene-l Hakk*'' "*Ben Hakkım*'' manasında kullandığı bir sözdür. Hallāc-ı Mansūr tarafında söylenmiş fakat asıl manası tam olarak anlaşılmadığı için Mansūr önce elleri, sonra dili ve daha sonra da başı kesilerek öldürülmüştür. Beyitte bu olaya telmih yapılmıştır. O damlacık coşar düşer ve denizle bir olur, o vakit o işiten Hak'la bir olmaz mı?

Cūş eyler o ḳaṭrene düşer vaḥdet-i baḥre
Olmaz mı ***Ene'l-Ḥaḳ*** o vaḳit zîb-i mesāmi' (G.36.4)

2.1.2.20. Künt-i Kenz, Kenz-i Mahfī:

Divānçe'de birçok yerde geçmektedir. *''Ben gizli bir hazine idim''* anlamında ''Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim. Bunun için mahlukātı yarattım… anlamında kesin olmayan bir kudsi hadisten iktibastır.[57]

Şefik, Allāh'ın gizli bir hazine olması senin aşkının anahtarıdır. Bundan dolayı tertemiz olan Hz. Ādem'in aşkını kemale erdirdi:

Künt-i kenz[58]ā sırrının miftāḥ-ı 'aşḳıdır Şefīḳ
Ol vechden eyledi ādem-i ṣafī ikmāl-i 'aşḳ (G.42.7)

Beyitte Allāh'ın ruhlar ālemine göründüğü ve kudretinin ve yüceliğinin o yaratılmışları ortaya çıkardığından bahsedilir:

Kenz-i maḥfī[59]den nümā-yı 'ālem-i ervāḥ edip
Ḳudret-i vaz' u celālin eyledi ifşā-yı ḫalḳ (N.3)

[57] Muhammed el-Aclūni, Keşfu'l Hafā, Kahire, 1322
[58] Pala a.g.e s.282
[59] Pala a.g.e s.266

2.2. TABİAT VE EŞYA

2.2.1.Dört Unsur (Anasır-ı Erba‘a)

Şefik Divânçe’sinde tabiat unsurlarına da değinir. Tabiata hükmeden bu unsurlar hakkında Şefik, bir beyitte müstakil olarak bahseder. Feleğin unsurları olan suya, havaya, toprağa, ateşe bak, dünyayı yaratanın tecellisinin feyzlerine mazhar oldu:

Āb u bād u ḫāk u nār-ı ‘unsūr-ı eflāke baḳ
Maẓhar-ı feyż-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḫalḳ (N.4)

2.2.1.1. Su

2.2.1.1.1. Su (āb, mā):

Canlılar için en hayati kaynak olan su, dört unsurun en önemlisidir. Yaşamın devamı için su vazgeçilmez bir hayat kaynağıdır. Gözümün pınarının her tarafından kanlı gözyaşı akdı, bu su, aşk ehline gönül kaynağından gelir:

Çeşme-i çeşmimden aḳdı eşk-i ḫūnum sū-be-sū
Ehl-i ‘aşka menba‘-ı dilden gelir āb u zū (G.52.1)

Susuz kalan gönül kuşu, sevgilinin çenesinde su arar, yüzünün gül bahçesinin bağında sulu meyva arar:

Teşne ḳaldı murg-ı dil-i çāh-ı ẕeḳandan āb arar
Baġ-ı gülzār-ı ruḫundan meyve-i şādāb arar (G.24.1)

Āşığa sevgilinin o yakut dudakları ölümsüzlük suyu gibi lezzetli gelir, susuzluktan baygın gibi duran rind için şarab lezzetli gelmez mi?

‘Āşıḳa la‘l-ı lebi āb-ı ḥayāt-āsā leẕīẕ
Rind-i maḫmūr teşneye gelmez mi yā ṣahbā leẕīẕ (G.20.1)

2.2.1.1.2. Bulut, Sehab, Ebr:

Bulut su için asıl kaynakların başında gelir. Göklerin yere rahmet etmesinde büyük paya sahiptir. Emir gelir ve içindeki rahmeti susamışlara serper. O vakit bunca rütbeler aşağı iner:

Pest iner bunca merātib menzil-i mehden seḥāb
Olamaz neẕāreye ḥā'il olunca tābdār (G.27.4)

Burada suyun buluta, oradan da tekrar doğaya dönmesi söz konusudur. Aşk suyunu gönül bulutu, hakikat denizinden alır, çünkü ırmak suyu yeniden dönüş yeridir:

Āb-ı 'aşḳı ebr-i dil baḥr-ı ḥaḳīḳatden alır
Mebde'in eyler maād her macera çün āb-ı cū (G.52.7)

2.2.1.1.3. Deniz, Derya, Bahr, Muhit:

Divânçe'de en çok geçen kelimelerdendir. Bazen benzetme bazen de gerçek manada kullanılan deniz, bereketin sembolüdür. Şefik, şaşkınlık denizinde boğulsa da bundan umutsuz olmaz, Allah aşkı onu yolda bırakmaz onu güvenilir bir kıyıya çıkarır:

Baḥr-ı ḥayretde Şefīḳ-i ġarḳ öyle me'yūs olmaz
Nā-Ḫudā itmez eder 'aşḳ-ı Ḫudā sāḥil-res (G.29.5)

Şefik, kendini değersiz bir kul olarak görür ve çok derin olan aşk denizinde boğulduğunu söyler:

Ġarḳ-ı ḳa'īr baḥr-ı 'aşḳ etdi bu 'abd-ı kemterin (Muk. IV.2)

O damlacık coşar düşer ve sonunda denizle bir olur, o vakit o işiten Hak'la bir olmaz mı?

Cūş eyler o ḳaṭrene düşer vaḥdet-i baḥre
Olmaz mı ***Ene'l-Ḥaḳ*** o vaḳit zîb-i mesāmi' (G.36.4)

Aşk denizinde boğulan yalnızlığın kıyısına çıktı, irfan gemisi kaynamaz insanoğluna zarar vermez:

Ġarḳ-ı baḥr-ı ‘aşḳ olan çıḳdı kenar-ı vaḥdete
Ḳaynamaz keşti-i ‘irfān ādemi etmez telef (G.40.6)

2.2.1.1.4. Akarsu, Cūy, Cū:

Irmaklar da bereket kaynağıdır. Servilerin yanından kıvrılarak geçmesiyle bilinir. Senin o servi gibi olan boyunu çok zamandır gözyaşımın ırmaklarıyla büyüttüm, gönül henüz kavuşma bahçesinde lezzet vermiyor:

Cūy-ı eşkimle büyütdüm niçedem serv-i ḳadin
Baġ-ı vaṣlına henüz olmadı dil ẕevḳ-āver (G.25.12)

Akarsu çoğu zaman hakikat denizinden beslenir ve gönül bulutunun aşk suyudur. Sonunda gene akarsuya doğru dönüş yapar:

Āb-ı ‘aşḳı ebr-i dil baḫr-i ḥaḳīḳatden alır
Mebde’in eyler ma‘ād her mā-cerā çün āb-ı cū (G.52.7)

2.2.1.1.5. Dalga, Mevc, Emvāc:

Divānçe’de pek fazla geçmeyen dalga daha çok denizle birlikte mecāzi anlam olarak kullanılır. Senin denizinin hayalinde kavuşmak için boğulanların o küçük sandallarına haddi hesabı olmayan dalgalar vurur.

Ḫ̆āhiş-i vaṣlınla ġarḳāb-ı ḫayāl-ı baḫr olan
Mevc urur zevrāḳçe-i āmāle bī-ḥadd u ḥesāb (G.7.6)

Vahdet denizinin dalgalarını tek tek saymaya gerek yok o zaten çok fazladır:

Emvāc-ı baḥr-ı vaḥdeti ṣaymaḳla yek-be-yek
Eyler miyim ta‘addüdi yā keṣret iḳtiżā (G.4.3)

2.2.1.1.6. Şebnem, Jale:

Divânçe'de mecâzi anlam olarak kullanılan şebnem, genellikle inciye, sabah ortaya çıktığından da neme benzetilir. Seher vakti esen o sabah rüzgârı Şefik'in ruhuna esmez, dua edemez, o şebnem kültürün üzerine ışığını verir, dua eder:

Eṣer etmez seḥer vaḳti rūḫ-ı āla ṣabādan vird
Küllāb-āsā o kültür üzre şebnem ṣu'le-ver çün vird (G.19.1)

2.2.1.2. Toprak

2.2.1.2.1. Toprak, Hāk:

Bolluk, bereket anlamında kullanılan toprak, dört unsurun ikincisidir. Tasavvuf olarak asıl yeri temsil eden ve yine oraya dönüş olacağı bildirilen toprak, divançede değişik isimlerle de kullanılır. Şefik'in ümidi o temiz topraklarda geçtiğini bilse o vakit hemen aşkın eteğinden tutar ve kavuşma isteğini anlatırdı:

Recāsı ḫāk-ı pāyında Şefiḳ'in geçtiğin bilse
Ṭutardı dāmen-i 'aşḳın viṣālin 'arż-ı ḥāl eyler (G.22.5)

Efendim, ayağını sürdüğün topraklara sadakat ve vefadan dolayı sıkıldığımı, öldüğümü sanma:

Ḫāk-ı pāyına olan ṣıdḳ u vefādan nāṣī
Beẕl-i cān etdigimi ṣanma efendim ta'rīż (G.32.4)

Ben o sevgilinin ayağını bastığı toprağa hiç sıkıntı çıkarır mıyım, onun istemediğini zorla yapmam mümkin değil:

Ben ḫak-ı pāyı yāre mu'ārız olur mıyam
Mümkün mü emr-i nehyini cebre başarmasun (G.50.3)

Sevgilinin ayağını bastığı topraklara yüz sürdüm, yüz kızarttım, yüzsuyu döktüm fakat nafile bana yüz vermiyor, ilgi göstermiyor:

Ḫāk-ı pāy-ı yāre yüz ṣürdüm velī yüz vermiyor

Yüz ḳızardım nāfile rāhında dökdüm āb-ı rū (G.52.6)

2.2.1.2.2. Dağ, Taş, Seng:

Divānçe'de fazla yer verilmeyen bu unsur daha çok sertliği ile bilinir. Küçük bir elmas parçası dahi olsa onda da aşk bulunur, o aşk için taşı bile deler ve vazgeçmez:

Onda da 'aşḳ bulunur rīze-i elmas ise de
Cevf-i sengī ider ikmāl için aḳsā-yı ferāġ (G.39.6)

2.2.1.2.3. Kān:

Maden ocağı, yurt, ocak anlamında kullanılan kān kelimesi, divançede daha çok manevi değerlerin kaynağı olarak geçer. Senden eman dileniyorun ey rahmet kaynağı, ey günahların şefaatçisi, ey padişah, çilelerimi, çektiklerimi senin aşkınla yok et ey Allāh'ın Resulü:

Emān ey kān-ı raḥmet ey Şefī'-ül müẕnibīn ey şāh
Seniñ 'aşḳınla maḥv et ıżṭırabım yā Resūlallāh (G.53.4)

Şefik burada Hz. Muhammed'e yalvarır, kendini Hz. Muhammed'in ümmetinden olan bir köle olarak görür, Şefik için yaratılmışların asıl gayesi, amacı şefaat kaynağı olan Hz. Muhammed'dir:

Ümmetindendir şefā'at ḳıl Şefik-i beñdene
Sensin ey Kān-ı şefā'at maḳṣad-ı ma'nā-yı ḫalḳ (N.19)

2.2.1.3. Ateş

2.2.1.3.1. Ateş, Nār:

Dört unsurun üçüncüsü olan ateş divançede fazlaca yer alır. Bazen gerçek bazen de mecāzi anlamda kullanılır. Ateş hem yakar hem aydınlatır. Güzelliğinin

güneşi ateş mi yoksa yuvarlak bir güneş midir, bundan dolayı yüzüne bakmak cesaret ister:

Ateş mi tāb-ı hüsnü ya kurs-ı güneş midir
İtmek nigāh-ı rūyine etmez göz ictirā (G.4.5)

Ateş kelimesi benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrılık gecesi, ahımın ateşiyle cihan yandı ama sabah sevgiliye sordum haberi dahi olmamış:

Şeb-i hicrinde yanıb ateş-i āhımla cihān
Ḫaberi olmadı ṣordum diye dildāre ṣabāḥ (G.15.3)

Kumandan kirpiği, albayın gamzesini görürse tabur ateşi, āşıkların kalbi gibi alt üst olur:

Mīrālāy ġamzesi görürse ḳūmanda müjeye
Ḳalb-i ‘uşşāḳı eder ṭābur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Ateş kelimesi benzetme amacıyla kullanılır. Aşka benzetilen ateş ah ve vahlarla gönülde yanar, bu görünen sevgiliden dolayı ortaya çıkan nurdur sen onu cehennem ateşi zannetme:

Āh-ı ‘aşḳ u vāh-ı ‘aşḳ dilde bir ateşdir yanar
Bu tecellī nūr-ı vech-i yār olup ẓan itme nār (G.27.1)

Eğer aşk, cehennemin ahı gibi tesir etse o zaman āşık, ben hakkım der ve asıl olana ulaşır:

‘Aşḳ te’ṯīr etse nārın āhına te’ṯīr-veş
Der “*Ene’l-Ḥaḳ*”kim olur ‘āşıḳ o dem Ḥaḳḳ’yla Ḥaḳ (G.44.2)

2.2.1.3.2. Duman, Dūd-ı āh:

Divânçe’de tabiatın bu unsuru “*dūd-ı āh*” olarak geçer ve terkip oluşturur. Gerçek anlamda ateşin etkisiyle ortaya çıkan duman divançede mecāzi olarak kullanılmıştır. O gökyüzünün parlaklaklığı mavi rengi buluttan alır, dert ateşi gibi sinenin ocağı da alevlendi.

Ālur reng-i kebūdı dūd-ı āhdan aṭlās-ı mīnā

Alevlendi ocāġ-ı sīneden manend ateş-i derd (G.19.4)

Aşk ateşi, gönül ocağımda büyük alev olduğundan beri feryadımın ateşi ile feleğe öncülük edip onu saklayamam:

Dil ocāġından ‘alev-gir olalı ateş-i ‘aşḳ

Dūd-ı āhım felege ser çekib iḫfā edemem (G.49.3)

2.2.1.4. Hava

Dört unsurun sonuncusu havadır. Rüzgār, bād, sabā diye geçmektedir. Divançede hava unsuru değişik isimlerle karşımıza çıkar. Seher vakti esen o sabah rüzgārı Şefik’in ruhuna esmez, dua edemez, gül gibi o şebnem kültürün üzerine ışığını verir, dua eder:

Eṣer etmez seḥer vaḳti rūḫ-ı āla ṣabādan vird

Küllāb-āsā o kültür üzre şebnem şu‘le-ver çün vird (G.19.1)

Dünyanın alçaklığı bir zaman insanları gamlarla baş başa bırakır hatta daha açmamış taze gonca dahi olsa ecel rüzgārı onu bile soldurur:

Dehr-i dūn ḥālimiz ḳor ādemi ġamdan bir dem

Ṣoldurur ġonce-i ter olsa velev bād-ı ecel (T.5.1)

2.2.2. Kozmoğrafya

2.2.2.1. Felek (Sema, Devrān, Sipihr, Kadeh, Devr):

2.2.2.1.1. Felek:

Divānçe’de sık sık kullanılan felek kelimesi, değişik isim ve terkiplerle de kullanılır. Astronomi bilimi içinde yer alan felek, Divānçe’de genellikle benzetme amacıyla kullanılır. Feleğin hilesinden habersiz olan o gösteriş ehli, onun yuvasında dünyanın lezzetine bulaşır:

Bī ḫaber mekr-i felekden ba‘żı ehl-i iḫtişām

Olur ‘indinde onun ālāyiş-i dünyā leẕīẕ (G.20.4)

Birilerinin emriyle bana karşı hepsi birleşmiş, var olan halleriyle benim emirlerime ters işler yapıyorlar:

Felek de bilmem ammā ṭāli‘imle ittifāḳ etmiş

Bütün ḥalāt-ı imkānın baña emr-i muḥāl eyler (G.22.2)

Beyitte telmih vardır. Ney derken Hz. Mevlānā hatırlatılır. Āşık ney vasıtasıyla döner durur, hāl ehli de onlara uyar ve dönerler. Canımız feyzin nurlarını (Onun) hakikat güneşinin ışıklarından alır:

Neyle eder ‘āşıḳ semā‘ ḥāl ehli eyler ittibā‘

Şemsi haḳīḳatden şuā‘ feyż alır ondan cānımız (G.28.4)

Güneşin, mutluluğun zirvesi olan gökyüzünde doğması (zaten dönek olan) feleğin işi değildir. Bu iş kesinlikle Allah’ın emridir:

Ṭulū‘ı mihr-i tāli‘ asumān-ı evc-i iḳbālden

Felekçe iş degildir muṭlaḳā taḳdīr-i ḳudrettür (G.23.2)

Bu her şeyi başa kalkan feleğe şikāyet etmeye gerek yoktur, bu aşağılık gökyüzünün bize verdiği erikler vardır:

Bu taḳāżā-yı felekden iştikā lāzım degil

Bu feżā-yı ẕilletin vardır ‘ulüvv-i himmeti (G.55.6)

2.2.2.1.2. Atlās:

Tabaka-i asumanda dokuzuncu sırada bulunan atlas, üzerinde herhangi bir şey bulunmayan bir tabakadır. Şekli düzdür. Bu haliyle kumaşa benzetilmiştir. O gökyüzünün parlaklaklığı mavi rengi buluttan alır, dert ateşi gibi sinenin ocağı da alevlendi:

Alır reng-i kebūdı dūd-ı āhden aṭlās-ı minā

Alevlendi ocāġ-ı sineden manend ateş-i derd (G.19.4)

2.2.2.1.3. Peymāne(Kadeh):

Kadeh şekil itibabariyle felekle benzerlik göstermektedir. " *Feleğin ters dönmüş boş kadehe benzetilmesi, dönekliği ve fuzuli, boş olduğu görüşüne dayanır."*[60] Āşık daha meyhaneye girmeden meyhanenin ümidi bile āşığın gönlünü sersemleştirdi, sonra da ümit ettiği o kadehine içki sunmadı:

Mest etdi girmeden dili meyḫāne-yi ümid
Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid (G.17.1)

2.2.2.2. Yıldız/Bazı Yıldızlar

2.2.2.2.1. Yıldız, Necm:

Ahter, kevkeb diye de bilinen yıldız Divānçe'de başḳa isimlerle kullanılır. Uzak olması, küçük olması ve parlaklığı ile esas alınır. Allāh'tan başka her şeyde yok olur, yalnızca görünen Mevlānā'nın şimşeğinin güneşi olacaktır.

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd
Tecellī-baḫş olıcaḳ mihr-i berḳ-i Mevlānā (G.1.3)

Beyitte benzetme unsuru olarak necm kullanılmıştır. Aşığın mutluluk yıldızı her zaman aşağıda olsun, eğer gönül ehli şikayet ederse dün dünden daha uygundur:

Ne ḥikmet düşkün olsun 'āşıḳın heb necm-i iḳbāli
Becādır ger dūn u dūnden ederse ehl-i dil şekvā (T.1.21)

[60] ÇEÇEN, a.g.e. s.164

2.2.2.2.2. Süreyyā:

Ülker (Pervin) yıldızı olarak da bilinen süreyya, yedi veya altı yıldızlardır ki; ikişer ikişer karşılıklı dururlar ve Ayın geçtiği yerlere yakın görünürler. Gerdanlığa benzemesinden Ikd-ı Süreyya diye de tabir edilir.

Divançede yalnız bir yerde geçen Süreyya, irfanının güzelliği gökyüzündeki güneş misali indirilmiş, senin aklından önce yüzünün nurunun ışığı var:

Süreyyā münzelat-ı mihr sipihr-i ṭal‘at-ı ‘irfān
Şuā‘-ı ‘aḳl-ı evvel nūr-ı vechinle żiyā baḫşā (T.1.12)

2.2.2.3. Burçlar

Sekizinci feleğin adı olarak bilinir. İnsanın yaşam şekline ayna tuttuğuna inanılır. Divançede burçların isimleri zikredilmez, fakat bir beyitte genel manada ismi geçer. Aşk burcundan, perişan halde olan aşığın güzel gönlü bereketlenir ve güzelliğin güneşi gibi olan burçtan, ay da nurlanır:

Feyż alur ‘āşıḳ-ı zārın dilī ḥüsn ü āndan
Burc-ı ‘aşḳ mihr-i rūyın nūru alır meh andan (G.51.3)

2.2.2.4. Seyyareler

2.2.2.4.1. Güneş (Mihr, Şems, Afitab):

Divān Edebiyatı’nda benzetme unsurlarının başında güneş gelmektedir. Şekli ve parlaklığıyla daha çok sevgilinin yüzüne ve yanağına benzetilir ve sıklıkla kullanılır. Değişik isim ve sıfatlarla kullanılan güneş, divançede de benzetme unsurunun başında gelir.

Şefik’in gönlünü, gönül alan sevgilinin güzelliğinin aşk nuru cezb eder. Şefik bu şekilde her gece o sevgilinin nurunun güneşinden ayın ışığını borç alır:

Ḥüsn-i dilberden Şefīḳ dil nūr-ı ‘aşḳı ceẕb eder

Mihr-i envārdan żiyā-yı māh alır her gece ḳarż (G.33.6)

Beyitte her türlü insanın, Hakk'ın nurlarının ortaya çıktığı güneşin bereketinden faydalandığı anlatılır:

Olur tāb-ı füyūż-ı şems-i ḥaḳdan maẓhār-ı envār

Kimi ṣūrī kimisi ma'nevī ḥālince her bir ferd (G.19.5)

Yüce yaratıcının güneşinin feyzleri, gönlün doğusundan doğunca o parlaklıkla ālemin vücudunu nura çeverdi.

Ṭoġunca maşrıḳ-ı dilden füyūż-ı şems-i Ḫudā

Vücūd-ı 'ālemin etdi o nūr ile tenvīr (G.21.4)

2.2.2.4.2. Ay (Mah, Mah-nev, Kamer, Bedr):

Divānçe'de bolca kullanılır. Değişik isimlerle karşımıza çıkar. Işığı ve parlaklığıyla bilinen ay kelimesi, genel olarak benzetme unsuru olarak kullanılır. Senin güzelliğinden o dolunay, tam ayın on dördünde iken korkar, bu korku senin sahip olduğun nuraniyetin güzelliğinin güneşindendir:

Da'imā on dört iken ḳorḳar ḫüsnünden bedr-i tām

Mihr-i ḥüsnünden olur çün żū-i nūrāniyeti (G.55.5)

O yaya benzeyen kaşlar sevgilinin kirpiklerini yaktı kavurdu, ok gibi yaptı, o zaman gördün mü, dedi ben de sineye attım:

Ḳavurdu ebrū-yi kemānın müjesin tîr etdi

Dedi gördün mü o meh bende dedim sīneye āt (G.9.3)

Sen övünç kaynağı olan madalyanı göğsündeki en derin yere as, o vakit gezegenlerle dolu yere bir bakış at ve onu bedre as:

Sen nişān-ı iftiḫārı en derūn-ı ṣadre āṣ

Keşret-i seyyāreden döndür nigāhı bedre āṣ (G.31.1)

2.2.2.5. Nur,Işık (Ziya, Pertev):

Geçtiği beyitlerde aydınlık, ışık gibi anlamlarda kullanılır. Benzetme unsuru olarak kullanılan nur, ışık kelimesi çoğu zaman sevgiliyi övmek için karşımıza çıkar. Aşığın gönlü aşkın ışıklarına karşı duramaz, durmadan aşk ateşiyle yanan sineden bu aşk ateşi hiç söner mi?

Şū‘le-i ‘aşḳına ḳarşı dil-i ‘āşıḳ ṭuramaz
Nevbet ateş diyecek sīneden ateş mi şöner (G.25.9)

Divānçe’de yalnız bir yerde geçen Süreyya için, irfanının güzelliği gökyüzündeki güneş misali indirilmiş, senin aklından önce yüzünün nurunun ışığı var:

Süreyyā münzelat-ı mihr sipihr-i ṭal‘at-ı ‘irfān
Şu‘ā-ı ‘aḳl-ı evvel nūr u vechinle żiyā baḫşā (T.1.12)

Şefik, sevgilinin güzelliğini güneşin ışıklarına benzetir. Dünya güneşi, ışığını senin güzelliğinden aldı. Senin o yüzünü süsleyen nur ve parlaklık şüphesiz gerçek olan güneşe can verir:

Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iḳtibās
Fer verir ḫurşīde bī-şek nūr-tāb-ı ārā-yı ruḫ (G.16.2)

2.2.2.6. Karanlık (Tįre):

Karanlık kelimesi pek fazla geçmez yalnız bir beyitte geçen karanlık, mecazi anlamda kullanılır. Kāinatın gösterişi benim gönlümü karatmaz çünkü benim saf gönlüm feyz suyuyla mekānsız olanda yıkandı:

Tīre-dil etmez beni alāyīş-ī kevn ü mekān
Sine-ṣāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyż (G.33.2)

2.2.2.7. Diğer

2.2.2.7.1. Evc, Arş:

Bir şeyin en yüksek derecesi, en yüksek noktası olarak bilinen Evc, ayrıca seyyare mahreklerinin merkezden en uzak noktaları olarak da bilinir. Divânçe'de sıklıkla kullanılan kelimeler arasında yer alır.

Güneşin, mutluluğun zirvesi olan gökyüzünde doğması (zaten dönek olan) feleğin işi değildir. Bu iş kesinlikle Allah'ın emridir:

Ṭulū-ı mihr-i tāli‘ asumān-ı evc-i iḳbālden
Felekçe iş degildir muṭlaḳā taḳdīr-i ḳudretdür (G.23.2)

O güzel arşa söyle öyle kabarıp durmasın, nazı bıraksın bu kadar kavga çıkarmaya gerek yok:

Ol evc-i ḥüsne söyle ki böyle ḳabarmasın
Nāz etmesin bu mertebe ġavġā ḳoparmasın (G.50.1)

Şimdi sevgilinin güzelliğinin zirvesinde aya benzer yüzü vardır:

Evc-i ḥüsnün şimdi böyle kamer-i simāsı var (T.G.II.5)

2.2.2.7.2. Hāle:

Gerçek anlamda hale; Ay ve Güneş'in etrafında görülen ve onları sarmalayan parlak dairenin adıdır. Beyitte āşık, sevgilinin bakımlı, örgülü siyah saçını gönlüne bağlıyor. Sonra aya benzeyen sevgiliye kavuşma hayali bile gökyüzünü saran hale gibi oluyor:

Leyle-i zincir-i zülfün ḳayd edildin gönlüme
Hāle-veş ṣardı ḫayāl ey meh-i kenar vuṣlatı (G.55.4)

2.2.3. Zamanla İlgili Unsurlar

2.2.3.1. Zaman (Dehr, Devr, Devrān, Dem):

Divānçe'de genel olarak benzetme amacıyla kullanılan zaman kelimesi değişik isim ve terkiplerle de kullanılır. Şefik kendine seslenir ve dünyayı alçak olarak niteler. Gözüm, sakın bu alçak dünyadan vefa beklentin olmasın, bu devrin çocuklarının yaptığı hep fazla fazla hiledir:

Ümīd-i vefā etme gözüm dehr-i denden
Ebnā-yı zamānın işi heb mekr-i müṣenna‘ (G.37.6)

Gönül, sevgilinin aşkının hayalini dost edinip onunla dertleşir, onunla kavuşma fikrinin resimleri, nakışları her zaman aşığın gönlüne boyun eğer:

Ḥayāl-ı ‘aşḳını dem-sāz edip dil ḥasbiḥāl eyler
Nuḳuş-ı fikr-i vaṣlın dilde her dem imtiṯāl eyler (G.22.1)

Şefik, çok olanların içinde tek olanı, sevgiliye kavuşmanın zevkini de ayrılıkta buldu, aşk acısından inleyen gönlümüzü her zaman aşkıyla dost eyler:

Keṯretde buldu vaḥdeti hicretde ẕevḳ-i vuṣlatı
‘Aşḳıyla her dem ülfeti eyler dil-i nālānımız (G.28.2)

Mevlānā'nın sevgisi ve aşkı bir gönülde bulunduğu zaman aynı anda bütün ālemler de gökyüzüyle dönmeye başlar:

Heme ‘avālimi birden semā‘la devr eyler
O dilde kim bulunur ‘aşḳ u şevḳ-i Mevlānā (G.1.4)

Ben o kıymetli inci tanesi gibi olan şarabı tattığımdan beri, aklım o eserden her zaman lezzet alır:

Ben raḥīḳ-i la‘lüne tā ḳāndığım günden beri
Cān dimāġım ol eṯerden dem bu dem hālā leẕīẕ (G.20.6)

Şefik, yoklukta bitip asıl varlık olan manevi gerçeği buldu, sebeplerini vücut edip birden bu zamandan devr etti:

Fenāda maḥv olub ẕātī beḳā-yı ma‘nevī buldu

Vücūd-ı eṣbāb edip devr etdi birden işbu devrānı (T.4.6)

2.2.3.2. Yıl (Sāl):

Divānçe'de fazla kullanılmayan sal kelimesi sadece bir beyitte geçer. Yeniden gelen baharın çizgileri, yüzünün gül bahçesi gibi oldu, ey şahım yeni gelen günler bayram oldu gönlümde bu aşk yılında.

Gülşen-i ruḫsārına erdi bahār-ı nev ḫaṭṭın

‘Iyd-ı nevrūz oldu şāhım dilde bu nev-sāl-ı ‘aşḳ (G.42.2)

2.2.3.3. Mevsim (Bahār, Nev Bahār):

Mevsim olarak Divānçe'de en fazla bahsi geçen bahardır. Bahar mevsimi, yeniden doğuş anlamlarında tabiatın canlanması şeklinde kullanılır. Kışın sıkıntılı, yorgun günlerinin ardından gelen bahar mevsimi, tabiatla birlikte gül ve çiçeklerin açmasına ve bülbüllerin yeniden şakımasına da vesile olur.

Ḫaṭṭ-ı nev‘-i sebz-i ruḫın ol bahārındır seniñ

Dil hezārın egledin heb gül-‘iẕārındır seniñ (G.46.1)

Mecaz anlamda kullanılan bahar kelimesi beyitte, senin güzelliğinin yeni baharı, her zaman hayat vericidir, anlamında kullanılmış:

Nev bahār-ı ḥüsnünün her dem ḥayāt efzāsı var (T.G.1.3)

Beyitte, yeni gelen o cömert baharınla dilim yeni açan tomurcuklar gibi oldu, anlamı çıkmaktadır:

Nev bahār-ı keremiñ ġonce zebānım açdı (Muk.II.3)

2.2.3.4. Aylar

Arap aylarının ilk günü olarak kullanılan gırre, terkip olarak kullanıldığında bir günlük hilal anlamlarına gelir. O dolunayı ziyaret etmen gökyüzüne ışık verdi, o yarattığın bir günlük hilal, yeri ve göğü süsledi:

Bedr-i teşrīfin ṭabāḳ-ı āsumāna fer verip
Zīver-i arż u semāsın ġurre-i ġarrā-yı ḫalḳ (N.16)

2.2.3.5. Gün (Eyyām, Rūz):

Zamanla ilgili mefhumların diğeri gündür. Divançede birkaç yerde geçen gün kelimesi, daha çok gerçek anlamıyla birlikte verilir. Şefik'in aşkının penceresi gönlünün doğusundan açıldı, Mevlevī güneşinin nuru her gün ve gece ışığını versin:

Maşrıḳ-ı dilden küşād et revzen-i 'aşḳı Şefiḳ
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin żiyā her rūz u şeb (G.8.6)

O her şeyden yüce olan şahsın, dünyaya gelmeseydi her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı, o sıkıntılı mahşer gününde bu yaratılmışlar cahillikleriyle rezillikleriyle öylece kalırlardı:

Ẕāt-ı 'alī-i şerīfin gelmeyeydi 'āleme
Rūz-ı maḥşerde ḳalırdı cehl ile rüsvā-yı ḫalḳ (N.15)

2.2.3.6. Gündüz (Subh, Subh-gāh, Seher)

Gerçek anlamıyla kullanılan sabah kelimesi, Divānçe'de birçok yerde geçmektedir. Gecenin karanlığının son bulduğu, seherle birlikte ellerin havaya kaldırılıp dua edildiği zamanı bildirir. Bu vakitte kuşlar da öterek niyaz eder.

Beyitte beklenti içinde olan āşık, sevgiliye duyduğu aşktan dolayı gece boyunca ızdırap çekmiştir. Aşık, sevgilinin bu ızdırabı duyarsa acıyarak derdine çare olacağına inanır:

Bu gece çekdigimi anladayım yāre ṣabāḥ

Şāyet inṣāf eder ol derdime bir çāre ṣabāḥ (G.15.1)

Senin teslim olmanla istişare adalete varır. Güneşinin fikirsizliği şefkate sabah akşam zulm eder:

Seniñ re'yinla ḥāṣıl istişare dād u 'adl üzre

Şefḳatā bī-fikr-i mihr ṣubh leyle-i żulemā (T.1.10)

Sevgiliden, eski püskü elbisesi varsa bir sabah vakti göndermesini istiyor:

Var ise gönder hediye eski büski bir seḥer (T.G.VIII.3)

Dervişin gönlü o seher vaktinde yaptığı duālarla yaralıdır:

Dil-i derviş-i dil-rişin du'ā-yı ṣubḥ-gāhından (Müf.5.1)

2.2.3.7. Gece, Akşam (Şam, Şeb):

Sabahla birlikte zikredilen akşam kelimeleri Divānçe'de sıklıkla kullanılır. Sabahın aksine, artık karanlığın bastırdığı, kuşların ötmeyi bırakıp yuvalarına döndüğü vakittir. Ayrılık gecesinde çalgıcı ve içkiye eman olmaz, ayrılık zamanında sadece zevk ve eğlencenin acısı var:

Şeb-i firḳatde emān mutrib ü ṣahbāna belā

Dem-i hicrinde onun ẕevk ü ṭarab maḥż-ı cefā (G.3.1)

Ateş kelimesi benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrılık gecesi ahımın ateşiyle cihan yandı, ama sabah sevgiliye sordum haberi dahi olmamış:

Şeb-i hicrinde yanıp ateş-i āhımla cihān

Ḫaberi olmadı ṣordum diye dildāre ṣabāḥ (G.15.3)

Şefik, kendi hayalini damat yerine koyar ve sabaha kadar bu fikir ile bu düşüncelere sarılır:

Miṣāl-i hāle ḫayālim o mehveşi her şeb

Ṣabāḥa dek alır āġuş-ı fikre çün dāmād (G.18.5)

Şefik'in aşkının penceresi gönlünün doğusundan açıldı, Mevlevī güneşinin nuru her gün ve gece ışığını versin:

Maşrıḳ-ı dilden küşād et revzen-i 'aşḳı Şefiḳ
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin żiyā her rūz u şeb (G.8.6)

2.2.4. Hayvanlar

2.2.4.1. Kuşlar:

2.2.4.1.1. Bülbül (Andelib, Hezar):

Gül bahçesinin vazgeçilmez unsuru olan bülbül, āşığı temsil etmesiyle bilinir. Divān Edebiyatı'nda en çok bahsi geçen hayvanların başında yer alır. Gül ile olan dostluğu ve dikenle olan imtihanı hiç bitmez. Şefik, divançesinde bülbülü çokça kullanır ve terkipler oluşturur.

Meftun olan bülbülün gönülsüz olarak yaptığı şakımasını, deli divane olmuş şairlerin imla etmesi ne kadar da abes görünür:

Bülbül-i şūridenin dilsūz olan naġmesini
Ṣā'irān-ı dīvāne hiç etmemek imlā 'abeṣ (G.13.4)

Perişan ama āşık olan bülbülün, dikenin o incitici sivri ucundan ne acılar çekdiğini bir bülbül bilir bir de aşkından inleyen gönlü bilir:

Bülbül-i şūrīdenin āzār-ı ḫārdan çekdigin
Bir faḳaṭ kendi bilir bir de dil-i nālān-ı 'aşḳ (G.43.7)

Hakikat olan gül bahçesinin bülbülünün rahmeti varken, izzete tabi olunduğu gibi Şefik'e tabi olunur mu?

'İzzet gibi 'irfāna Şefiḳ peyrev olur mu?
Raḥmı var iken bülbül-i gülzār-ı ḥaḳīḳat (G.11.5)

Bülbülün bu kadar inlemesine sebep olan aşktır. Bu bülbülün yakarışları onun derdinin ortaya çıkmasına sebeb oldu:

‘Aşḳ oldu hezārın bu kadar zārına bā‘iṣ
Bu sūziş olup derdinin iẓhārına bā‘iṣ (G.12.1)

O düzenli bahçenin zaten gezecek bin tane bülbülü vardır:

Bāġ-ı naẓmın gerçi vardır nüzhetā biñ bülbülü (T.G.IX.4)

Güzelliğinin yeri gönül, aşığı ise bülbüldür, aşkın çengeliyle aşkın evi senin saçının canının yarısı oldu:

Dil-sitān-ı ḥüsnünün dildir hezār-ı ‘āşıḳı
Bīm-i cāna zülfün oldu dār ile çengel-i ‘aşḳ (G.42.4)

2.2.4.1.2. Doğan, Şahin (Şeh-bāz, Şāh-bāz):

Gerçek anlamda avcılık kültürünün vazgeçilmez unsuru olan şahin, Divânçe’de birkaç yerde geçer. Edebiyat terimi olarak da sevgilinin gözlerini hatırlatmaktadır. Resmi geçitte kanatlandırıp yürütmek için bir gurup aşığı, bakış okundan geçirir:

Geçirir tıġ-ı nigehden bir ālāy ‘uşşāḳın
Edecek resm-i geçidle çün o şehbāz-ı güẕār (G.25.6)

Eğer fikrinin o uzun kanatları doruklarda açsa o yerlere yükseklerde uçan kutsal kuşlar da ayak basar:

Eger şehbāz-ı fikri açsa pür evc-i mihām üzre
‘Ulu münzeletde ṭā’ir-i ḳudsi eder hem-pā (T.1.6)

2.2.4.1.3. Ankā:

Efsanelere konu olmuş fakat ismi olup cismi bilinmeyen bir kuş olarak bilinir. Çok büyük olduğu anlatılır. Zümrüd-ü Anka ve Simurg gibi isimlerle de anılır.

Divānçe'de tek bir yerde geçer ve ejder diye bilinen yılan veya canavarla birlikte zikredilir.

Sevgilinin başında zülüf ve kāküle benzeyen ejder ve anka kuşu vardır:

Zülf ü kākül gibi iki ejder ü 'Anḳāsı var (T.G.III.5)

2.2.4.1.4. Mürg, Murg:

Divānçe'de genel olarak kullanılan mürg kuşları temsil eder. Birçok yerde terkip olarak kullanılan mürg kelimesinin, daha çok mecāzi olarak gönülle birlikte kullanıldığı görülür. Yüzündeki ayva tüylerinin gül bahçesinde gezintisi olmasaydı, gönül kuşu dağınık saçlarıma yuva kabul etmezdi:

Nüzhet-efzā olmasa gülşen-ṭırāz 'ārızın
İttiḫāẕ etmezdi lāne mürġ-i dil zülf-i ḫamın (G.45.4)

Gönül kuşunu o zamandan beri avlayan, sevgilinin saçıdır. Şefik ona bağlandı, bundan dolayı elini onun eteğinden çekmiyor:

Zülfüdür mürġ-i dili ṣayd eden ol dem ondan
Ana bağlandı Şefīḳ çekmez elin dāmenden (G.51.8)

Ruhumun kuşu aşkın gül bahçesini kuş yuvasına çevirdi, o ezelin gül bahçesi canın kokusunu getirdi.

Mürġ-i rūhım gülşen-i 'aşḳı edildin āşiyān
Erdi gülzār-ı ezelden tā meşām-ı cāna bū (G.52.4)

2.2.4.2. Böcek, Sürüngen:

2.2.4.2.1. Pervāne:

Pervane ateşin vazgeçilmez unsurudur ve her daim ateşle imtihan olur. Divān Edebiyatı'nda āşık-maşuk ikilisinin muhabbetini ortaya koyan pervane, Divānçe'de

de aynı özelliğiyle zikredilir. Şefik'in sırlarını o gençler bilmedi halbuki bilselerdi o kelebeğin ateşe talib olduğu gibi onlarda bana talip olurdu:

Bilmedi esrārımı bilse eger ol nev-civān
Şem'ime pervāne-veş olmaz mı yā ṭālib baña (G.5.2)

Pervanenin ateşle imtihanı devam eder ve benzetmeyle kullanılır. Kavuşmanın ateşi için etrafında çok dolaştı, fakat ümit kelebeği derdine yol bulmadı:

Pek çoḳ dolāşdı yanmaġa şem'-i viṣāline
Yol bulmadı merāmına pervāne-i ümid (G.17.2)

Şefik tasavvufi bir durumu ortaya koymak için kendine seslenir: ateşin kelebeği yaktığı gibi sen de Allāh'tan gayrısını yak, şems-i azamın aşkı gönlünde nurlar doldursun:

Şem' olub pervāne-āsā māsivāyı yaḳ Şefīḳ
Pür -żiyā ḳılsın derūnun 'aşḳı şems-i a'ẓamın (G.45.7)

2.2.4.2.2. Yılan (Mār):

Yılan genel olarak öldürücü olmasıyla ve şekil itibariyle kullanılır. Burada Hz. Mūsā'nın Firavun'un sarayında sihirbazları yenmesi hadisesine telmih vardır. Saçının güzelliğinin yılana benzeyen her teline Musa'nın bir mucizesi yeter.

Mār-ı zülf-i ḥüsnünün bir āyet-i Mūsā'sı var (T.G.V.1)

2.2.4.2.3. Ejder, Ejderha:

Efsanelere konu olmuş daha çok büyük yılan veya canavar diye anlatılan ejder/ejderha, divançede bir yerde geçer. Sevgilinin başında zülüf veya kāküle benzeyen ejder ve anka kuşu vardır:

Zülf ü kākül gibi iki ejder ü 'Anḳāsı var (T.G.III.5)

2.2.4.3. Dört Ayaklılar

2.2.4.3.1. Ahū(Ceylan, Gazal):

Sevgiliye benzetme yapılırken kullanılan güzellik unsurudur. Divān Edebiyatı'nda daha çok misk kokusuyla ve gözleriyle bilinir. Avcılık öğrenmek kolay görünse de aslında zordur. Geyik avı yapmaktan her gönül çekinir:

Avcı ta'limine çıḳmaḳ ne ḳolay şey görünür
Geyik āhū beccenin ṣaydına her dil ürker (G.25.11)

2.2.4.3.2. Hār, Hımār:

Daha çok taşıdığı yükle bilinen eşek, sesiyle de bilinir. Zahid, eşeğin eve bağlanması gibi dedikodunun tuzağına bağlanmıştır. Zahidde aşkın eksikliği onu karışıklığa düşürdü:

Ḳīl ü ḳālın dāmına pā-beste oldu ḫar gibi
Ḳayd u teşvīşe düşürdü zāhidi noḳṣān-ı 'aşḳ (G.43.6)

Rakip āşığın ebedi düşmanıdır. Zevcesi rakibi yaptığı bir sihirle eşeğe dönüştürmüştür:

Eylemiş şimdi raḳībi zevcesi siḥr ile ḫar (T.G.VIII.4)

2.2.4.3.3. Düldül:

Beyitte telmih sanatı kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği bilinen düldül, Hz. Ali'yi hatırlatmaktadır. Düldül'ün meydanda bıraktığı o düzenli şekiller Nüzhet'in kaleminden çıkmış gibidir:

Ḫāmesidir Nüzhet'in meydān-ı naẓm-ı düldülü (T.G.IX.1)

2.2.5. Bitkiler

2.2.5.1. Ağaçlar

2.2.5.1.1. Servi, serv:

Divān Edebiyatı'nda fazlaca kullanılan bir ağaçtır. Daha çok boyunun uzunluğu ve ırmakların kenarında rüzgārda sallanmasıyla bilinir. Divān Edebiyatı'nda sevgilinin boyu daha çok servi gibi sallanışıyla bilnir.

Senin o servi gibi olan boyunu, çok zamandır ırmak gibi akan gözyaşımla büyüttüm, gönül henüz kavuşma bahçesinde lezzet vermiyor:

Cūy-ı eşkimle büyütdüm nice dem serv-i ḳaddın
Baġ-ı vaṣlına henüz olmadı dil ẕevḳ-āver (G.25.12)

O Muhammed Ekmel'in güneşinin köşesinde tutuşan serviler, dünyanın gül bahçesinde yanmışlar gibidir:

Sūḫte- zāde gibi bir serv-i gülistān-ı cihān
Hayf kim künc iken ol Mīr-i Muḥammed-i Ekmel (T.5.2)

2.2.5.1.2. Tūba, Şimşād:

Cennette boyunun uzunluğu ve dallarının tüm cenneti sarmasıyla bilinen Tūbā ağacı, divançede yalnız bir yerde geçer ve beyitte Tūbā ağacının cennette sevgilinin boyunu kıskandığından bahsedilir:

Reşk ider cennetde Ṭūba ḳāmet-i dilcūsine (T.G.II.2)

Şair için aşk bir sarmaşık gibidir. Mecazlar dünyasında sevgilinin yanağını ve ayva tüylerini şeftaliye benzetiyor:

'Aşḳaveş şimşādı āġūş eylemiş 'aşḳın Şefīḳ
'Arıż-ı naḫlinde hem şeftālu bārındır seniñ (G.46.5)

2.2.5.1.3. Nahl, Şah:

Gerçek anlamda hurma ağacı veya süs bitkisi olarak bilinir. Divânçe'de daha çok meyveli ağaçlarla birlikte zikredilmiştir. Sevgililerin sultanlarının en güzeli yeryüzünün sultanı olduğunu ve sevgililerin güzelliklerini bütün zamanlar bilmektedir:

Şāh-ı iḳlim ḥüsn-i sulṭān-ı ḫūbān olduġın
Mü'terifdir ḥüsnüne ḫūbān heb 'aṣır u demin (G.45.2)

Beyitte meyvenin verdiği keyiften bahsedilir:

Naḫl-ı emelim olmadı hayf bār āver-i keyfim (Muk.III.4)

2.2.5.2. Çiçekler

2.2.5.2.1. Gül:

Gül, Divân Edebiyatı'nda sıklıkla kullanılan bir bitkidir. Daimi dostu, bülbül ve vazgeçilmeyen dikendir. Senin sevincin yapılan amelleri söylemez, istediğin gül bahçesinde dikensiz sevinç bulunmaz:

Eylemez kāle-i āmālde biri kār-ı neşāṭ
Bāġ-ı maṭlabda bulunmaz gül-i bī-ḫār-ı neşāṭ (G.34.1)

Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahį takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Ḳomadı ṣarṣar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā
Eyledi dest-i ḳażā rişte-i 'ömrin münḫal (T.5.3)

2.2.5.2.2. Ġonca, Ġonce:

Divançede kullanılan diğer bitki ise goncadır. Daha çok ağız ve dudak benzetmesiyle kullanılır. Dünyanın alçaklığı bir zaman insanları gamlarla baş başa bırakır, hatta daha açmamış taze gonca dahi olsa ecel rüzgārı onu bile soldurur:

Dehr-i dūn ḥālimiz ḳor ādemi ġamdan bir dem
Ṣoldurur ġonce-i ter olsa velev bād-ı ecel (T.5.1)

O yeni baharı görmek için gönlümün o açmamış tomurcuğu açtı.

Nev bahār-ı keremiñ ġonce zebānım açdı (Muk.II.3)

2.2.5.2.3. Hār, Diken:

Bitkilerin olmazsa olmaz olanıdır. Özellikle *"gül ve gonca sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilgili tasavvurlarda yer alırken, diken sevgilinin yanından hiç ayrılmayan rakiptir."*[61] Diken bülbülü güle yaklaştırmadığı gibi benzetme ilgisiyle de āşığı sevgiliye yaklaştırmak istemeyen bir rakiptir.

Perişan ama āşık olan bülbülün, dikenin o incitici sivri ucundan ne acılar çektiğini bir bülbül bilir bir de aşkından inleyen gönlü bilir:

Bülbül-i şūrîdenin āzār-ı ḫārdan çekdigin
Bir faḳaṭ kendi bilir bir de dil-i nālān-ı 'aşḳ (G.43.7)

2.2.5.2.4. Nergis:

İri papatya biçiminde ortası yeşil veya sarı, yaprakları gri ve sarı bir çiçek olarak bilinen nergis, Divān Edebiyatı'nda genellikle sevgilinin mahmur bakışları olarak tasvir edilir.

[61] ÇEÇEN, a.g.e. s.194

Ela göze benzeyen o neşesi gözünü daha iyisine dikmiş. Bundandır Şefik'i köle eder, aşkın hayali.

Evāliden dīde-dūz nergis-i şehlāsı ol şūḫun
Şefiḳ'ā bendesin eyler hayāl-ı 'aşḳı zerden zerd (G.19.7)

2.2.5.2.5. Sünbül:

Şekil ve koku özellikleriyle bilinen sümbül, bazen sevgilinin saçı ve kākülü olarak da benzetme ilgisi kurar. Sünbül, çekiciliğini, saçlarının ve al yanaklarının üzerinde gösterdi. Senin aşkına divāne olanlar o güzel bahar zamanında gezsinler:

Heva-yı sünbüli gösterdi zülfün gül-'iẕār üzere
Bahār-ı ḥüsnüne etsün tenezzüh 'āşıḳ-ı şeydā (T.1.18)

2.2.5.2.6. Lāle:

Divānçe'de bir iki yerde geçen lāle, genel olarak benzetme unsuru olarak kullanılır. Daha çok şekli ve rengiyle bilinen lāle, kokusu ve sevgilinin dudağıyla da benzerlik ilgisi kurar. Sevda goncası yine açılmış lale gibi oldu. Gönül, aşkın yarasına iyi gelecek olan ilaçlar arar:

Ġonce-i sevdā yine şüküfte oldu lāleveş
Dāġ-ı 'aşḳın zaḫmına dil merhem-i esbāb arar (G.24.2)

O yüce namlı sultanın yüce yeteneğinin çoşkusu, bir bakışta daha açmamış laleyi inci tanesine çevirir:

O mir-i 'ālişānın ceẕb-i isti'dād-ı 'ālīsi
Eder nā-puḫte derī yek naẕarda lü'lü-ī lāle (T.1.5)

2.2.5.3. Çiçeklik, Gülistan ve Diğerleri

2.2.5.3.1. Gülzar (Gülistan, Gülşen):

Gül bahçesi, gül tarlası olarak bilinir. Daha çok baharla özdeşen bu yer içinde barındırdığı, gül, menekşe, lāle, sümbül, servi, şimşad gibi bitkiler ve bunlardan ayrılmayan kuşlarla tenasüp oluşturur. Divānçe'de sıklıkla kullanılan bu yer baharda kokusuyla da bilinir.

Hakikat olan gül bahçesinin bülbülünün rahmeti varken izzete tabi olunduğu gibi Şefik'e tabi olunur mu ?

'İzzet gibi 'irfāna Şefiḳ peyrev olur mu?
Raḥmı var iken bülbül-i gülzār-ı ḥaḳīḳat (G.11.5)

Yanağının bütün güzelliği gül bahçesinin parlaklığının güzelliği gibidir. Can bağışlayan neşe gibi olur, bu kötü kadına senin yüzündeki kaşlar:

Revnaḳ-ı gülzār-ı ḥüsnündür küllī zibā-yı ruḫ
Neş'e-i cānbaḫş olur āşufteye bu yāy-ı ruḫ (G.16.1)

Yüzündeki ayva tüylerinin gül bahçesinde gezintisi olmasaydı, gönül kuşu dağınık saçlarıma yuva kabul etmezdi:

Nüzhet-efzā olmasa gülşen-ṭırāz 'ārızın
İttiḫāẕ etmezdi lāne mürġ-i dil zülf-i ḫamın (G.45.4)

Gönül ehline kıymeti olmayan eziyetler bile sevilen gül bahçesi gibi olur, gam bile bana o kadar çok zevk verir ki sayamam:

Gülşen-i şādī olur ehl-i dile miḥn ü meşāḳḳ
Ẕevḳ olur ġam bāna kim şenliğin iḥṣā edemem (G.49.2)

Ruhumun kuşu aşkın gül bahçesini kuş yuvasına çevirdi, o ezelin gül bahçesi canın kokusunu getirdi:

Mürġ-i rūhım gülşen-i 'aşḳı edildin āşiyān
Erdi gülzār-ı ezelden tā meşām-ı cāne bū (G.52.4)

Ālemin gül bahçesinde o rütbe gönül rahatlığına kavuşur mu, o ay gibi parlak olan sevgiliyi yatağında beyaz bir elbiseyle bulsun:

Olur mu ṣafā gülşen-i ‘ālemde o rütbe
Bulsun döşeginde o mehī sāde yelekle (G.54.5)

2.2.5.3.2. Çemen (Sebz, Çemenzār):

Yeşil ve kısa otlarla kaplı yer olarak bilinen çemen, içerisinde ağaç ve çiçeklerin olduğu yeşillik alan olarak da bilinir. Dünyanın yeşilliğinin bu güzelliğine ve ihsanına feyz olan, senin gül bahçesine olan sevginden dolayıdır:

Bu ḥüsn ü leṭāfetle çemenzār-ı cihānın
Feyżindir olan neşve-i gülzārına bā‘iṣ (G.12.4)

Gönül kuşunun bir çicegi gibi gideceği yeni bir çemenliği var:

Ḫaṭṭı-veş mürġ-i diliñ bir nev çemen me’vāsı var (T.G.I.1)

2.2.5.3.3. Bağ, Bahçe:

Bağ/bahçe Divānçe’de sıklıkla kullanılır. İçerisinde her türlü bitkinin, ağacın ve kuşların olduğu yeşillik yerlerdir. Baharla birlikte ırmakların çağlaması, rüzgārların güzel kokular getirmesi, bülbüllerin şakıması bağ/bahçe kelimesiyle tenasüp kurar. Bununla birlikte bağ kelimesi oturulup seyr edilecek yerdir ve cennetle benzerlik ilgisi kurar.

Sevdiği ile manen birlikte olan āşıklar için her şey az gelir. Onlar için ister cennet bahçesi olsun ister hapishane hiç fark etmez, ikisi de aynıdır:

Yār ile ma‘nevī ülfet iden ‘uşşāḳa ne be’s
Baġ-ı cennet ile birdir ona dār-ı maḥbes (G.29.3)

Susuz kalan gönül kuşu, sevgilinin çenesinde su arar, yüzünün gül bahçesinin bağında sulu meyva arar:

Teşne ḳaldı murg-ı dil çāh-ı ẕeḳāndan āb arar

Baġ-ı gülzār-ı ruḫundan meyve-i şādāb arar (G.24.1)

Şefik yaratıcının gücünü şöyle anlatır. (O istemezse) Dünya bağında bir meyve dahi meydana gelemez:

Ḥāṣıl olamaz bir ṣemere baġ-ı cihānda (Muk.3.3)

2.2.5.3.4. Tohm (Dane):

Divânçe'de birkaç yerde geçen bu kelime, daha çok yeniden doğuş, bereket anlamlarında kullanılır. Gülistanla uğraşan bahçıvan, çok çalışmayla çorak topraktan ürün almayı ümit etme, onu yapacak olan o toprakların asıl sahibi Allah'tır ve her şey onun emriyle olur:

Şūre-i āmānda bitmez sa'y ile toḫm-ı ümid

Bāġbān-ı ḳudretin taḳdīri her emri yapār (G.27.3)

Nazlı sevgilinin gözleri, düşman saflarını yaran savaşçı gibi kirpiklerden ok atar, gülleler dahi kalaylanmış kurşun gibi oldu:

Çeşm-i şūḫī tīr ātar ṣaff-şiken-i müjgāndan

Dāne-i ḫāli daḫī oldu raṣāṣ-ı kāndan (G.50.6)

Ne cevherdir onu ṣadr-ı ma'la hadd-i ẕātında

Nigāh-ı ḳadr-ı dāneyle edip taḳdīr ü istiṯnā (T.1.2)

2.2.6. Günlük Hayata Dair Unsurlar

2.2.6.1. Yiyecek

2.2.6.1.1. Büryan, Püryān, Kebap:

Bir çeşit kebap olan büryan, Divānçe'de yalnız bir yerde geçer. Gönül meclisini donatıp yapılan büryana ve kanlı gözyaşıyla dolu kadehe buyurun:

Donadıp meclis-i dilden yapılan püryāndan
Ḫūn-ı eşḳimle ḳadehpür buyurun bir yandan (G.51.7)

Kebap kelimesi yalnız bir yerde geçer benzetme ilgisi kurar. Şefik'in aşk hasreti o kadar çok ki gönlü bu hasretle kebap gibi yanmış ve yanan ateşi söndürmek için başıyla tuzluyor:

Ḥasretimden dil kebap olmuş başımla duzlarım (Muk.I.4)

2.2.6.1.2. Helva, helv:

Yemek sonrası vazgeçilmez olan tatlıların başında helva gelir. Divançede bir yerde kullanılır. Rindin içki mekānında içki yerine helva olması abes olur, doğal olarak rakibin şeytanının ölümü, helva gibi lezzetli olmuş:

Gerçi ḥelv olmuş ḫilāf-ı meşreb-i rind-i meyin
Merg-i iblīs-i raḳibde biṭ'ṭab'-ı ḥelvā leẕīẕ (G.20.2)

2.2.6.1.3. Tuz, Nemek, Nemekdān:

Divānçe'de bir iki yerde geçen tuz, tat verme özelliğiyle kullanılır. Şefik sevgiliye seslenir, naz etmeyi uzatıp aşığa eziyet çektirmenin amacı nedir ki, bu gönül yarasına tuz basmak merhem olmaz ki:

Nāzı uzadıp cevr ü cefānın nedir aṣlı

Merhem mi olur zaḫm-ı dile vaż‘-ı nemekle (G.54.6)

Āşık sevgiliye duyduğu hasretten dolayı gönlünün kebap gibi yandığından bahseder. Bu halini de başıyla tuzlar:

Ḥasretimden dil kebap olmuş başımla duzlarım (Muk.I.4)

2.2.6.1.4. Şekker, Şekkerāmiz:

Şeker tat veren anlamında bir kelimedir. Ney'in kamışı Şefik'in aşkıyla arkadaş olmasa her gönüle mana zamanlarında şeker gibi lezzetli gelmezdi:

Kilk-i nāyinde Şefiḳ'in ‘aşḳı dem-sāz olmasa

Her dile şekker gibi gelmez dem-i ma‘nā leẕīẕ (G.20.8)

O nazlı sevgili, annesinin kucağında aldığı lezzeti unutmamış, hala sütten ve şekerden lezzet alır:

Ferāmūş etmemiş ‘aġūş-ı māderle o pestāne

O ṭıfl-ı nāzenīn ḥālā eder şīr ü şekkerden ḥaẕ (G.35.4)

2.2.6.1.5. limon:

Divānçe'de bir yerde geçen limon kelimesi, genel olarak ağızda bıraktığı ekşimsi bir tat olarak bilinir. Şeker gibi olan o büyük şair Şefik'in eserleri, o Girit limonunu şekerle karıştırıp kattı:

Şekerāmiz olan āṣar-ı serveriye Şefīḳ

Ḳatdı limon-ı Giridī'yi edip mezc-i şeker (G.25.15)

2.2.6.2. İçecek

2.2.6.2.1. İksīr:

Çok tesirli olduğu ve olağanüstü güç verdiğine inanılan bir tür içecek veya şuruptur. Geçmiş zamanda kimyacıların bulmak için ömür tükettiği efsanevi ilaç.

Neş'e-i ṣahbā-yı 'aşḳ te'ṯīr ederse ādeme
Mest-i bī-hüşyār eder iksīr-i ma'nā-yı kemāl (G.48.5)

Onun evliliğinin güzelliği manevi, güçlü bir içecektir. O iksir toprağa biraz dökülse hemen değişir:

Ānın ḥüsn-i nigāhı ma'nevī iksir-i 'aẓimdir
Teveccüh etse gürkān-ı zemine heb olur kimyā (T.1.4)

2.2.6.2.2. Şīr:

Beyitte süt anlamında kullanılan şīr kelimesi, sütten ve şekerden lezzet alan sevgili için kullanılır. O nazlı sevgili annesinin kucağında aldığı lezzeti unutmamış, hala sütten ve şekerden lezzet alır:

Ferāmūş etmemiş 'aġūş-ı māderle o pestāne
O ṭıfl-ı nāzenīn ḥālā eder şīr ü şekerden ḥaẓ (G.35.4)

2.2.6.2.3. Şarab, Şerab, Rahīḳ, Mey, Bade, Sahba:

Divānçe'de en çok bahsi geçen içeceklerin başında şarap gelir, değişik isim ve tamlamalarla kullanılan şarap, tadı ve verdiği lezzetiyle beyitlerde geçer. O şarabın zevkini, sevgiliyle kavuşma āleminde bulamayan dört unsurun neşesinde nasıl bulacak:

'Ālem-i āb-ı viṣālde bulmayan ẕevḳ-i şarāb
Neş'e-i çār-ı 'anāṣırda olur mu neş'e-yāb (G.7.1)

Ben o kıymetli inci tanesi gibi olan şarabı taddığımdan beri, aklım o eserden her zaman, hala lezzet alır:

Ben raḥīḳ-i la‘lüne tā ḳāndıġım günden beri
Cān dimāġım ol eşerden dem bu dem hālā leẕīẕ (G.20.6)

Zahidin her zaman beklentisi vardır, bunların başında da cennetteki huriler gelir. Zahid eğer böyle ümit etmeseydi zahid de haramdan sakınmazdı:

İştihāsına muvāfıḳ hūr u ġılmān ekl ü şürb
Zāhide gelmiş onunçün cennet’ül mā’vī leẕīẕ (G.20.5)

O içkinin neşesi, serseri gibi olan başıma bir ses oldu, bu keyif veren şarap derdime kendini gösterdi:

Neş’e-i mey bir ṣadā‘ oldu ser-i āvāreye
Rū-nümā hem derdime işbū ḫumār-ı keyfeti (G.55.3)

Bilenlerin kadehi, aşk neşesini çok verdiği zamandan beri, hakikat ışıkları her zaman kendini gösterdi:

Pür neş’e-i ‘aşḳ eyleyeli bāde-i ‘irfān
Her demde tecellī eder envār-ı ḥaḳīḳat (G.11.2)

Meyhanede ulularının verdiği şarap, Şefik’in aşkının neşesine esti:

Tā cāna eser etdi Şefiḳ neş’e-i ‘aşḳı
Ol verdiği meyden saña ḫākān-ı ḫarābāt (G.10.7)

2.2.6.2.4. Su (āb,mā):

Divânçe’de içecek gıda anlamında değil de daha çok benzetme anlamlarında kullanılır. Kāinatın gösterişi benim gönlümü karatmaz, çünkü benim saf gönlüm feyz suyuyla mekānsız olanda yıkandı.

Tīre-dil etmez beni alāyış-ı kevn ü mekān
Sine-ṣāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyż (G.33.2)

Feleğin unsurları olan suya, havaya, toprağa, ateşe bak, dünyayı yaratanın tecellisinin feyzlerine mazhar oldu:

Āb u bād u ḫāk u nār-ı ‘unsūr-ı eflāke baḳ
Maẓhar-ı feyż-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḫalḳ (N.4)

Dembedem dem-keş olur ḫūn-ı dilinden yoḫsa kim
‘Ālem-i āb-ı emel ehl-i dile ‘ayn-ı ḥubāb (G.7.4)

Meyhanecinin bir yudum şarabı, ölümsüzlük suyuna değişilmez. Sen anla ki meyhane pirlerinin şarabları neymiş:

Bir cür‘a meyi āb-ı ḥayata bedel etmez
Añla ne imiş bāde-i pīrān-ı ḫarābāt (G.10.4)

2.2.6.3. Meyveler

Divânçe'de değişik unsurlar ele alınmıştır. Bunlardan biri de meyve unsurudur. Meyveler değişik isimlerle zikredilir. Susuz kalan gönül kuşu, sevgilinin çenesinde su arar, yüzünün gül bahçesinin bağında sulu meyva arar:

Teşne ḳaldı murg-ı dil çāh-ı ẕeḳāndan āb arar
Baġ-ı gülzār-ı ruḫundan meyve-i şādāb arar (G.24.1)

Şair için aşk bir sarmaşık gibidir. Mecazlar dünyasında Sevgilinin yanağını ve ayva tüylerini şeftaliye benzetiyor:

‘Aşḳ-veş şimşādı āġūş eylemiş ‘aşḳın Şefīḳ
‘Arıż-ı naḫlinde hem şeftālu bārındır seniñ (G.46.5)

Şefik yaratıcının gücünü şöyle anlatır. (O istemezse) Dünya bağında bir meyve dahi meydana gelemez:

Ḥāṣıl olamaz bir ṣemere baġ-ı cihānda (Muk. III.3)

2.2.6.4. Takılar, Süs Eşyaları

2.2.6.4.1. Değerli Madenler ve Taşlar

2.2.6.4.1.1. Cevher (Güher, Mücevher):

Değerli madenlerin başında gelen cevher, divançede farklı yerlerde kullanılır. Daha çok benzetme amacıyla birlikte zikredilen bu kelimeler, sevgiliyi övmek ve değerli göstermek için de kullanılır.

Şefik'in aşkının cevheri, ayrıcalığı işaret etti. Şefik'e cevherin resminden işaret lazım değildir, bunu başka yere as:

Cevher-i ʻaşḳı nişān-ı imtiyāz etdi Şefīḳ
Resm-i cevherden nişān lāzım degildir ġayre āş (G.31.5)

Yaratılmışlara hayat verdiğinden dolayı bütün akıl sahipleri, (Onun) nurunun cevherinden almıştır.

Cevher-i nūrundan etdi ʻākl-ı küllī mübtedā
Maʻni-ī levlāk olupdur bāiṯ-i iḥyā-yı ḫalḳ (N.6)

2.2.6.4.1.2. Sivar, lü'lü', sedef:

Genel olarak sevgiliye ait benzetmelerde kullanılan bu kelimeler, bazen sevgilinin dişine ve terine benzetilir bazen de içinde kıymetli eşyaları taşımasıyla sevgilinin sinesine benzetilir. Hakikatin sırrı değerli taş gibi olan gönüldür. Hakikatin özgür olanları gizli manalardır:

Dildir ṣadef-i lu'lu-ı esrār-ı ḥaḳīḳat
Maʻnā-yı nihān kenzidir aḥrār-ı ḥaḳīḳat (G.11.1)

O yüce namlı sultanın yüce yeteneğinin çoşkusu, bir bakışta daha açmamış laleyi inci tanesine çevirir.

O mīr-i ‘ālişānın ceẕb-i isti‘dād-ı ‘ālisi

İder nā-puḫte derī yek naẓarda lu’lu-ı lāle (T.1.5)

2.2.6.4.1.3. Sīm, billūr:

Altın ve gümüş sevgiliye ait süs olarak kullanılır. Divânçe’de benzetme ilgisiyle görülür. Sevgilinin o gümüşe benzer vücudunu ve şeffaf olan kollarını görenler, bu güzel ince elekle mi elenmiş, derler:

Ol sīm-i beden sā‘id-i billūrı görenler

Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle (G.54.2)

2.2.6.4.1.4. Ziver, Sivar:

Ziver değerli bir takıdır. Sevgiliye ait benzetmelerde kullanılır. Sivar ise ikinci anlam olarak bilezik olarak bilinir. Sevgili için her ikisi de güzellik unsurudur.

O dolunayı ziyaret etmen gökyüzüne ışık verdi, o yarattığın bir günlük hilal, yeri ve göğü süsledi:

Bedri teşrīfin ṭabāḳ-ı āsumāna fer verip

Zīver-i arż u semāsın ġurre-i ġarrā-yı ḫalḳ (N.16)

O süvari, aşk için yola çıkmayınca o aşkın bineği dahi kavuşamaz. Zühd ile kesin bir yere varmak güçtür:

Zühd ile ḳaṭ‘-ı menāzil eylemek düşvār olur

Vāṣıl olmaz olmayınca rahş-ı ‘aşḳ üzre süvār (G.27.5)

2.2.6.4.1. Koku

2.2.6.4.1.1. Anber:

Güzel koku olarak bilinen bu kelimenin asıl geldiği yer Adabalığı veya kaşalot denilen ve büyük balıkların bağırsaklarında meydana gelen, güzel kokusu

olan maddedir. Divânçe'de benzetme amacıyla kullanılır. Sabah esen o rüzgarla bu hoş güzelliğin kokusunu aldın, bu saçılan güzellik anladım ki senin kokunmuş:

Ca'dına geldin ṣabā būy-ı laṭīfi aḫẕ edip
Bu leṭāfet anladım 'anber-i niṣārındır seniñ (G.46.2)

2.2.6.4.1.2. Müşg, misk:

Güzel koku anlamında kullanılan bu kelime Asya'nın büyük dağlarında yaşayan bir cins erkek ceylanın karınderisi altındaki bir bezden çıkarılır.

Şefik'in içindeki o güzel koku, aşkını nura çevirdi, bu ortaya çıkanlarla āşık ızdırap ve sıkıntı çekmez mi?

Nūr-ı 'aşḳı eyledim müṣebbih-ı müşk-āt-ı derūn
Bu tecellīde Şefiḳ etmez mi 'āşıḳ pīç ü tāb (G.6.7)

2.2.6.4.1.3. Nükhet:

Genel olarak güzel koku anlamında kullanılan nükhetin diğer adı, rayiha olarak geçer. İkinci anlam olarak ağızdan çıkan çirkin söz olarak bilinir. Gönül çeken saçlarının kokusu çirkin sözler söyler, Allāh'ın eliyle bu gül suyu mayalar:

Bu būy-ı zülf-i dilā-vīz bu nükhetin söyler
Gül-āb ile yed-i Ḥaḳ ḳıldı 'unṣurın taḫmīr (G.21.7)

2.2.6.5. Giysi, Kumaş

2.2.6.5.1. Zīb:

Düzgün, düzenli elbise anlamında kullanılır. Divânçe'de kıymetli elbise anlamında kullanılmıştır. Sevgilinin o sade yüzüne sanki Çin ve Hıta ülkeleri birer hat gibi oldu, bu güzelliğinin elbisesini nasıl işlediğini Behzat gördü:

O sāde rūye ḫaṭ oldu nigār Çīn ü Hıṭā

Bu zîb-i ḥüsnüne gördü ne naḳş eder behzād (G.18.4)

2.2.6.5.2. Dibā :

İpekli kumaş anlamında kullanılan dibā, divançede sadece bir beyitte geçer. Senin bedenine özel olarak biçilmiş gül desenli bir elbisedir, bu senin vilayet müşavirliği olmana bir dayanaktır:

Biçilmiş döşüne bir ḫil‘at-ı dibā maḫṣūṣdur
Müşāvir-i vilāyet mesnediyle rütbe-i evveli (T.1.9)

2.2.6.6. Diğer Ev Eşyaları

2.2.6.6.1. Mir’at:

Ev eşyaları arasında bulunan ayna divançede birkaç yerde zikredilir. Aynanın vazifesi her şeyi olduğu gibi yansıtmasıdır. Beyitlerde ise bir şeyin bir şeye benzetilmesine değinir.

Mir’at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin
Ḥüsnünde bedīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat (G.11.4)

Eğer yaratıcının aynasında iyi ve kötü kendini gösterseydi, ızdırap ve sıkıntı insanlık ālemine hiç tesir eder miydi?

Cilve-ger mir’at-ı lāhūtda olunca ḫayr u şer
‘Ālem-i nāsūtda hiç te’ṯir eder mi pīç ü tāb (G.7.3)

Senin güzelliğinin aynası gönülde ayna gibi göründü ama o yüz senin aşkının aynısı gibidir, ondan dolayı ona dokunmak çok zor:

Olur mir’at-ı ḥüsnün sīnede peyker-nümā ammā
O peyker ‘ayn-ı ‘aşḳındır bu ṣūretle ṭoḳanmaḳ güç (G.14.4)

Eğer yüzümün gönül aynasını görürsen, sırf Allāh aşkı için onu kırıp iki parça etme:

Allāh ‘aşḳıyçün ilişme ḫāṭır-ı maḥzunuma

Ḳırma mir’āt-ı dilim vechin görürsen iki şaḳḳ (G.44.3)

2.2.6.6.2. Elek, Rişte:

Ev eşyası olarak kullanılan birçok malzeme divançede bulunur. Bunlardan biri de elektir. Eskiden beri tahılları elemek için kullanılan elek divançede benzetme ilgisiyle kullanılmıştır.

Ol sīm-beden sā‘id-i billūrı görenler

Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle (G.54.2)

Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahī takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Ḳomadı ṣarṣar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā

Eyledi dest-i ḳażā rişte-i ‘ömrin münḫal (T.5.3)

2.2.6.6.3. Dürbün, Peymāne, Bāzīçe:

Dürbün uzakları yakınlaştırmasıyla bilinir. Divançede ev eşyaları arasında sayılmıştır. Adaletin dürbünü her davacıyı yakına getirir, o zaman içimdeki saflığın fikrinin aynası dava heyeti olur:

Yaḳın ḥāṣıl eder her müdde‘i dürbin-i ‘adlinde

Olur mir’āt-ı fikr-i ṣāfinimun hey’et-i davā (T.1.7)

Aşık daha meyhaneye girmeden meyhanenin ümidi bile āşığın gönlünü sersemleştirdi, sonra da ümit ettiği o kadehine içki sunmadı:

Mest etdi girmeden dili meyḫāne-yi ümid

Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid (G.17.1)

Teşhis sanatı yapılmıştır. Oyuncak aşığın köşküne gelmeye razı olmaz:

Ḳā’il olmaz gelmege bāzīçe kāh-ı ‘āşıḳa (T.G.IV.4)

2.2.6.6.4. Hāme:

Divānçe’de hame kelimesi iki yerde geçer. Kalem anlamındaki hame teşhis sanatıyla birlikte kullanılır. O aciz şairler senin o yüce zatını izah etmeye çalışır ama o aciz kalemin bu emri yerine getirmesi mümkün değil:

‘Ulu ẕātını tavṣīfe ‘āciz-i şā‘irān-ı cümle
Ne mümkün ḫāme-i ‘āciz bu emri eylesin icrā (T.1.14)

Düldül demekle telmih sanatı yapılmıştır. Düldül’ün bıraktığı izler kalemi tasvir eder:

Ḫāmesidir nüzhetin meydān-ı naẓm-ı düldülü (T.IX.1)

2.2.6.6.5. Ney, Nāy:

Divānçe’de ney kelimesi birkaç yerde geçmektedir. Daha çok etkileme vasıtası olarak zikredilir. Telmih sanatı olarak da kullanılan “ney” kelimesi Mevlānā’yı hatırlatması bakımından da beyitlerde geçmektedir. Hazreti Mevlānā’nın aşkı, gönülleri uyandırınca, gönüllerin dilleri ney olup bir nefeste tesirini gösterdi:

‘Urūk-ı dil ney olup etdi bir nefes te’ṯīr
Uyandırınca göñül içre ‘aşḳı ḥażret-i pīr (G.21.1)

Āşık ney vasıtasıyla döner durur, hāl ehli de onlara uyar ve dönerler. Canımız feyzin nurlarını, (Onun) hakikat güneşinin ışıklarından alır:

Neyle ider ‘āşıḳ semā‘ ḥāl ehli eyler ittibā‘
Şems-i haḳīḳatdan şuā‘ feyż alır ondan cānımız (G.28.4)

Ney'in kamışı Şefik'in aşkıyla arkadaş olmasa her gönüle mana zamanlarında şeker gibi lezzetli gelmezdi:

Kilk-i nāyında Şefiḳ'in 'aşḳı demsāz olmasa
Her dile şekker gibi gelmez dem-i ma'nā leẕīẕ (G.20.8)

2.2.6.6.6. Perde:

Ev eşyalarının başında gelen perde, beyitte benzetme amacıyla kullanılır. Kavuşma meclisinde namus perdesi olan utanma, ortaya çıktığı zaman o vakit aşkın sarhoşları utanmayı terk eder:

Perde-i nāmūs olunca bezm-i vaṣla bir ḥicāb
'Ār u nengi terk eder 'ālemde heb mestān-ı 'aşḳ (G.43.3)

2.3. YAŞAM ALANINI OLUŞTURAN UNSURLAR

2.3.1. Şahıslar

2.3.1.1. Tarihi Şahsiyetler ve Ölüm Tarihleri:

2.3.1.1.1. Ahmed Hāmid Beg Efendi:

Girit ilinin en şerefli ailelerinden olan Hamid Bey ki O, güneş gibi mutluluk yıldızının ışığıdır:

Girīd'in ḫānedān-ı eşrefi ya'ni Ḥāmid Beg kim
Fürūġ-ı kevkeb-i iḳbāli oldu āftāb-ı āsā (T.1.1)

Beyitte Hamit Bey'in nasıl böyle itibarlı olduğundan bahsedilir. Hamit Bey'in bu rütbeleri vilayetin danışma heyetinde iken kazandığı anlaşılır:

Ḥāmid Beg ṣınıf ol rütbe-i evvelīyi iḥrāza
Müşāvar-i vilāyet pāyesin ḳıldı şeref-pīrā

2.3.1.1.2. Kutbī Efendi :

Sadıkoğlu o elmas gibi kıymetli olan tarihini söyledi. Kutbi efendi o büyük zatlar gibi cennette postunu serdi:

Ṣādıḳ oġlı söyledi tāriḫ-i cevher-dārını
Serdi postun ḳuṭb olub Ḳuṭbī Efendi cennette (T.2.1)
Sene 71

2.3.1.1.3. Sırrı Baba:

Mücevher gibi ortaya çıktı fakirin hatırasının tarihi, ortaya çıkan göz gibi oldu, Sırrı Baba'nın sonsuzluk sırrı:

Cevherīnden keşf olup yad-ı faḳīr tāriḫi
Çeşm-i ẓāhirden olup Sırrı Baba sırr-ı ebed (T.3.1)
Sene 71

2.3.1.1.4. Hācī Dāvud:

Aşkın bereketiyle ya hu! O bir mücevher kadar değerli tarihtir, dedim. O vakit fanilik elbisesinden soyunup o vücudunu hemen kefene sardı:

Fiyūz-i 'aşḳla yā hū dedim bir tāriḫ-i cevher
Ṣoyundu ṣevb-i fānīden kefen-pūş oldu 'uryānī (T.4.7)

Birisi dört tekbirle Ḥācī Dāvud'un bedenini fani kılmıştır:

Biri ez cümle bunlardan Ḥācī Dāvud-ı 'uryānī
Ki çār tekbirle ḳılmışdır ḳūvā-yı 'unṣūrun fānī (T.4.2)

2.3.1.1.5. Muhammed Ekmel Beg:

Yas tutan hüznüyle o elmas gibi kıymetli tarih, iki dudağıyla Muhammed Ekmel (Yüce Yaratıcıya) kavuşmanın lezzetiyle rahar bulsun, dedi:

Ḥüzn-i mātemle dedi tāriḫ-i cevher du leb
Ẕevḳ-i vuṣlatla feraḥ bula Muḥammed Ekmel (T.5.7)

2.3.1.1.6. Kerime-i Hūd :

Beyitte şunu dile getirir: O ince, hassas gönül gibi olan Kerime Kamile hüzünlü bir şekilde, vah edip nefeslerini tamamladı, dedi:

Dedi bir riḳḳatle dil tāriḫ-i ḥüzn-efzāsını
Ḳıldı vāh tekmīl-i enfās o kerimem kāmile (T.6.1)

2.3.1.1.7. Çelebi Muhammed Hemdemī Efendi:

Beyit anlam olarak, O mücevher tarih meleklerin göçdüğüne, Hemdem Çelebi Mevlānā'ya hemdem olsun, dedi:

Ḳudsiyān rıḥletine dedi mücevher tāriḫ
Ola Hemdem Çelebi Ḥazret-i Mevlānā'ya (T.7.1)

2.3.1.1.8. Derviş 'Alī 'İsmet Efendi:

Matem içinde Derviş Efendi'yi toprağa verince, o vakit, gerçek alemin sahibine yürüdü, dedim:

Vaż' idince ḳabre pā-mātem edip tāriḫ dedim
Yüridi Derviş Efendi der-gah-ı bāḳīye hū (T.8.1)

2.3.1.1.9. Aliye-i Rufā‘iden Nūri Bābā:

Ölümü ve büyüklüğünün tarihi sırlı bir nokta gibi, böylece Nūrī Bābā'nın ruhu o güzel Yaratıcının ruhunda boğuldu:

Sırrı noḳṭa bildirür tāriḫ-i ‘azm ü rıḥletin
Nūrī Bābā'nın olup nūr-ı cemāle rūḥı ġarḳ (T.9.1)

2.3.1.1.10. Ahmed Besim Efendi:

Değerli konuşmayla o kıymetli, yüce Ahmet'e dua ettim, ruhunun o sevinçli, gülen, güleç halin Allah'a yakın olsun, diye:

Nuṭḳ-ı cevherle niyāz etdim cenāb-ı Aḥmed'e
Ḳurb-ı Ḥaḳla ede rūḥın şād u ḫandān u Besīm (T.10.1)

2.3.1.1.11. Şefik:

Tarihlerin arasında Şefik'in tarihi de bulunmaktadır. 12 Eylül 1871/ 26 Cemaziye'l-Ahir 1288 yılında vefat eden Mehmed Şefik'in cebinden şu gazel çıkmıştır. O bakışlar bu dünyadan göçdüğümü söyledi, Şefik canını feda etti, asıl ve gerçek ālemi buldu:

Söyledi göçdiğime tariḫimi noṭḳa-i ser
Cān feda ḳıldı Şefīḳ buldu beḳā-yı ‘aşḳı (T.11.6)

2.3.1.2. Edebi ve Efsanevi Kahramanlar:

2.3.1.2.1. Mecnūn (Kays):

Şefik Divānçe'de edebi kahramanlardan da bahseder. Leyla'ya olan sevgisinden çöllere düşen bir kahramandır. "Leyla ve Mecnun" hikayesinin erkek

kahramanıdır. Emeviler döneminde yaşamış Kays adlı biridir.[62] Edebī kahraman Mecnūn, divançede yalnız bir yerde geçer. Aşkın deliliği ile dünya gamını gönülden kovanlar, Mecnūn'un lafı geçtiğinde hayretten elbiselerinin yakalarını yırtıp durmazlar:

Girībān çāk-ı ḥayret olamaz ebḥāṣ-ı Mecnūndan
Cünūn-ı 'aşḳla dilden ġam-ı dehri edenler ṭard (G.19.6)

2.3.1.2.2. Rüstem:

Şark Edebiyatı'nda, İran'ın ünlü kahramanıdır. Cesaretin, kuvvet ve gücün timsali olarak tanınan ve Zaloğlu Rüstem şeklinde veya "Rüstem-i Dāstān" nāmıyla bilinir.[63]

Şefik Divānçe'de tek yerde gaçen Rüstem hitaben kendine seslenir ve aşkının karşısına Rüstem dahi çıksa gözlerin kararacağını ve oranın cenk meydanı olacağını söyler:

Rüstem eger çıḳārsa mübārizler 'aşḳıma
Añlar o dem yigitligi gözler ḳararmasın (G.49.4)

2.3.1.3. Padişahlar, Vezirler:

2.3.1.3.1. Cem:

Divānçe'de padişahlardan fazla bahsedilmez. Burada Padişah Cem'e telmih vardır. Meyhane meydanı bana Padişah Cem'den beri kalmıştır. Meyhanenin sultanı olan benim namıma hutbe okunur:

Cem'den beri ḳalmış baña meydān-ı ḫarābāt
Ḫutbe oḳunur nāmıma sulṭān-ı ḫarābāt (G.10.1)

[62] PALA, a.g.e. s.300
[63] PALA, a.g.e. s.382

Beyitte Necef Sultanı'nın padişahı için canını vermekten övünç duyulacağından bahseder:

Ḳuluyum ḳurbānıyım bi'l-iftiḫār cānım fedā
Pādişāh-ı cism ü cāndır şāh-ı Sulṭān-ı Necef (G.40.4)

Cihanın hükümdarı olan pir, zamanı düzenleyen sultanımızdır. Sen bizim Isfahan ülkesinde adeta can gibisin:

Pīr-i Ḫudāvend-i cihān niẓām-ı sulṭān-ı zaman
Ḫünkār-ı Rūm u Iṣfahān iḳlim-i cānda cānımız (G.28.5)

2.3.1.3.2. Şah-ı Edhem:

Evliyadandır. III. Hicret asrında Belh'de hükümdar iken birgün bir avda bir ceylanı takip ederek vadiye indiği sırada, eli ayağı bağlı bir adamın bir karga tarafından beslendiğini görüyor. Bağlı adamın kervan halkını soyup öldüren hırsızlar tarafından bu hale konulduğunu karganın da Allah tarafınfdan onun rızkının teminine memur edildiğini duyunca, taç ve tahtından vazgeçerek derviş oluyor.[64]

Aşk insanı olmayı kendine özel kıldı, Edhem padişah bu amaçla tacını terk etti: Ehl-i 'aşḳı ẕātına ḫās eyledi

Terk-i tāc ile eder Şāh Edhem'i (G.56.3)

2.3.1.4. Manevi Şahsiyetler

2.3.1.4.1. Mevlānā:

Şefik, mevlevī bir şairdir. Divançesinde Mevlevīliğe ait birçok öğe yer alır. Tasavvuf ehlinin kendini bir mürşide emanet ettiği gibi Şefik de kendini emanet eder. Tasavvufi yönü ağır basan divançede Mevlānā'ya ait müstakil gazeller ve telmih olarak kullanılan çokça beyit bulunur. Mevlānā'nın aşkı gönülde hakikat güneşi gibidir, O kalblere nur olup doğdu:

[64] LEVEND, a.g.e. s.146

Gönülde şems-i ḥaḳīḳatdir ‘aşḳ-ı Mevlānā

Ḳulūba maṭla‘-ı nūr oldu şarḳ-ı Mevlānā (G.1.1)

Şefik Mevlānā’nın aşkına seslenir, güzelliğinin nur ışıklarından, mana güneşi ortaya çıkar:

Ey Celāle’d-dîn-i Rūmī Şāh-ı Mevlānā-yı ‘aşḳ

Mihr-i ma‘nā kesb eder nūr-ı celālinden fürūġ (G.38.2)

Mevlānā aşkı birçok beyitte görülür. Şefik beyitte tecrid sanatına başvurur ve kendisinin Mevlānā’nın aşkının müridi olduğunu söyler, Mevlānā’nın yüce ilmi, bereketi ortada iken Şefik’in yüzündeki mana ne ola ki:

Ben mürîd-i ‘aşḳıyım Monlā-yı Rūm’un ey Şefīḳ

Feyż-i ‘ālisi beyān etdi nedir ma‘nā-yı ruḫ (G.16.5)

Beyitte Hz. Muhammed’le Hz. Ali’nin manevi sırlarının, Mevlānā ve Şems’in sırlarıyla aynı benzer olduğu anlatılır:

‘Aşḳ-ı esrār-ı Muḥammedle ‘Ali’niñ ‘aynını

Şems ü Mevlānā edip tenẓīr-i ma‘nā-yı kemāl (G.48.4)

Mevlānā yolundan ilerleyen Şefik O’nun aşkına mest olur, o zaman Şefik sevincin sırlarının neşesini bulur:

Mest-i ‘aşḳı olacaḳ Hażret-i Mevlānā’nın

Buldu ol demde Şefīḳ neş’e-i esrār-ı neşāṭ (G.34.6)

2.3.1.4.2. Şems:

Şems kelimesi daha çok Mevlānā ile birlikte zikredilir. Mevlānā ile Şems’in muhabbetine telmih yapılır. Şefik Şems Hazretleri’nin aşkında daha küçücük bir zerre iken yine tecellīnin ışıkları sinesinde parlıyordu:

‘Aşḳında Şefīḳ ẕerre iken Ḥażret-i Şems’in

Envār-ı tecellīsi yine sīnede lāmi‘ (G.36.6)

Ey Şefik, ateşin kelebeği yaktığı gibi sen de Allāh'tan gayrısını yak, şems-i azamın aşkı gönlünde nurlar doldursun:

Şem‘ olup pervāne-āsā māsivāyı yaḳ Şefīḳ
Pür -żiyā ḳılsın derūnın ‘aşḳı Şems-i āẕamın (G.45.7)

2.3.2. Şehirler, Muhitler

2.3.2.1. Ülke, Kıta

2.3.2.1.1. Çin ü Hatā:

Divānçe'de yalnız bir beyitte geçen Çin ve Hata[65] kelimeleri farklı ülkeler olsada Şefik aynı beyitte zikreder. Sevgilinin o sade yüzüne sanki Çin ve Hata ülkeleri birer hat gibi oldu, bu güzelliğinin elbisesini nasıl işlediğini Behzat gördü:

O sāde rūya ḫaṭ oldu nigār Çīn ü Ḫaṭā
Bu zīb-i ḥüsnüne gördü ne naḳş ider Behzād (G.18.4)

2.3.2.1.2. Rūm:

Anadolu olarak bilinir veya Arabistan hariç diğer yerler olarak da bilinir. Divançede yalnız iki beyitte geçer. Cihanın hükümdarı olan pir, zamanı düzenleyen sultanımız. Sen bizim canımızın ülkesi olan Isfahan'da[66] adeta can gibisin:

Pīr-i Ḫudāvend-i cihān niẕām-ı sulṭān-ı zaman
Ḫünkār-ı Rūm u Iṣfahān iḳlim-i cānda cānımız (G.28.5)

Ey Anadolu'nun yüce sultanı, sen feyiz kapısını fethettin, senin nurunun ışıkları nasıl bir aşkın olduğunu gönülden gösterir:

Fetḥ-i bāb-ı feyż edildin Ḥażret-i Ḫünkār-ı Rūm
Şems-i nūrun gösterir dilden eder eşkāl-ı ‘aşḳ (G.42.6)

[65] PALA, a.g.e. s.197
[66] iran'da bir şehir.

2.3.2.2. Şehirler:

2.3.2.2.1. Hānye:

Girit adasında bir şehirdir. Şefik, doğduğu yer olan Hanye[67] şehrinden de bahseder ve kendi sanatını öğer. Hanye'de Şefik gibi amirler pek fazla bulunmaz, nadirdir:

Ḥānye'nin amma Şefīḳ-i nādire fermāsı var (T.IX.5)

2.3.2.2.2. Girid:

Ege denizinde, Yunanistan'a ait bir adadır. Edebī çalışmalara kucak açmış bir yerdir. İçerisinde birçok ünlü insana ev sahibliği yapmıştır. Girit[68] ilinin şerefli ailelerinden Hamid Bey güneş gibi mutluluk yıldızının ışığı gibidir:

Girīd'in ḫānedān-ı eşrefi ya'ni Ḥāmid Beg kim
Fürūġ-ı kevkeb-i iḳbāli oldu āftāb-āsā (T.1.1)

Şeker gibi olan o büyük şair Şefik'in eserleri o Girit limonunu şekerle karıştırıp kattı:

Şekkerāmiz olan āṣar-ı serveriye Şefīḳ
Ḳatdı limon-ı Giridī'yi edip mezc-i şeker (G.25.15)

2.3.2.2.3. Kandiye:

Yunanistan'a ait Girit adasında yer alır. Girit'in en büyük şehridir. Şefik tasavvufa intisab ettiğinden beri dertleşecek bir dost kalmaz, onun için Kandiye ne kadar geniş bir yer olsa da artık Şefik'e dar gelir:

[67] Girit Adasında bir şehir.
[68] Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra ikinci büyük adası.

Dertleşip sır virecek ḳalmadı bir yār baña
Ḳandiye şehrī ne ḳadar vāsi‘ ise dār baña (G.2.1)

2.3.2.2.4. Necef:

Necef, Kūfe cvarında Hz. Ali'nin türbesinin bulunduğu yerdir. Divan şiirinin coğrafyası içinde hemen daima Hz. Ali vesilesiyle kullanılır.[69] Necef[70] sultanının şahı, can ve bedenlerin padişahıdır, ben onun kulu, kurbanıyım canımı onun için vermekle övünç duyarım:

Ḳuluyum ḳurbānıyım bi'l-iftiḫār cānım fedā
Pādişāh-ı cism ü cāndır Şāh-ı Sulṭān-ı Necef (G.40.4)

2.3.2.3. Deniz, Ada

Divānçe'de herhangi bir deniz adı geçmez. Divānçe'de denizi anlatan beyitlere yer verilir. Sevgilinin şarabının güzelliği neşe vermese de şarab, onu deniz gibi kuşatan bir adadır:

Neş'e vermez olsa da revnaḳde ṣahbā-ı ḥubāb
Ṣan cezīredir onun baḥr-ı muḥīṭidir şarāb (G.6.1)

2.3.3. Toplumsal Yapı

2.3.3.1. Meslekler, Vazifeler

2.3.3.1.1. Neccār:

Doğramacı veya marangoz anlamında kullanılır. Eski dönemlerde en kıymetli meslekler içinde olan marangozluk, padişahların dahi ilgi gösterdiği bir uğraş alanıdır. Cebinde parası olmazsa birinin, komşusu marangoz dahi olsa ne fayda ki:

Kīsesinde olmasa naḳd-i maāş-ı vāfiye

[69] PALA, a.g.e. s.354.
[70] Irak topraklarında bulunan büyük bir şehir.

Var mıdır bir fā'ide olsa ona neccār cār (G.26.5)

2.3.3.1.2. Bağbān:

Divānçe'de benzetme amacıyla kullanılır. Gülistanı derleyen, düzenleyen bahçıvan, çok çalışmayla çorak topraktan ürün almayı ümit etme, onu yapacak olan o toprakların asıl sahibi olan Allah'tır ve onun emriyle her şey olur:

Şūre-i āmānde bitmez sa'y ile toḫm-ı ümid
Bāġbān-ı ḳudretin taḳdīri her emri yapār (G.27.3)

2.3.3.1.3. Pasbān:

Nöbetçi veya gece bekçisi olarak bilinen pasbān, benzetme amacıyla kullanılır. Şefik sevgiliye seslenir, ey gözlerimin kameri, senin şereflendirdiğin yolunun bekçisi olurum:

Pāsbān-ı rāh-ı teşrifindir ey mah-ı gözlerim (Muk. I.1)

2.3.3.1.4. Çāker:

Daha çok hizmetkār olarak bilinen çāker, sultanların yanında köle olarak hizmet edenler için kullanılan bir tabirdir. Beyitte, Şefik kendine seslenir: Ey köle olan Şefik, sen aşk yolunda ilerle, sen başını ve canını feda etsende asıl olan sultanımızdır:

Sen ey Şefīḳ-i çākerī 'aşḳı yolunda var yeri
Etsen fedā cān u serī ma'nā odur sulṭānımız (G.28.7)

Senin sesinin hizmetkārlığı, çaresiz gönüllere hayat gibi oldu:

Ayā mīr meāli mürtebit çāker-i nevāzende
Nigāhın her dil-i bīçāreye oldu ḥayāt-efzā (T.1.8)

2.3.3.1.5. Tabib, Hekim:

Divançede tıp terimlerine pek rastlanmaz, fakat hastaları iyileştiren hekim, tabib kelimerine yer verilmiştir. Aşkın derdine alışmış olan āşık için doktora gerek yoktur. Derdini anlatıp da halini belli etmesin:

Derd-i ‘aşḳa mübtelā ‘āşıḳ ṭabībi neylesin
‘Arż-ı nabż edip ḥekime ḥālini ifşā ‘abeş (G.13.5)

2.3.3.1.6. Avcı:

Daha çok bir eğlence unsuru olan avcılık, eski dönemlerde meslek olarak da yapılır ve eğitimi alınırdı. Avcılık öğrenmek kolay görünse de aslında zordur. Geyik avı yapmaktan her gönül çekinir:

Avcı ta‘limine çıḳmaḳ ne ḳolay şey görünür
Geyik āhū beccenin ṣaydına her dil ürker (G.25.11)

2.3.3.2. Bazı Tipler

2.3.3.2.1. Sāki:

Meyhanelerin olmazsa olmaz unsurudur. Genel olarak içki dağıtan ve bazen de sevgilinin kendisi olan sākī, divançede sıklıkla kullanılır. Can dağıtan saki, senden eman diliyorum, yetiş aşkın şarabını ver bana, sonra gönül senden tek bir yudumla aşkın dermanını yardım bulsun:

Sākī-i cānān yetiş ver cām-ı ‘aşḳı el-amān
Bula yek-cür‘ayla dil senden meded dermān-ı ‘aşḳ (G.43.4)

Beyitte aşkın şarap dağıtıcısına seslenme vardır. İçki muhabbetinde mest olmaktan bahseder:

Ey sākī-i ‘aşḳ bezme yetiş nāvek-i cām ol

Ṣahbā-yı muḥabbetle göñül mest-i müdām ol (G.47.1)

Yalnızlık sunan saki, destime aşk şarabı sundu, o vakit o yüce aşk sultanı beni tuhaf bir sarhoş etti:

Sāki-i vaḥdet şarāb-ı ‘aşḳı şundı destime

Mest-i bī-hoş eyledi ol Hażret-i Sultān-ı ‘aşḳ (G.43.2)

2.3.3.2.2. Mest:

Sarhoşluk sonucu oluşan sersemlik halidir. Aşık bu halini pek hatırlamaz. Sevgilinin aşkı onu meyhanede mest olmaya zorlar. Meyhaneye girmeden meyhanenin ümidi bile āşığın gönlünü sersemleştirdi sonra da ümit ettiği kadehine içki sunmadı:

Mest etdi girmeden dili meyḫāne-yi ümid

Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid (G.17.1)

İçki mekânının sarhoş bir hayranı, umursamaz bir sevinçle ne kazandığından haz aldı ne de yoktan üzüntü duydu:

Ne vardan kesb-i ḥaẕ etdi ne yoḳdan oldu āzurde

Ṣafa-yı lā’ubalī meşrebin bir mest-i ḥayrānı (T.4.4)

Aşkımın korkusuz mahmurluğu içinde, kendi tabiatıma dahi kaygısızım, meyhane köşesi bile bana lezzet vermiyor:

Mest-i bī-pervā-yı ‘aşḳım lā‘ubālī meşrebim

Gūşe-i meyḫāneden olmaz baña bir cā leẕīẕ (G.20.7)

2.3.3.2.3. Civān:

Gençliğe yeni adım atmış insanlar için kullanılan bu kelime, divançede yalnız bir beyitte geçer. Şefik'in sırlarını o gençler bilmedi hālbuki bilselerdi, kelebeğin ateşe talib olduğu gibi onlarda bana talip olurdu:

Bilmedi esrārımı bilse eger ol nev-civān
Şem'ime pervāne-veş olmaz mı yā ṭālib baña (G.5.2)

2.3.3.2.4. Pīr, Pīr-i Mūgān:

Tasavvufta meyhaneci olarak bilinen Pīr-i Mugān içki meclisinin önemli unsurudur. Çoğu zaman āşığa öğüt verir, kendi meclisinde güzel sözler söyler ve meyhanedekileri ihya eder:

Bezmiyle ider pīr-i muġān ādemi iḥyā
Mey-ḫāneye bundandır atar cān-ı ḫarābāt (G.10.2)

Meyhaneci şarabı bedava dağıtırken rind bu fırsatı kaçırır mı?

Bint-i 'inebi pīr-i muġān eyledi namzet
Hiç boş mı ḳor āḫir onu rindān-ı ḫarābāt (G.10.3)

O Allāh'ın velilerinin yardımı hemen yetişmez mi sanıyorsun, o yiğitlere inan ve bağlan gerekirse canını bile ver onlara:

Yetişmez mi ṣanırsın himmet-i pīrān her ānda
Tevessül ile baġlān cān fedā et onlara çün merd (G.19.2)

Hazreti aşk, gönülleri uyandırınca gönüllerin dilleri ney olup bir nefeste tesirini gösterdi:

'Urūk-ı dil ney olup etdi bir nefes te'ṯir
Uyandırınca göñül içre 'aşḳı Ḥażret-i Pīr (G.21.1)

2.3.3.3. Eğlence Hayatı

2.3.3.3.1. Meykede, Meyhāne:

Divānçe'de birçok yerde geçen meyhane, āşığın uğrak yeridir. Āşık oraya gelir ve sākīnin sunduğu bir kadehle tüm dertlerini unutur. Şefik için meyhaneci, aşk şarabının neşesidir. Onun için şarab kadehi rehber, meyhaneci de şarab testisidir:

Neş'e-dār-ı bāde-i 'aşḳımdır meyḫānede
Rehberim oldu ḳadeḥ pīr-i mugānımdır sebū (G.52.2)

Gül bahçesini gezen bülbüller orayı terk etti, o güzel gül bahçesi artık o umursamazların mekānı olan meyhane köşesi gibidir:

Nüzhet-i gülşeni terk etdi bütün 'andelibe
Güşe-i meykededir rind ü gülistān-ı laṭīf (G.41.3)

Eğer amacın can ile canana yakın olmaksa aşkın meclisine gir, o yola başını koy:

Ḳurb ise eger cān ile cānāna merāmın
Meyḫāne-i 'aşḳ içre serīl tārık-ı nām ol (G.47.5)

Ey Şefik, sen ayağını meyhane kapısından çek artık ki bu boş bir uğraştır. Sana asıl hakikat olan Mevlānā'nın aşkı yeter:

Der meyḫāneden gel çek ayāġın kim mecāzīdir
Ḥaḳīḳatde saña kāfi Şefīḳ'ā 'aşḳ-ı Mevlānā (T.1.23)

2.3.3.3.2. Bezm, Meclis:

Bezm, içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek.[71] Eğlenmek isteyenlerin toplandığı yer olan meclis, āşıkların, sakinin sunduğu içkilerle mest olduğu, sevgilinin, aşığa inatla rakiple gelip aşığı çileden çıkardığı, pir-i muganların āşıklara hayat verdiği yer olarak da anlatılır:

[71] PALA, a.g.e. s.71

Ṣadr-i meclisle hemān kürsi-i bālāyı arar

Ne ‘aceb vā‘iẓ efendī ede du‘ā-yı ferāġ (G.39.3)

Aşığı, eğlence meclisinden ayırıp perişan bırakan o güzel sevgilidir yoksa bu tamir olmuş gönül böyle yıkık olmazdı.

İftirāḳ-ı bezm-i dilberdir perīşān eyleyen

Yoḫsa bu ma‘mūr-i dil olmazdı tā böyle ḫarāb (G.6.2)

Meyhanede cam kadehin çıkardığı sesten o üzengi, kavuşmanın sırrını bir avuç şarapta arar:

Sāġār u minā-ı bezmde ḳulḳul etmekden ġareż

Cür‘a-ı rāz-ı viṣāli sāḳıya eşrāb arar (G.24.4)

Āşığın maşuk için gözlerinden döktüğü yaşlardır. Sevgili için o yaşların pek kıymeti yoktur. Divânçe’de genel olarak abartılı olarak kullanılır. Gözümden döktüğüm ırmaklar gibi sularla büyüttüm başını ve boyunu, daha kavuşma bağının zevkine varmadı:

Cūy-ı eşkimle büyütdüm niçe dem serv-i ḳaddın

Baġ-ı vaṣlına henüz olmadı dil ẕevḳ-āver (G.25.12)

Kanımın gözyaşı gözümün çeşmesinden her tarafa aktı, aşk ehline gönül kaynağından su ve baykuş gelir:

Çeşme-i çeşmimden aḳdı eşk-i ḫūnum sū-be-sū

Ehl-i ‘aşka menba’-ı dilden gelir āb u zū (G.52.1)

Gözyaşına teşbih yapılır. Senin ölümünle herkes kedere büründü, gözlerindeki kanlanmış matemli gözyaşlarını sil:

Fevtine cümle familyası mükedder oldu

Eşk-i mātemle olup dīdeleri ḫūnīn sil (T.5.6)

Ölüm dönüşü olmayan asıl menzildir. Tasavvufta sıklıkla kullanılır. Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahį takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Ḳomadı ṣarṣar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nemā
Eyledi dest-i ḳażā rişte-i ‘ömrin münḥal (T.5.3)

Meyhane meclisinde ömrünü ayrılıkla geçirdi, gönlünü ve canını her zaman şarabın manasıyla anlamlandırmaya çalıştı:

Tecridle geçirdi ‘ömrini bezm-i ḫarābātda
Mey-i ma‘nā ile ma‘mūr edip her dem dil ü cānı (T.4.3)

2.3.3.4.4. Bayram, Iyd:

Sevincin, coşkunun, vuslatların yaşandığı günler olarak bilinen bayramlar divançede birkaç yerde kullanılmıştır. Senin gül bahçesi meclisinde yaptığın o aşağılığı, ben bayramda anladım. Kavuşma için yaptığın dua ve isteğin meğer yalanmış:

Gülşen-i bezminde dūn u ‘ād u ‘iydın anladım
‘Arż-ı vird-i vuṣlātın sāḫte vaḳārındır seniñ (G.46.4)

2. 3.3.4.5. Devlet:

Divānçe’de birkaç yerde geçen devlet kelimesi genel olarak benzetme amacıyla kullanılır. Bazı beyitlerde ulaşılması zor makamlar için de zikredilen devlet, şairin özlemini de ortaya koyar. Şair içindeki duruma anlam veremez, bir bakar gurbette kendini vatanında gibi hisseder bir bakar vatanında kendini gurbette gibi hisseder. Devlete sığınanlarla dertleşdiğinde bunu, demişlerdir:

Kāh olur ġurbet vaṭan kāhī vaṭan ġurbetlenür
Ḥasbihālimce demiş bunu diyen devlet-me’āb (G.6.4)

Gönlün tahtından, aşk padişahının sinesinin toprağının bağrında, sevgiliye kavuşmaktan başḳa dünya varlığından bir şey istemem:

Taḫt-ı dilden şāh-ı ‘aşḳ ṣadr-ı saray-ı sīnede

Vaṣl-ı yārden başḳa etmem devlet-i dünyā ṭaleb (G.8.4)

Senin aşkından övündüğümün belirtisi, sana olan sevgim ve muhabbetimdir ki aşkın övüncüyle sinenin süslenmesi ne güzel talihtir.

Nişān-ı iftiḫārı ‘aşḳın mihr ü muḥabbetdür

Ki faḫr-i ‘aşḳ ile tezyīn-i ṣadr etmek ne devlettir (G.23.1)

2.4. İNSAN

2.4.1. Güzellik

2.4.1.1. Güzelliğe Ait Teşbişler, Mecāzlar:

2.4.1.1.1. Pertev:

Pertev genel olarak rengi ve parlaklığıyla güzellik unsurunu oluşturur. Divānçe’de genellikle güneşin ışığı şeklinde kullanılır. Dünya güneşi ışığını senin güzelliğinden aldı. Senin o yüzünü süsleyen nur ve parlaklık şüphesiz gerçek olan güneşe can verir:

Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iḳtibās

Fer verir ḫurşīde bī-şek nūr-tāb-ı ārā-yı ruḫ (G.16.2)

2.4.1.1.2. Güneş, Mihr, Afitab:

Sevgilinin güzelliği o kadar parlak ve güzeldir ki bu haliyla geneşe benzetilir. Aşığın içini ısıtan güneş daima sevgiliyi hatırlatır. Sevgilinin teni ve yüzü güneşten farksızdır. Dünya tohumları ışığın nurunu güzelliğinin güneşinden alır, ne olacak, hale gibi ayı kucaklayıp sarmalasa:

Mihr-i ḥüsnünden alır beẕer cihān nūr-ı żiyā

N’ola āġuş o mehī hāle gibi ṣarsa eger (G.25.10)

Hamid Bey Girit’te şerefli bir aileye mebsuptur ve Girit’e bir güneş gibi olmuştur:

Girīd'in ḫānedān-ı eşrefi ya'ni Ḥāmid Beg kim
Fürūġ-ı kevkeb-i iḳbāli oldu āftāb-ı āsā (T.1.1)

2.4.1.1.3. Gül, Gülşen:

Güzellik bazı beyitlerde güle veya gül bahçesine benzetilir. Gülün beyaz olan yaprakları sevgilinin yanağının rengi gibidir. Gül bahçesini gezen bülbüller orayı terk etti, o güzel gül bahçesi artık o umursamazların mekânı olan meyhane köşesi gibidir:

Nüzhet-i gülşeni terk etdi bütün 'andelibe
Güşe-i meykededir rind ü gülistān-ı laṭīf (G.41.3)

2.4.1.1.4. Şem':

Sevgili bazen pervanenin etrafında dönüp dönüp durduğu şem'e benzetilir. Şefik kendine seslenir: O sevgilinin aşığı yaktığı gibi sen de Allah'tan gayrısını yak gitsin, Şems-i Azam'ın (Mevlānā) aşkıyla için nurlarla dolsun:

Şem' olub pervāne-āsā māsivāyı yaḳ Şefīḳ
Pür -żiyā ḳılsın derūnın 'aşḳı Şems-i 'Āẓam'ın (G.45.7)

2.4.1.1.5. Deniz (Bahr):

Āşık için deniz sevgilinin kendisidir, bu denizde yüzen de āşıktır. Āşık sevgilinin denizinde boğulur boğulur durur. Sevgilinin şarabının güzelliği neşe vermese de şarab, onu deniz gibi kuşatan bir adadır:

Neş'e vermez olsa da revnaḳde ṣahbā-ı ḥubāb
Ṣan cezīredir onun baḥr-ı muḥīṭidir şarāb (G.6.1)

Şefik aşkın o sonsuz denizinde boğuldu ve o Bir olanla bir oldu. Aşkın o gizli manası Şefik'e göründü:

Vaḥdete erdi ġarīḳ-ı baḥr-ı bī-pāyān-ı ‘aşḳ

Oldu ẓāhir kendine ol ma‘na-ı pinhān-ı ‘aşḳ (G.43.1)

2.4.1.1.6. Bahār:

Bahar kelimesi sevgilinin güzelliğinde sıklıkla kullanılır. Bahar yeniden canlanmak anlamında bir güzellik unsurudur. Sünbül, çekiciliğini, saçlarının ve al yanaklarının üzerinde gösterdi. Senin aşkına divane olanlar o güzel bahar zamanında gezsinler:

Hevā-yı sünbülü gösterdi zülfün gül‘iẕār üzere

Bahār-ı ḥüsnüne etsin tenezzüh ‘āşıḳ-ı şeydā (T.1.18)

Bahar mevsimi kışın o zor olan çekilmez günlerinden sonra gelir, gülün ve çiçeğin açmasına vesile olur:

Ḫaṭṭ-ı nev-i sebz-i ruḫın ol bahārındır seniñ

Dil-i hezārın egledin heb gül‘iẕārındır seniñ (G.46.1)

2.4.1.1.7. Çemen (Çemenzār):

Güzelliğin bu kelimeye benzetilmesi genel olarak sevgilideki güzellik öğelerinin buralarda yetişmesiyle alakalıdır. Dünyanın yeşilliğinin bu güzelliğine ve ihsanına feyz olan, senin gül bahçesine olan sevginden dolayıdır:

Bu ḥüsn ü leṭāfetle çemenzār-ı cihānın

Feyżindir olan neşve-i gülizārına bā‘iṣ (G.12.4)

2.4.1.1.8. Bezm (Meclis):

Divânçe'de genel olarak toplanma yeri olarak kullanılır. Benzetme unsuru olarak bezm, sevgilinin yüz kısımlarını oluşturan dudak, yanak, çene, göz olarak da kabul edilir. Beyitte aşkın şarap dağıcısına seslenme vardır. İçki muhabbetinde mest olmaktan bahseder:

Ey sākī-i 'aşḳ bezme yetiş nāvel-i cām ol
Ṣahbā-yı muḥabbetle göñül mest-i müdām ol (G.47.1)

Sevgili olmadan āşığın gönlüne bağdaki içki neşe vermez, meclise neşenin zevkini veren içki değil, o içki dağıtandır:

Neş'e kesb etmez göñül yārsız şarāb-ı bāġdan
Sāḳīdir bezme veren ṣahbā degil ẕevk-i ṭarab (G.8.2)

2.4.1.1.9. Şah:

Sevgili bazen ulaşılması zor olan bir padişaha da benzetilir. Āşık sevgili için kul köledir. Sevgilinin her dediğini sorgusuz sualsiz yapar, bunun karşılığında sevgili aşığa yüz vermez:

Sevgililerin sultanlarının en güzeli yeryüzünün sultanı olduğunu ve sevgililerin güzelliklerini bütün zamanlar bilmektedir:

Şāh-ı iḳlim ḥüsn-i sulṭān-ı ḫūbān olduġun
Mü'terifdir ḥüsnüne ḫūbān heb 'aṣır u demin (G.45.2)

2.4.2. Sevgili

2.4.2.1. Sevgiliye Ait Teşbihler, Mecazlar

2.4.2.1.1. Şah, sultan:

Aşık için sevgiliye ulaşılması çok zordur. Divânçe'de benzetmeler genel olarak zor olanın üzerine kurulur. Aşkın padişahına, gönül tahtından, sinenin sarayının başköşesinden sevgiliye kavuşmaktan başka dünya devletinden talebim olmaz:

Taḫt-ı dilden şāh-ı ‘aşḳ ṣadr-ı sarāy-ı sīnede
Vaṣl-ı yārdan başḳa etmem devlet-i dünyā ṭaleb (G.8.4)

Beyitte Necef Sultanı'nın şahından bahsedilir. Beyitte Necef Sultanı'nın padişahı için canını vermekten övünç duyulacağını söyler:

Ḳuluyam ḳurbānıyam bi'l-iftiḫār cānım fedā
Pādişāh-ı cism ü cāndır şāh-ı Sulṭān-ı Necef (G.40.4)

2.4.2.1.2. Ay, Māh:

Sevgilinin ay ile münasebeti bu unsurların sevgiliye benzetilmesidir. Bazen sevgilinin kendisi bazen de yüzü sevgiliye benzetilmiştir. Dün gece dolunayın parlaklığı vefasızlık etti, onun yaptığı bu olayı padişaha anlatmak artık farz oldu:

Bī-vefālıḳ eyledi dün şeb o māh-ı bedr-i fer
‘Arż-ı ḥāl etmek o şāha mā-cera-yı oldu farż (G.33.5)

2.4.2.1.3. Lāle, Sünbül:

Lale sevgilinin yüzüne benzetilen unsurdur. Genel olarak gülle birlikte kullanılan lale, divançede birkaç yerde geçmektedir. O yüce namlı sultanın yüce yeteneğinin çoşkusu, bir bakışta daha açmamış laleyi inci tanesine çevirir.

O mir-i ‘ālişānın ceẕb-i isti‘dād-ı ‘ālisi
Eder nā-puḫte derī yek naẓarda lü’lü-ī lāle (T.1.5)

Sünbül sevgilinin saçı için kullanılan benzetmedir. Genelde sevgilinin saçı, koku veya şekil olarak sünbüle benzetilir. Sünbül, çekiciliğini, saçlarının ve al yanaklarının üzerinde gösterdi. Senin aşkına divane olanlar o güzel bahar zamanında gezsinler:

Hevā-yı sünbülü gösterdi zülfün gül‘iẕār üzere
Bahār-ı ḫüsnüne etsin tenezzüh ‘āşıḳ-ı şeydā (T.1.18)

2.4.2.1.4. Gülşen-i Ra‘na:

Gül bahçesinin güzelliği olarak bilinir. Divânçe’de teşhis sanatıyla birlikte kullanılmıştır. Senin kākülünün gülü şaha kalkmış gibi sümbüle benzer bir ağzı ve daha açmamış güzel bir tomurcuğu vardır, ey güzel gül bahçesi, beni bahçıvan nasıl rütbeye eçıkarsın:

Reḫk-i gül-i kākülin sünbül-i femin bir ġonce-i zībā
Ne rütbe-i bāġbān etsin beni ey gülşen-i ra‘nā (T.1.20)

2.4.2.1.5. Sīm:

Sevgili bazen değerli eşyalara benzetilebilir veya sevgiliye ait bir şey de bu benzerliğin içinde yer alabilir. Burada sevgilinin vücudu gümüşe benzetilmiştir. Sevgilinin o gümüşe benzer vücudunu ve şeffaf olan kollarını görenler, bu güzel ince elekle mi elenmiş derler.

Ol sīm-i beden sā‘id-i billūrı görenler
Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle (G.54.2)

2.4.2.1.6. Kamer:

Sevgilinin aya benzetilmesi çoğu zaman ayın parlaklıyla alakalıdır. Sevgilinin yüzü de ay kadar parlaktır. Şimdi sevgilinin güzelliğinin zirvesinde aya benzer yüzü vardır:

Evc-i ḥüsnün şimdi böyle kamer-i simāsı var (T.G.II.5)

2.4.2.1.7. Gonca (Gonce, Gonce-i ra‘na, Gonce-i ter):

Sevgili ağız, dudak, yanak cihetiyle goncya benzetilir. Gonce-i ter, sevgilinin daha çok genç ve taze olduğunu anlatmak için kullanılır. Bunun yanında sevgili yavaş yavaş açan bir goncadır.

Dünyanın alçaklığı bir zaman insanları gamlarla baş başa bırakır, hatta daha açmamış taze gonca dahi olsa ecel rüzgārı onu bile soldurur:

Dehr-i dūn ḥālimiz ḳor ādemi ġamdan bir dem
Ṣoldurur ġonce-i ter olsa velev bād-ı ecel (T.5.1)

2.4.2.1.8. Ruhsār:

Sevgilinin güle benzetilmesi yüzünün güzelliğiyle ilgilidir. Gülün beyaz olan rengi, sevgilinin yanaklarına benzer. Yeniden gelen baharın çizgileri yüzünün gül bahçesi gibi oldu, ey şahım yeni gelen günler bayram oldu gönlümde, bu aşk yılında.

Gülşen-i ruḫsārına irdi bahār-ı nev ḫaṭṭın
‘Iyd-ı nevrūz oldu şāhım dilde bu nev sāl-ı ‘aşḳ (G.42.2)

2.4.2.1.9. Ebru:

Sevgili için kullanılan benzetmedir. Genellikle yay ve kemanla birlikte zikredilir. O namaz kılınacak yere senin kaşların imam oldu, hep heves edip görünene ve görünmeyene uydu:

Miḥrāb-ı ebrūvānına oldu göñül imām
Etdi ḥevās-ı ẓāhir ü bāṭın hep iḳtidā (G.4.2)

2.4.3. Sevgiliye Ait Güzellik Unsurları

2.4.3.1. Saç (Zülf, Gisu, Muy)

2.4.3.1.1. Zincir:

Sevgilinin saçı siyah olmasıyla bilinir. Beyitte āşık, sevgilinin bakımlı, örgülü siyah saçını gönlüne bağlıyor. Sonra aya benzeyen sevgiliye kavuşma hayali bile gökyüzünü saran hale gibi oldu:

Leyle-i zincir-i zülfün ḳayd edildin göñlüme
Hāleveş ṣārdı ḫayāl ey meh-i kenar vuṣlatı (G.55.4)

2.4.3.1.2. Tar, Rişte, İp:

Sevgilinin saçı bazen uzun ve ince olmasıyla ipe benzetilir. Senin güzelliğinin kumaşı aşkın iplikleriyle dokunduğu için aşk yiğidi can nakdiyle ona müşteri olmuştur:

Tār u pūd-ı ‘aşḳ ile kālā-yı ḥüsnün nesc olub
Onun için naḳd-ı cānla müşteri merdān-ı ‘aşḳ (G.43.8)

2.4.3.1.3. Mār:

Sevgilinin saçları uzun ve siyah olması itibariyle yılana benzetilir. Beyitte sevgilinin saçları, Firavun'un sihirbazlarını yenen Hz. Mūsā'nın mucizesine benzetilir:

Mār-ı zülf-i ḥüsnünün bir āyet-i Mūsā'sı var (T.G.V.1)

2.4.3.2. Perçem, Turra, Kākül:

Gerçek manada alnın üzerine düşen kıvrım kıvrım büklümlü saç olarak tasvir elidir. Bu haliyle yılana ve sümbüle benzetilir. Divânçe'de birkaç yerde geçmektedir. Senin kākülünün gülü, şaha kalkmış gibi sümbüle benzer ve bir ağzı ve daha açmamış güzel bir tomurcuğu vardır, ey güzel gül bahçesi, beni bahçıvan ne rütbe etsin.

Reḫk-ı gül-i kākülin sünbül-i femin bir ġonce-i zibā
Ne rütbe-i bāġbān etsin beni ey gülşen-i ra'nā (T.1.20)

Sevgilinin başında zülüf ve kāküle benzeyen ejder ve anka kuşu vardır:

Zülf ü kākül gibi iki ejder ü 'Anḳāsı var (T.G.III.5)

2.4.3.3. Kaş (Ebrū)

2.4.3.3.1. Ebrū:

Sevgilinin kaşlarını anlatan önemli güzellik unsurlarından biri de ebrudur. Çoğu zaman yüz ve zülüfle kullanılır. Āşıklar sevgilinin iki kaşının ortasını sanki ibadet dilecek yermiş gibi kıble ve cami zannederler:

İmān-ı ḥaḳīḳatle dü ebrūsını miḥrāb
'Uşşāḳ-ı cemālin edinip ḳıble vü cāmi' (G.36.2)

2.4.3.3.2. Yay, Keman:

Sevgilinin kaşları bazen keman, yay, kılıç gibi unsurlara benzetilir. Yanağının bütün güzelliği gül bahçesinin parlaklığının güzelliği gibidir. Can bağışlayan neşe gibi olur, bu kötü kadına senin yüzündeki kaşlar:

Revnaḳ-ı gülzār-ı ḥüsnündür külli zibā-yı ruḫ
Neş'e-i cān-baḫş olur āşufteye bu yāy-ı ruḫ (G.16.1)

Teşbih sanatı kullanılır o keman gibi olan kaşlar ok gibi kirpiklere dönüşür. Bu hale āşık sabreder ve gene sinesine atar:

Ḳavurdu ebrū-yı kemānın müjesin tîr etdi
Dedi gördün mü o meh bende dedim sīneye āt (G.9.3)

2.4.3.4. Göz (Çeşm, Dide)

2.4.3.4.1. Çeşm:

Göz en belirgin ve önemli güzellik unsurlarının başında gelir. "*Göz āşıkları kendisine bağladığı ve meftun ettiği için sahir, füsun-saz olarak vasıflandırılır. Aşığın gönlünü çeldiği için de fettan, şuh bir dilber şeklinde tasavvur edilir*."[72] Hususiyle ālemde fitne koparan o büyücü göz, ağızdan çıkan neşeli ve eğlenceli bir güzel söz gibi olamaz.

Çeşmi cādū u ġamzesi fettān-ı 'ālem bā-ḫuṣūṣ
Ḥal olınmaz nüktedir ey şūḫ-ı şen ser-i femin (G.45.6)

2.4.3.4.2. Mahmūr:

Divānçe'de mest olmak, baygınlık gibi anlamlarda kullanılmıştır. Āşığa sevgilinin o yakut gibi olan dudakları ölümsüzlük suyu gibi lezzetli gelir, susuzluktan baygın gibi duran rind için şarab lezzetli gelmez mi?

[72] ÇEÇEN a.g.e. s.118

‘Āşıḳa la‘l-i lebi āb-ı ḥayāt-āsā leẕīẕ
Rind-i maḫmūr teşneye gelmez mi yā ṣahbā leẕīẕ (G.20.1)

2.4.3.4.3. Nergis:

Nergis, divān edebiyatında genellikle sevgilinin mahmur bakışları olarak tasvir edilir. Zaten nergis uyku verici ve bayıltıcı özelliğe sahiptir. Ela göze benzeyen o neşesi gözünü daha iyisine dikmiş, bundadır Şefik’i köle eder aşkın hayali:

Evāliden dīde-dūz nergis-i şehlāsı ol şuḫun
Şefiḳ’ā bendesin eyler hayāl-i ‘aşḳı zerden zerd (G.19.7)

2.4.3.4.4. Fitne, Çeşm-i Şuh:

Saçın bu unsurlarla ilgisi fitne kelimesinin kargaşaya sebebiyet vermesiyle alakalıdır. Zamanın o hayāsız gözünden o sıkıntıların, arsızlığın bilimi okunur, o sevgili şimdi zamandan sitemin ve zulmün dersini alır:

Fenn-i fitne oḳunur çeşm-i şūh-ı devrāndan
Şimdi cevr ü sitemin dersin alır devrāndan (G.51.2)

2.4.3.4.5. Çeşm-i cādu:

Sevgilinin gözleri bazen büyüyle birlikte kullanılır. Onun bakışı sihirlidir. Bazen bakışıyla aşığın dünyasını harap edebilir. Hususiyle ālemde fitne koparan o büyücü göz, ağızdan çıkan neşeli ve eğlenceli bir güzel söz olmaz.

Çeşm-i cādu ġamzesi fettān-ı ‘ālem bā-ḫuṣūṣ
Ḥal olınmaz nüktedir ey şūḫ-ı şen ser-i femin (G.45.6)

2.4.3.5. Kirpik (Müjgān, Tīr)

Teşbih ve mecaz olarak kullanılan kirpik diğer güzellik unsurları gibi fazla kullanılmaz. Kumandan kirpiği albayın gamzesini görürse tabur ateşi āşıkların kalbi gibi alt üst olur:

Mīrālāy ġamzesi görürse ḳūmanda müjeye
Ḳalb-i ‘uşşāḳı eder ṭābur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Beyitte teşbih sanatı kullanılmış kirpikler oka benzetilmiştir. Hz. Ali'nin kılıcının ucu çataldır. Bundan dolayı iki kaşını o çatala benzetmiştir:

Zülfiḳār-āsā dü ebrū tīr-veş müjgān ile
‘Āşıḳı ‘idāme ġammaz eyledi sevḳ-ı ciyuş (G.30.3)

Candan vefayı esirgemeden o vefasız sevgiliye yaranmak çok zor, amacı eziyet olduğundan aşığın sinesinin buna dayanması çok zor:

Vefā beẕliyle cānā bī-vefā yāre yaranmaḳ güç
Cefāsı tīrine amaç olup sine ṭayanmaḳ güç (G.14.1)

2.4.3.6. Yanak

2.4.3.6.1. Rūh:

Yanak sevgilinin başı ile ilgili birçok unsurun içinde yer alır ve onlarla birlikte zikredilir. Beyitte ruha güzellik veren her eserden gönlün lezzet aldığından bahsedilir.

Ḥayāt-baḫş mı la‘lün ḫumar-ı ālūde dār u dar
Ṣafa-yı rūḥa da'ir dil eder her bir eṣerden ḥaẕ (G.35.3)

2.4.3.6.2. Hurşid, Mihr:

Yanak, parlaklığı ve aydınlık olmasıyla güneşe benzetilir. Beyitte sevgilinin güzelliğine teşbih yapılır. Dünya güneşi ışığını senin güzelliğinden aldı. Senin o yüzünü süsleyen nur ve parlaklık şüphesiz gerçek olan güneşe can verir:

Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iḳtibās
Fer verir ḫurşīde bī-şek nūr-tāb ārā-yı ruḫ (G.16.2)

2.4.3.7. Yüz (Mir'at)

Yüz temiz olması ve güneşin parlaklığını alması sebebiyle aynaya benzetilir. Sevgili için de bir benzetme unsurudur. Güzelliğin nuru gönül gözlerine ayna olduğundan beri, asıl hakikat güzelliğinde bana görünür:

Mir'at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin
Ḥüsnünde bedīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat (G.11.4)

2.4.3.8. Gamze

2.4.3.8.1. Gamze:

Divānçe'de birçok yerde gamze kelimesi geçmektedir. Daha çok sevgilinin bakışının güzelliğini ortaya koyan bir benzetmedir. Zülfikār, Hz.Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği ucu çatal kılıç olarak bilinir. Divānçe'de kılıcın sahibi zikredilmemiş fakat kime ait olduğuna telmih vardır:

Zülfiḳār-āsā dü ebrū tīr-veş müjgān ile
'Āşıḳı 'idāme ġammaz eyledi sevḳ-ı ciyuş (G.30.3)

2.4.3.8.2. Cādu, Mekr, Fitne:

Sihir, büyü sevgilinin silahları arasındadar. Bunları kullanarak aşığın dünyasını yıkar. Zamanın o hayāsız gözünden o sıkıntıların, arsızlığın bilimi okunur, o sevgili şimdi zamandan sitemin ve zulmün dersini alır:

Fenn-i fitne oḳunur çeşm-i şūh-ı devrāndan
Şimdi cevr ü sitemin dersin alır devrāndan (G.51.2)

O fitne şaçan ne kadar kötülük verirse versin, o aşık sevgilinin yaptıklarından hüzün duymaz:

Ne ḳadar verse fesād ġazze-i cādū-yı fiten
Cānı cānāne ne mümkin ede ġamz u tebġīż (G.32.3)

2.4.3.9. Dudak (Leb)

2.4.3.9.1. Būs:

Öpmek anlamına gelen bu kelime Divānçe'de yalnız bir yerde kullanılır. Aşık için sevgiliyi öpmek imkansız gibidir, ama yine de vazgeçmez:

Sen ʻaşḳla bāḳ kesb-i şeref itmege zīrā
Yoḳ feyż-i müşīrānda Şefīḳ būs atanla (G.51.7)

2.4.3.9.2. La'l, La'l ü Leb:

Dudak, teşbih unsuru olarak genelde rengiyle ve değerli olmasıyla kullanılır ve dudak kelimesinden ayrılmaz. Āşığa sevgilinin o yakut dudakları ölümsüzlük suyu gibi lezzetli gelir, susuzluktan baygın gibi duran rind için şarab lezzetli gelmez mi?

ʻĀşıḳa laʻl-i lebi āb-ı ḥayāt-āsā leẕīẕ
Rind-i maḫmūr teşneye gelmez mi yā ṣahbā leẕīẕ (G.20.1)

Beyitte aşık sevgilinin dudağını öpmeyle Kevser havuzuna doyacağından bahseder:

Ey sāḳi-i ‘aşḳ bezmine ger olmasa mā‘ni
La‘l-i lebin emsem olurum kevṣere ḳāni‘ (G.36.1)

2.4.3.9.3. Gonce-i Şüküfte:

Açılmamış tomurcuk olan gonca beyitte sevdāya benzetilir. Aşık için sevgili yavaş yavaş açan bir goncadır. Sevdā goncası yine açılmış lale gibi oldu. Gönül, aşkın yarasına iyi gelecek olan ilaçlar arar:

Ġonca-i sevdā yine şüküfte oldu lāle-veş
Dāġ-ı ‘aşḳın zaḫmına dil merhem-i esbāb arar (G.24.2)

2.4.3.9.4. Şerbet-i La‘l:

Kırmızı renge benzetilen dudak, aşık için şeker şerbet gibidir. Ulaşılması āşık için çok zordur. Gönül hasta iken aşığa sevgilinin o şerbet gibi olan dudağı söz verilmişti, vefa ehli bu sözünde durur mu?

Şerbet-i la‘lını va‘d itmiş idi ḫaste dile
Va‘d-i encāze vefā ehli eder mi taġmīż (G.32.5)

2.4.3.10. Boy, Serv, Kadd, Endām

2.4.3.10.1. Serv:

Sevgilinin boyunun teşbihi için en fazla kullanılan unsurdur. Sevgilinin boyu uzun, ince ve düzgün olması bakımından serviye benzetilir. O Muhammed Ekmel'in güneşinin köşesinde tutuşan serviler, dünyanın gül bahçesinde yanmışlar gibidir:

Sūḫte-zade gibi bir serv-i gülistān-ı cihān
Hayf kim künc iken ol Mīr-i Muḥammed-i Ekmel (T.5.2)

2.4.3.10.2. Naz-ı Hıram, Serv-i Kadd:

Sevgilinin salına salına nazlı bir şekilde yürüyüşü için kullanılır. Genel olarak servi kelimesiyle birlikte zikredilir. Sevgilinin boyu için bu terkipler sıklıkla kullanılır.

Göñül āşüfte-i nāz-ı ḫırām serv-i ḳadd-ı keder
Velī bīm-i sitemden olsada tenhā abānmaḳ güç (G.14.2)

Senin o servi gibi olan boyunu çok zamandır, gözyaşımın ırmaklarıyla büyüttüm, gönül henüz kavuşma bahçesinde lezzet vermiyor:

Cūy-ı eşkimle büyütdüm niçe dem serv-i ḳaddin
Baġ-ı vaṣlına henüz olmadı dil ẕevḳ-āver (G.25.12)

2.4.3.10.3. Şimşād, Ar'ar:

Meyvesiz bir ağaç olan şimşad, uzunluğu ve düzgünlüğü ile bilinir. Şair için aşk bir sarmaşık gibidir. Mecazlar dünyasında Sevgilinin yanağını ve ayva tüylerini şeftaliye benzetiyor:

'Aşḳ-veş şimşādı āġūş eylemiş 'aşḳın Şefīḳ
'Arıż-ı naḫlinde hem şeftālu bārındır seniñ (G.46.5)

2.4.3.11. Kulak (Güş)

Divânçe'de kulakla ilgili pek fazla güzellik unsuru yoktur. Fakat bir yerde kullanılır. Aşık için yarının pek önemi yoktur, olanlara kulak asmaz öyle ki kıyamet meclisinde bile sevgilinin aşkıyla coşup durur:

Va'de-i ferdāya 'āşıḳ eylemez ta'līḳ-ı güş
Bezm-i ḥaşrinde ne demdir eyledi 'aşḳınla cūş (G.30.1)

2.4.3.12. Göğüs (Sine, Sadr)

Sine, daha çok temiz, şefaf, parlak olmasıyla bilinir. Bazı beyitlerde zorluğa karşı koyan anlamında da kullanılır. Şefik Şems Hazretleri'nin aşkında daha küçücük bir zerre iken yine tecellīnin ışıkları sinesinde parlıyordu:

'Aşḳında Şefīḳ ẕerre iken Ḥażret-i Şemsin
Envar-ı tecellīsi yine sīnede lāmi' (G.36.6)

Sine ile aynı anlamda kullanılan sadr kelimesi beyitlerde daha çok teşbihi olarak zikredilir. Senin aşkın benim için övünç kaynağıdır bu yüzden senin aşkından övündüğümün belirtisi, sana olan sevgim ve muhabbetimdir ki aşkın övüncüyle sinenin süslenmesi ne güzel talihtir:

Nişān-ı iftiḫārı 'aşḳın mihr ü muḥabbetdür
Ki faḫr-i 'aşḳ ile tezyīn-i ṣadr etmek ne devletdir (G.23.1)

Sen övünç kaynağı olan madalyanı göğsündeki en derin yere as, o vakit gezegenlerle dolu yere bir bakış at ve onu bedre as:

Sen nişān-ı iftiḫārı en derūn-ı ṣadre āṣ
Keşret-i seyyāreden döndür nigāhı bedre āṣ (G.31.1)

2.4.3.13. Ayak (Pā, Pāy)

Ayak kelimesi divançede birkaç yerde geçer. Sevgilinin güzellik unsuru olarak fazla kullanılmaz, fakat āşık için sevgilinin ayağının bastığı yerler çok kıymetlidir. Senin aşkının emriyle gönül itaatli bir köle gibi senin yolunda gider, üzerine bastığın toprak olmak bile tükenmez bir nimet gibidir:

Göñül bir bende-i fermān-ber gider emr-i ‘aşḳında
Rehinde ḫāk-ı pā olmaḳ ḥesabsız feyż ü ni‘metdir (G.23.4)

Sevgilinin ayağını bastığı topraklara yüz sürdüm, yüz kızarttım, yüzsuyu döktüm fakat nafile bana yüz vermiyor ilgi göstermiyor:

Ḫāk-ı pāy-ı yāre yüz şürdüm velī yüz vermiyor
Yüz ḳızardım nāfile rāhında dökdüm āb-rū (G.52.6)

2.4.4. Rakip (Ağyar, Kafir)

Rakib, divan edebiyatında āşıkla-maşuk arasındaki engellerin başında gelir. Āşık, rakibi hiç sevmez çünkü rakip hep sevgilinin yanında ve meclisinde yer alır. Āşığı asıl üzen konu ise sevgilinin āşığı çatlatırcasına rakibe ilgi göstermesi ve içki meclisinde beraber içki içmeleridir.

Āşığın asıl düşmanı olan, divançede birkaç yerde geçen rakip, bu defa zararlı çıkar ve zevcesinin yaptığı bir büyüyle eşeğe dönüşür:

Eylemiş şimdi raḳībi zevcesi siḥr ile ḫar (T.G.VIII.4)

Rakip kelimesi bazen gerçek anlamıyla bazen de sıfatlarla birlikte kullanılır. Ayrılık derdine tutulmuş olan kāfir rakib, zamanın padişahından başḳasına bağlanmasın:

Mübtelā-yı derd-i hicrān eyleyen kāfir raḳīb
Etmesin şāhen-şeh-i devrāne ġayr-ı intisāb (G.6.3)

Aşık için, can düşmanı olan kāfir rakipten intikam almak, aşığı muradına erdirir, bu zaferden lezzet alır:

‘Adū-yı cān olan kāfir raḳībden intiḳām almaḳ
Be-kām olmaz mı āşıḳ eylemez mi bu ẓaferden ḥaẓ (G.35.2)

Divançede yabancı/yabancılar anlamında kullanılan ağyar kelimesi sevgili için de kullanılır. Kimsesiz bir köşede kendi kendine iken o vakit bir güzel gelse dahi o bile, bana yabancı gibi olur:

Kendi kendimde iken zāviye’-i tenhāda
Gelse bir dilber-i ra‘nā olur aġyār bañа (G.2.1)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN

A) NA‘T

Der na‘t-ı seyyīd-i kāināt ‘āliye efżal’üs-ṣelāvāt

Bismillāhirraḥmanirraḥīm

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Cennet-i ‘ulyā-yı vuṣlat maḳṣad aḳṣā-yı ḫalḳ
Bundan özge var mı yā bir maṭlab-ı ā‘lā-yı ḫalḳ

2 Nūr-ı ālem nūrıdur envār-ı nūrāni-i nūr
‘Āyn-ı nūrından nemā eşyā ile ebnā-yı ḫalḳ

3 ***Kenz-i maḫfī’***den nümā-yı ‘ālem-i ervāḥ edip
Ḳudret-i vaz‘ u celālin eyledi ifşā-yı ḫalḳ

4 Āb u bād u ḫāk u nār-ı ‘unsūr-ı eflāke baḳ
Maẓhar-ı feyż-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḫalḳ

5 Ez ezel ser menzil-i ser aşinā-yı ġayb olan
Lāhūt-ı emr-i miṣālinde bulur dānā-yı ḫalk

6 Cevher-i nūrundan etdi ‘ākl-ı küllī mübtedā
Ma‘ni-ı levlāk olupdur bāiṣ-i iḥyā-yı ḫalḳ

7 Cümleden aḳdem değil mi nūr-ı faḫr-ı kāināt
Bāni’i icād-ı ‘ālem mūcib-ı inşā-yı ḫalḳ

8 Enbiyā vü evliyā vü cümle ervāḥ-ı enām
Tā ezel nūrundan oldu Ādem ü Ḥavvā-yı ḫalḳ

9 Nām-ı ‘ālī-i Muḥammed oldu Maḥmūd-ı Enām
Evvel āḫir ẕātını Ḥaḳ eyledi bābā-yı ḫalḳ

10 Āfitāb-ı nūr-ı ‘ālemdir vücūduñ tā ezel
Gelmeden bu dehre uşdı nūrına sevdā-yı ḫalḳ

11 Raḥmetel-lil’āleminiñ ‘unvānına menşūr olup
Rūḥu sensin ‘ālemiñ Mūsā ile ‘İsā-yı ḫalḳ

12 ‘Ālem-i lāhūt u mülki devr ile teşrīf edip
Oldu teşrīfin bu yüzden rütbe’i ‘ulyā-yı ḫalḳ

13 Ḥaḳ kelām u āyetin ẕātınla iẓhār eyledi
Oldu mü’min vü muvaḥḥīd maẓhar-ı beyzā-yı ḫalḳ

14 Nūn ü kāf ü ḫā vü mīm esrār-ı Ḥaḳḳın maẓharı
‘Ālem-i ġaybdan gelip Ḥaḳ eyledi fermā-yı ḫalḳ

15 Ẕāt-ı ‘ālī-i şerīfiñ gelmeyeydi ‘āleme
Rūz-ı maḥşerde ḳalırdı cehl ile rüsvā-yı ḫalḳ

16 Bedr-i teşrīfin ṭabāḳ-ı āsumāna fer verip
Zīver-i arż u semāsın ġurre-i ġarrā-yı ḫalḳ

17 Ẕātını medḥ eylemişken naṣṣ-ı ḳāṭ‘ile Ḫudā
Medḥine ḥaddi mi var hiç ben gibi ednā-yı ḫalḳ

18 Yā Resūlallāh şefā‘at ḳıl bu mücrim bendene
Kim bilirsin eylemez cürmin saña iḥfā-yı ḫalḳ

19 Ümmetindendir şefā‘at ḳıl Şefīk-i bendene
Sensin ey kān-ı şefā‘at maḳṣad-ı ma’nā-yı ḫalḳ

20 Dāmen-i lüṭfine düşdüm yā şefī’ül-müẕnibīn
Lüṭfu iḥsān eyle cürmim olmaya ifşā-yı ḫalḳ

B) GAZELLER

İBTİDĀ-İ ĠAZELİYYĀT

ḤARFÜ'L-ELİF

1

Mefā'īlün feilün mefā'īlün fe'ilün (fa'lün)

1 Göñülde şems-i ḥaḳīḳatdir 'aşḳ-ı Mevlānā
Ḳulūba maṭla'-ı nūr oldu şarḳ-ı Mevlānā

2 Gürūh-ı ehl-i dile başḳa ḥālet efzādır
O bezm-i neş'e-i rūḥānī ẕevk-i Mevlānā

3 Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd
Tecellī-baḫş olacaḳ mihr-i berḳ-i Mevlānā

4 Heme 'avālimi birden semā'la devr eyler
O dilde kim bulunur 'aşḳ u şevḳ-i Mevlānā

5 Cenāḥ-ı 'aşḳ ile pervāz-ı ḫuldı vuṣlat olur
Şefīḳ-i şems-i ḥaḳīḳatdir 'aşḳ-ı Mevlānā

2

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün (fa'lün)

1 Dertleşip sır verecek ḳalmadı bir yār baña
Ḳandiye şehrī ne ḳadar vāsi' ise dar baña

2 Kendi kendimde iken zāviye-i tenhāda
Gelse bir dilber-i ra‘nā olur aġyār baña

3 Neş’e-yāb olmak için dāfi‘-i ġam ābından
Bir iki içsem olur derdiyle efkār baña

4 ‘Ālemiñ aṣlı bütün bezm-i muḥabbet idügün
Şimdi fıḳdānı ile oldu bedīdār baña

5 Kendi ‘aşkıyla Şefiḳ hemdem olur her demde
Ẕevḳi kendinde imiş dedi dil-āzār baña

3

Fa‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fa‘lün)

1 Şeb-i firḳatde emān mutrib ü ṣahbāna belā
Dem-i hicrinda onun ẕevk ü ṭarab maḥż-ı cefā

2 Var mı hiç güşe-i vaḥdet gibi bir cā-yı refāh
Buldu vaḥdetde göñül yārı ile başḳa vefā

3 Bezm-i yār olmayacaḳ ‘ālemi n’eyler ‘uşşāḳ
Dem-i vuṣlāt gibi var mı ‘acabā ṭatlı ṣafā

4 Heme şeb-i fiḳr-i ḫayāliyle bulunmaḳ bīdār
O büt’üñ hicrine ṭāḳat getirilmek ne ezā

5 ‘Aşkla ismini vird eyle Şefīḳā yāriñ

Dil-i bimāra olur ‘aşkı onun maḥż-ı şifā

4

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ṭıfl-ı dil etdi ebced-i ‘aşḳınla ibtidā
Ḥarf-i muḥabbet etdi onu sırra āşinā

2 Miḥrāb-ı ebrūvānına oldu göñül imām
Etdi ḥevās-ı ẓāhir ü bāṭın hep iḳtidā

3 Emvāc-ı baḥr-ı vaḥdeti ṣaymaḳla yek-be-yek
Eyler miyim ta‘addüdi yā keṣret iḳtiżā

4 Ṣūrīde ehl-i dil görünür ṣıfr-ı yed-i velî
Ma‘nā nükūd-ı ‘aşḳı olup itmez iştikā

5 Ateş mi tāb-ı hüsnü yā kurs-ı güneş midir
Etmek nigāh-ı rūyına itmez göz actıra

6 Mürşid olınca ‘aşḳı olur yoḫsa ādeme
Olmaz viṣāl-i vaḥdete bir ġayr-ı rehnümā

7 Terk etdi terki Şefiḳ-i sāde sikkesin
Zîb-i ser etdi eyledi Monlā’ya intimā

5

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Bir selāmıñ gelmedi çoḳdan beri Ġālib baña

Münzevî bir ‘āşıḳım ‘aşḳım bugün ġālib baña

2 Bilmedi esrārımı bilse eger ol nev-civān
Şem‘ime pervāne-veş olmaz mı yā ṭālib baña

3 Mest-i ‘aşḳım ḥāl-i rüsvāyide ḳaldım bir zamān
İltifāt etmez onunçün ‘akıl ü ṣā’ib baña

4 Ehl-i tecrīdim bugün yār-ı vefādār istemem
Kūy-ı yāre dil daḫi gitdi o da ġā’ib baña

5 Ḥal-i ‘aşḳı bilmeyen ḫūb ṭa‘n u tekẕîb etmede
Añlāşılsa ey Şefiḳ ḥalin demez kāẕib baña

ḤARFÜ’L-BĀ

6

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Neş’e virmez olsa da revnaḳde ṣahbā-ı ḥubāb
Ṣan cezīredir onun baḥr-ı muḥīṭidir şarāb

2 İftirāḳ-ı bezm-i dilberdir perīşān eyleyen
Yoḥsa bu ma‘mūr-ı dil olmazdı tā böyle ḫarāb

3 Mübtelā-yı derd-i hicrān eyleyān kāfir raḳīb
Etmesin şāhen-şeh-i devrāna ġayr-ı intisāb

4 Kāh olur ġurbet vaṭan kāhī vaṭan ġurbetlenir
Ḥasbihālimce demiş bunu diyen devlet-me’ab

5 Dört yanımda gūyīyā deryā kesilmişdir benin
Ḥasret-i nār-ı firāḳ verdi dile pek sūz-ı tāb

6 Ehl-i hicrān reşk eder ehl-i viṣāle her vaḳit
Ṭab‘idir te’sir eder cāna firāḳ-ı ıżṭırāb

7 Nūr-ı ‘aşḳı eyledim müşebbih müşk-āt-ı derūn
Bu tecellīde Şefiḳ etmez mi ‘āşıḳ pīç ü tāb

7

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 ‘Ālem-i āb-ı viṣālde bulmayān ẕevḳ-i şarāb
Neş’e-i çār-ı ‘anāṣırda olur mu neş’e-yāb

2 Bir ḫayāl-i bī-ṣebātdır ‘ālem-i kevn u fesād
Teşnegān-ı pür-hevāyı aldadır miṣl-i serāb

3 Cilve ger mir’at-ı lāhūtda olınca ḫayr u şer
‘Ālem-i nāsūtde hiç te’ṣir ider mi pīç ü tāb

4 Dembedem dem-keş olur ḫūn-ı dilinden yoḫsa kim
‘Ālem-i āb-ı emel ehl-i dile ‘ayn-ı ḥubāb

5 Nāvek-ı ḫūnrîz-i ġamzenden şehīd-i ‘aşḳ olan
Dergāh-ı vaṣlına olmaz mı sezā-yı ‘intisāb

6 Ḫ̆āhîş-i vaṣlınla ġarḳāb-ı ḫayāl-ı baḫr olan

Mevc urur zevreḳçe-i āmāle bī-ḥadd ü ḥesāb

7 Bāb-ı pirde rütbe’-i ‘aşḳı Şefiḳ iḫrāz eden
Dū-serāda bā-sa‘ādet olur elbet kāmi-yāb

8

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Neş’eli mażmūn ile nāmzed olup bint- ‘ineb
Şūḫi sāġarānı aldı kenāre leb-be-leb

2 Neş’e kesb etmez göñül yārsız şarāb-ı bāġdan
Sāḳīdir bezme veren ṣahbā degil ẕevkü ṭarab

3 Āsiyāb-ı fikr ile tedḳīḳ olunsa her umūr
Devr-i çarḫ-ı ‘ālemiñ iḫlāline vermez sebeb

4 Taḫt-ı dilden şāh-ı ‘aşḳ ṣadr-ı sarāy-ı sīnede
Vaṣl-ı yārdan başḳa etmem devlet-i dünyā ṭaleb

5 Meyve-i nā-puḫte-veş kim māyeler bālādadır
Ḫāk ile oldu berāber ṣāhib-i aṣl u neseb

6 Maşrıḳ-ı dilden küşād et revzen-i ‘aşḳı Şefiḳ
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin żiyā her rūz u şeb

ḤARFÜ’T-TĀ

9

Fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Sen acırken acımam sende acı ṭatlıyı ṭāt
Sanā merḥem yerine kim dedi ṭūz yāraya ḳāt

2 Āġlāmaz kendi düşen şimdi ne bu āh u enīn
Ā gönül ben mi dedim böyle cefā-pīşeye çāt

3 Ḳavurdu ebrū-yı kemānın müjesin tîr etdi
Dedi gördün mü o meh bende dedim sineye āt

4 Şāne-veş eylese ‘aşḳı dil-i ṣad pāre Şefiḳ
Raḥm eder mi diye kim ḫābgeh-ı vuṣlata yāt

10

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Cem’den beri ḳalmış baña meydān-ı ḫarābāt
Ḫutbe oḳunur nāmıma sulṭān-ı ḫarābāt

2 Bezmiyle ider pīr-i muġān ādemi iḥyā
Mey-ḫāneye bundandır atar cān-ı ḫarābāt

3 Bint-i ‘inebi pīr-i muġān eyledi namzet
Hiç boş mı ḳor āḫir onu rindān-ı ḫarābāt

4 Bir cür‘a meyi āb-ı ḥayāta bedel etmez
Añla ne imiş bāde-i pīrān-ı ḫarābāt

5 Ḫum-ḫāne-i ‘uzletde yān at ālemi terk et
Tecrīdi bununla bulur ‘irfān-ı ḫarābāt

6 Ḫum güşesini ‘ālem-i ma‘mūra degişmez
Ṣuyunca bulan ẕevḳini vīrān-ı ḫarābāt

7 Tā cāna eser etdi Şefiḳ neş’e-i ‘aşḳı
Ol verdiği meyden saña ḫākān-ı ḫarābāt

11

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Dildir ṣadef-i lu’lu-ı esrār-ı ḥaḳīḳat
Ma‘nā-yı nihān kenzidir aḥrār-ı ḥaḳīḳat

2 Pür neş’e-i ‘aşḳ eyleyeli bāde-i ‘irfān
Her demde tecellī ider envār-ı ḥaḳīḳat

3 ‘Āşıḳ erişir menzil ma‘anā-yı ma‘āde
Zühhād olamaz yoḫsa sez-āvar-ı ḥaḳīḳat

4 Mir’at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin
Ḫüsnünde bedīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat

5 ‘İzzet gibi ‘irfāna Şefiḳ peyrev olur mu
Raḥmı var iken bülbül-i gülzār-ı ḥaḳīḳat

ḤARFÜ’Ş-ŞĀ

12

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 ‘Aşḳ oldu hezārın bu kadar zārine bā‘iṣ

Bu sūziş olub derdinin iẓhārına bā‘iṣ

2 Ḥüsnüne göñül meyl ile ceẕb eyledi ‘aşḳın
Bu ceẕb-i şefāat olup iḳrārına bā‘iṣ

3 ‘Aşḳındır āyā ḫatm-ı rusul ḫüsrev-i levlāk
Bu neş’e-i ‘ālemle yoġun varına bā‘iṣ

4 Bu ḥüsn ü leṭāfetle çemenzār-ı cihānın
Feyżindir olan neşve-i gülzārına bā‘iṣ

5 ‘Aşḳı dile te’ṣir-i kemāliyle o şūḫın
Cān virme Şefiḳ’in bu imiş yārına bā‘iṣ

13

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Mübtelā-yı ‘ālem olmaḳ ‘āṣıḳ-ı şeydā ‘abeṣ
Ṣafha-i dilde ḳuyūd-ı ṣervet-i dünyā ‘abeṣ

2 Ben gibi bir ‘āşıḳın terk eyleyip aġyār ile
Hemdem olmaḳ dā‘imi ol dilber-i ra‘nā ‘abeṣ

3 Zāhidā i‘mā-yı ‘aşḳ ehl-i dili ṭa‘n eylemek
Pā-yı süfliden ‘urūc-ı ma‘ni-i a’lā ‘abeṣ

4 Bülbül-i şūridenin dilsūz olan naġmesini
Ṣā‘irān-ı dīvāne hiç etmemek imlā ‘abeṣ

5 Derd-i ‘aşḳa mübtelā ‘āşıḳ ṭabībi neylesin
‘Arż-ı nabż edip ḥekime ḥālini ifşā ‘abeş

6 Vuṣlat ārā-yı şuhūd olmuş olan erbāb-ı ḥāl
Ḫalvet-i vaḥdetde etmek cüst ü cū tenhā ‘abeş

7 Rāḥet’ül ervāḥı ‘aşḳ-ı nūş eden rind ü ḫarāb
Ba‘demā olsun Şefiḳ ol fāriġ-i ṣahbā ‘abeş

ḤARFÜ’L-CĪM

14

Mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün

1 Vefā beẕliyle cānā bī-vefā yāra yaranmaḳ güç
Cefāsı tīrine amaç olup sine ṭayanmaḳ güç

2 Göñül āşifte-i nāz-ı ḫırām serv-i ḳadd-ı keder
Velī bīm-i sitemden olsa da tenhā abanmaḳ güç

3 Mizācınca bulursun vāḳı‘a sın ṣuretā ‘āşıḳ
Velî benden gibi nabż-ı aşinā ‘āşıḳ kazanmaḳ güç

4 Olur mir’at-ı ḥüsnün sinede peyker-nümā ammā
O peyker ‘ayn-ı ‘aşḳındır bu ṣūretle ṭoḳanmaḳ güç

5 Cefā vü nāz-ı istiġnā sitemler gün be gün artar
Şefiḳā zaḫm-ı ‘aşḳı sinede böyle ḳapanmaḳ güç

ḤARFÜ’L-ḤĀ

15

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ’ilātün fā ‘ilün

1 Bu kice çekdigimi añlādayım yāre ṣabāḥ
Şāyet inṣāf eder ol derdime bir çāre ṣabāḥ

2 Bu şeb āġūş-ı muḥabbetde olup yārimi ben
Ḳaldı yüz ḳaralıgı nikbet-i aġyāre ṣabāḥ

3 Şeb-i hicrinde yanıp ateş-i āhımla cihān
Ḫaberi olmadı ṣordum diye dildāra ṣabāḥ

4 Etdigin cevre mükāfāt bu kice ẕevḳ edelim
Varsın aġyārın ola sinesi biñ pāre ṣabāḥ

5 Sīne ṣāf olmaḳ için sīnemi ṣad çāk iderim
Gam yemem zülfüne ger çekse beni dāre ṣabaḥ

6 Tāb-ı ‘aşḳıyla Şefiḳ peyrev olup ‘izzete yaz
Okusun bu ġazeli ‘arż ede ḫünkāra ṣabāḥ

ḤARFÜ’L-ḪĀ

16

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ’ilātün fā ‘ilün

1 Revnaḳ-ı gülzār-ı ḥüsnündür külli zibā-yı ruḫ
Neş’e-i cān-baḫş olur āşufteye bu yāy-ı ruḫ

2 Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iḳtibās
Fer verir ḫurşīde bī-şek nūr-tāb-ı ārā-yı ruḫ

3 İstifāża etdi dil nūr-ı cemālinden seniñ
Başḳa bir ḥālet verir ‘uşşāḳına sevdā-yı ruḫ

4 Mūsā-ı ‘aşḳım tecellī eyledi dīdār-ı yār
Rūşeni-i sīnem olmuş feyżile beyzā-yı ruḫ

5 Ben mürîd-i ‘aşḳıyım Monlā-yı Rūm’un ey Şefiḳ
Feyż-i ‘ālisi beyān etdi nedir ma‘nā-yı ruḫ

ḤARFÜ’L-DĀL

17

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fe‘ilün

1 Mest etdi girmeden dili meyḫāne-yi ümid
Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid

2 Pek çoḳ dolaşdı yanmaġa şem‘-i viṣāline
Yol bulmadı merāmına pervāne-i ümid

3 Faḫr eylemez kemāli ü ma‘arifle ehl-i dil
Zillet bulur mu tebl ile kāşāne-i ümid

4 Naẓm-ı cenāb-ı ‘izzete peyrev olur isen
Ābād olur Şefiḳ dil-i virāne-i ümid

5 Ye’se kalır mı sāye-i münlāde bendesi
Pertev feşān-ı ‘aşḳ olıcaḳ ḫāne-i ümid

18

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün (fa‘lün)

1 Ḫırām u ‘işve ü nāz ü edāsı nev-icād
Bu fenn-i şīvede kimdir o dilkeşe üstād

2 Sipāh-ı ġam velev etsin hişār-ı ḳalbe hücūm
Bulur mu ẕerrece raḫne o kal‘a-i būlād

3 Serin rıżā-yı ḫudāde fedā eden ‘āşıḳ
Viṣāl-i ‘ıydna yārın çevkebeş olur münḳād

4 O sāde rūye ḫaṭ oldu nigār Çīn ü Ḫaṭā
Bu zîb-i ḥüsnüne gördü ne naḳş eder Behzād

5 Miṯāl-i hāle ḫayālim o mehveşi her şeb
Ṣabāḥa dek alır āġuş-ı fikre çün dāmad

6 Şefiḳā sūziş-i ‘aşḳı o şūḫ-ı tannāzın
Tumanlānursa eder bīl cihāne heb berbād

19

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Eṯer etmez seḥer vaḳti rūḫ-ı āla ṣabādan vird
Küllab-āsā o kültür üzre şebnem şu‘le-ver çün vird

2 Yetişmez mi ṣanırsın himmet-i pīrān her ānda
Tevessül ile bağlān cān fedā et onlara çün merd

3 Eder nabż-ı āşinā bīmār-ı ‘aşḳı ‘aşḳ ile tımār
Ki dāru-yı maḥabbet ref‘-i derd-i ser eder men ba‘d

4 Ālur reng-i kebūdı dūd-ı āhden aṭlās-ı minā
Ālevlendi ocāġ-ı sīneden manend ateş-i derd

5 Olur tāb-ı füyūż-ı şems-i ḥaḳdan maẓhār-ı envār
Kimi ṣūrī kimisi ma‘nevī ḥālince her bir ferd

6 Giribān çāk-ı ḥayret olamaz ebḥāṣ-ı Mecnūndan
Cünūn-ı ‘aşḳla dilden ġam-ı dehri idenler ṭard

7 Evāliden dide-dūz nergis-i şehlāsı ol şuḫun
Şefiḳā bendesin eyler hayāl-ı ‘aşḳı zerden zerd

ḤARFÜ’Z-ZEL

20

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 ‘Āşıḳa la‘l-ı lebi āb-ı ḥayāt-āsā leẕīẕ
Rind-i maḫmūr teşneye gelmez mi yā ṣahbā leẕīẕ

2 Gerçi ḥelv olmuş ḫilāf-ı meşrebī rind-i meyin
Merg-i iblīs-i raḳibde biṭ-ṭabi‘ ḥelvā leẕīẕ

3 Yār yārın vaṣlını ger ‘ahd-ı mīṣāḳ eylese
‘Āşıḳa gelmez mi yā ol va‘de-yi ferdā leẕīẕ

4 Bī ḫaber mekr-i felekden ba‘żı ehl-i iḥtişām
Olur ‘indinde anın ālāyış-ı dünyā leẕīẕ

5 İştihāsına muvāfıḳ hūr u ġılmān ekl ü şürb
Zāhide gelmiş onunçün cennet’ül-me’vā leẕīẕ

6 Ben raḥīḳ-i la‘lüne tā ḳāndıġım günden berü
Cān dimāġım ol eṣerden dem bu dem hālā leẕīẕ

7 Mest-i bī-pervā-yı ‘aşḳım lā’übālī meşrebem
Kūşe-i meyḫāneden olmaz baña bir cā leẕīẕ

8 Kilk-i nāyında Şefiḳ’in ‘aşḳı dem-sāz olmasa
Her dile şekker gibi gelmez dem-i ma‘nā leẕīẕ

ḤARFÜ’R-RĀ

21

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün(fa‘lün)

1 ‘Urūk-ı dil ney olub etdi bir nefes te’ṯir
Uyandırınca göñül içre ‘aşḳı ḥażret-i pīr

2 Ḥarīm-i sīneye gir Beyt-i dil Ṭavāfın ḳıl
Ṣafā-yı ḳulḳul-ı Mīnāda Sa‘yiñ et teksīr

3 Yazıldı levḥā-i dilde ṯülüṯle ‘aşḳullāh
Celī maḥabbeti lāzım mı ḳāl ile tefsīr

4 Ṭoġunca maşrıḳ-ı dilden füyūż-ı şems-i Ḫudā

Vücūd-ı ‘ālemin etdi o nūr ile tenvīr

5 Ezelden etdi süveyde noḳṭa-ı ḫālın
Kemāl-i ṣun‘ u tecelliyle ṣūretin taṣvīr

6 Göñül o şūḫ ile vāḳi‘ muḥabbet ü ẕevḳi
Cemāde ḥālet erer etse az buçuḳ taḳrīr

7 Bu būy-ı zülf-i dilāvîz bu nükhetin söyler
Küll-āb ile yed-i ḥaḳ ḳıldı ‘unṣurın taḫmīr

8 Olur cihānda şehenşāh-ı ma‘nevī ol kim
Serine sikke-i ḫünkārı giyse bā tekbīr

9 Cenāb-ı Nūrī Efendī bu naẕm-ı bī-rengi
Şefiḳā şefḳat ederdi buyursalar tanẓīr

22

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Ḫayāl-i ‘aşḳını demsāz edip dil ḥasbiḥāl eyler
Nuḳuş-ı fikr-i vaṣlın dilde her dem imtiṣāl eyler

2 Felekde bilmem ammā ṭāli‘imle ittifāḳ etmiş
Bütün ḥalāt-ı imkānın baña emr-i muḥāl eyler

3 Göñül ‘aşḳınla āşūb eylemek lāyıḳ mı cānānım
Bu mekru bu fesādı sīnede hep zülf ü ḫāl eyler

4 Ḥisār-ı vuṣlatın tesḫīr için ger leb güşād etsem
Zebān-ı leşker-i ġamzen o demde teng ü lāl eyler

5 Recāsı ḫāk-ı pāyında Şefiḳ'in geçtiġin bilse
Ṭutardı dāmen-i 'aşḳın viṣālin 'arż-ı ḥāl eyler

23

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 Nişān-ı iftiḫārı 'āşıḳın mihr ü muḥabbetdir
Ki faḫr-i 'aşḳ ile tezyīn-i ṣadr etmek ne devletdir

2 Ṭulū'ı mihr-i tāli' asumān-ı evc-i iḳbālden
Feleksādan degildir muṭlaḳā taḳdīr-i ḳudretdir

3 Viṣālin emrini taḥṣīle ol şūḫ-ı feleksādan
Göñülce bir bazārlıḳdır deme bāzū-yı ḳuvvetdir

4 Göñül bir bende-i fermān-beründür emr-i 'aşḳında
Rehinde ḫāk-ı pā olmaḳ ḥesabsız feyż u ni'metdir

5 Vefāya meylini remz eylese bir nîm tebessümle
Ḥayat-efzā-yı dil bir neş'e-i kām ü meserretdir

6 Vefā denmez cefādan sonra vāḳi' lüṭf u iḥsāna
Ḥesābsız ni'met olsa imtinānı maḥż-ı niḳmetdir

7 Şefiḳ olmaḳ degildi muḳteżī ol bī-vefā yāre
Velî icāb-ı 'aşḳı hub eyle raḥm u fütüvvetdir

24

Fā‘ılātün fā‘ilātün fā‘ılātün fā‘ilün(fa‘lün)

1 Teşne ḳaldı murg-ı dil çāh-ı ẕeḳāndan āb arar
Baġ-ı gülzār-ı ruḫundan meyve-i şādāb arar

2 Ġonca-i sevdā yine şüküfte oldu lāleveş
Dāġ-ı ‘aşḳın zaḫmına dil merhem-i esbāb arar

3 Māl ḥesāb etmek degil endīşe-i üftādegān
Ḳışşa-i vaṣlı o yāre açmaġa bir bāb arar

4 Sāġar u minā-ı bezmde ḳulḳul etmekden ġareż
Cür‘a-ı rāz-ı viṣāli sāḳıya eşrāb arar

5 Der ‘aşḳı perveriş buldu Şefīḳ’in sīnede
Cevher-i nāyāb olup her bār onu erbāb arar

25

Fā‘ilātün (fe‘ilātün)fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün(fa‘lün)

1 Dil-i āşufteye ‘aşḳ oldu reşīd ü rehber
Ḳıldı zānū-yı maḥabbetde rıżā-dāde-i ser

2 Ḳıldı bir ḫūb-ı mülāzim dile ṣofbeste-i ‘aşḳ
Nigehi etdi ḳumāndāsine el baġlu nefer

3 Mīrālāy ġamzesi görürse ḳūmanda müjeye
Ḳalb-i ‘uşşāḳı eder ṭābur ateş zīr ü zeber

4 Bir mülāzıma göñül oldu mülāzım evvel
Cān verir şimdi bölügünde olan ‘askerler

5 Seyf-i ebrūsını sel etse niyām-ı nāzdan
Ceyş-i müjgānı eder ṣaff-şiken ***eyne mefer***

6 Geçirir tıġ-ı nigehden bir ālāy ‘uşşāḳın
Edecek resm-i geçidle çün o şehbāz-ı güẕār

7 Şeş cihetden ṭutuşur hāne-i dil ‘aşḳından
Ele şeşẖāneyi aldıḳça o şīr-i peyker

8 Ḥāṣ ṭūr bende-i ẖāṣıdır onun her ‘asker
‘Aşḳına oldu dīvān-beste selām ṭūr bekler

9 Şū‘le-i ‘aşḳına ḳarşı dil-i ‘āşıḳ ṭuramaz
Nevbet ateş diyecek sīneden ateş mi ṣöner

10 Mihr-i ẖüsnünden alır beẕr-i cihān nūr-ı żiyā
N’ola āġuş o mehī hāle gibi ṣarsa eger

11 Avcı ta‘limine çıḳmaḳ ne ḳolay şey görünür
Geyik āhū beccenin ṣaydına her dil ürker

12 Cūy-ı eşkimle büyütdüm niçe dem serv-i ḳaddın
Baġ-ı vaṣlına henüz olmadı dil ẕevḳ-āver

13 O levandāne edālarla ḳadd-i dil-cūsın
Gören olmaz mı onun ‘aşḳına ḳayd-ı defter

14 Olsa biñ bāşı eder ‘āşıḳı rāhında fedā
Dilden ‘āşḳına mülāzım olan eyler mi ḥaẕer

15 Şekkerāmiz olan āṣar-ı serveriye Şefīk
Ḳatdı limon-ı Giridī’yi edip mezc-i şeker

16 ‘Aşḳı söyletdi bu harbi ġazeli kilk-i tere
Yoḫsa ḥaddi mi onuñ eylesin iẓhār-ı hüner

26

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün(fa‘lün)

1 Aşmaġa ‘uşşāḳı ḳıldı zülfüne dildār dār
Eylemez ‘āşıḳ olan yār etsede āzār zār

2 Ḳażı-ı şer‘i maḥabbet eylemişken hükm-i ‘aşḳ
Ben seni sevmem desem eyler mi yār inkār kār

3 Yarmaḳ ister yāreni vermez yarar merhem saña
Görmedim ‘ālemde olsun kimseye āġyār yār

4 İ‘timāt etme medārā etsede erbāb-ı kin
İġtinām-ı fırṣat etdikden eder īṣār ṣār

5 Kīsesinde olmasa naḳd-i maāş-ı vāfiye
Var mıdır bir fā’ide olsa ona neccār cār

6 Maṭla-ı şems-i füyūżdur Ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Nūr-ı ‘aşḳı dilde yeler dā‘imā envār var

27

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün(fa‘lün)

1 Āh-ı ‘aşḳ u vāh-ı ‘aşḳ dilde bir ateşdir yanār
Bu tecellī nūr-ı vech-i yār olup ẓan etme nār

2 Her tecellī vech-i ḥaḳdandır onu ḫoş görmeli
Çünkü her nurdan cemāliyle celālī āşikār

3 Şūre-i āmānda bitmez sa‘y ile toḫm-ı ümid
Bāġbān-ı ḳudretin taḳdīri her emri yapār

4 Pest iner bunca merātib menzil-i mehden seḥāb
Olamaz neẓāreye ḥā’il olunca tābdār

5 Zühd ile ḳaṭ‘-ı menāzil eylemek düşvār olur
Vāṣıl olmaz olmayınca raḥş-ı ‘aşḳ üzre süvār

6 Secde-i zānu Şefīḳ’in iftitāḥ-ı ‘aşḳıdır
Ḳıldı fescūd-ı iḳtirāb ser yaḳınında ḳarār

ḤARFÜ’Z-ZĀ

28

Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün

1 Bir bende-i āzādeyiz ḳıyd-ı sevādan sādeyiz

Mest-i müdām-ı bādeyiz ‘aşḳdır bizim ḫākānımız

2 Keşretde buldu vaḥdeti hicretde ẕevḳ-ı vuṣlatı
‘Aşḳıyla her dem ülfeti eyler dil-i nālānımız

3 Mebde-i me‘ādın farḳ eden ‘aşkıyla her dem zevk eden
Rah-ı sülukī ḥaḳ eden ‘aşḳ olsun ey ‘irfānımız

4 Neyle eder ‘āşıḳ semā‘ ḥāl ehli eyler ittibā‘
Şemsi haḳīḳatdan şuā‘ feyż alır ondan cānımız

5 Pīr-i Ḫudāvend-i cihān niẓām-ı sulṭān-ı zemān
Ḫünkār-ı Rūm u Iṣfahān iḳlim-i cānda cānımız

6 Ya‘ni Celāleddīn-i Ḥaḳ baḫşende-i envār-ı ‘aşḳ
Şems-i münīr ġarb u şarḳ Mevlā’ül-mevālī ḫānımız

7 Sen ey Şefīḳ-i çākerī ‘aşḳı yolunda var yeri
Etsen fedā cān u serī ma‘nā odur sulṭānımız

ḤARFÜ’S-SĪN

29

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün(fa‘lün)

1 Merd-i nā-puhteye etmez ‘uḳalā ṣarf-ı nefes
Toḫm-efşān mı olur şūre-i zemīne herkes

2 Dinledip keẕb u deruġın ol ayn-ı ‘aġyāre
Dām-ı ẓulmıyla edip işte bizi ḥabs-ı ḳafes

3 Yār ile ma‘nevī ülfet eden ‘uşşāḳa ne be’s
Baġ-ı cennet ile birdir ona dār-ı maḥbes

4 Cān deri‘ etme ne mümkin dem-i vuṣlatda eger
Yār ederse onu biñ parça çıḳār mı bir ses

5 Baḥr-ı ḥayretde Şefīḳ ġarḳ öyle me’yūs olmaz
Nā-Ḫudā etmez eder ‘aşḳ-ı Ḫudā sāḥilres

ḤARFÜ’Ş-ŞĪN

30

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Va‘de-i ferdāya ‘āşıḳ eylemez ta‘līḳ-i güş
Bezm-i ḥaşrinde ne demdir eyledi ‘aşḳınla cūş

2 Ḥāl-i ‘aşḳın başḳa ‘ālemdir kemāl-i neş’esi
Rāḥat’ül ervāḥ olur esbāb-ı bezm ‘īş u nūş

3 Zülfiḳār-āsā du ebrū tīr-veş müjgān ile
‘Āşıḳı ‘idāma ġamze eyledi sevḳ-ı cīyūş

4 Ādem-āsā cenneti bir ḥabbeye eyler fedā
Bahr-ı devr-i çarḫ-ı ‘aşḳ ol Mevlevī’i sikke-pūş

5 Bir nigāhla mest eder sāḳi-i dil-keş ādemi
Bāde-i ‘aşḳı Şefīḳ’i eyledi lāl u ḫamūş

ḤARFÜ'Ṣ-ṢĀD

31

Fā'ılātün fā'ilātün fā'ılātün fā'ilün

1 Sen nişān-ı iftiḫārı en derūn-ı ṣadre āṣ
Keşret-i seyyāreden döndür nigāhı bedre āṣ

2 Sen ṣıfāt-ı māsivāyı ẕāta ifnā eyle gör
Büt gibi ṣūretde ḳalma var onu bir deyre āṣ

3 Zülfüne ber-dār olan 'uşşāḳın ism ü resmini
'İbret olsun 'āleme bir cilvegāh-ı seyre āṣ

4 Ben kemend-i 'aşḳı himmetle ṭāḳındım boynuma
Ḥüsnünün menṣūriyim gel zülfüne bir kerre āṣ

5 Cevher-i 'aşḳı nişān-ı imtiyāz etdi Şefīḳ
Resm-i cevherden nişān lāzım degildir ġayre āṣ

ḤARFÜ'Ż-ŻĀD

32

Fā'ılātün (fe'ilātün)fe'ılātün fe'ilātün fe'ilün (fa'lün)

1 Buldu pehnā-yı maḥabbetde göñül ẕevḳ-i 'arīż
Ḳıldı 'aşkı dile tesvīd-i sevādan-ı tebyīż

2 Faṣl-ı ḫaṭṭına denir nusḫa-i ḥüsnün oḳūdum
Metn-i ḥüsnünde onun şerḥ-i dil oldu taḳrīż

3 Ne ḳadar verse fesād ġazze-i cādū-yı fiten

Cānı cānāna ne mümkin ide ġamz ü tebġīż

4 Ḫāk-ı pāyına olan ṣıdḳ u vefādan nāṣī
Beẕl-i cān etdigimi ṣanma efendim ta‘rīż

5 Şerbet-i la‘lunı va‘d etmiş idi ḫaste dile
Va‘d-i encāze vefā ehli eder mi taġmīż

6 Ḥālet-i ‘aşḳı eger etse Şefīḳ’i berbād
Ġam yemez emrini çün ḳıldı Ḫudāya tefvīż

33

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā’ilātün

1 Şehsūvar-ı ‘aşḳ-ı zimām iḫtiyārım etdi ḳabż
Raḫşerān-ı ḥükmüdür miṣvāretin heb ṭūl u ‘arż

2 Tīre-dil etmez beni ālāyış-ı kevn ü mekān
Sīne-ṣāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyż

3 Dil cihāt-ı sittenin āyine-i berrāḳıdır
Ṣūret-i ‘aşḳ eyledi ez-her cihet didār-ı ‘arż

4 Nāvek-i dildūz-ı ġamz ile mü’eṣṣir-i ḫasteyim
Ḥal-i ‘aczimle yine dildāra etdim ‘arż-ı nabż

5 Bī-vefālıḳ eyledi dün şeb o māh-ı bedr-i fer
‘Arż-ı ḥāl etmek o şāha mā-cerāyı oldu farż

6 Ḥüsn-i dilberden Şefîḳ dil nūr-ı ‘aşḳı ceẕb eder
Mihr-i envārdan żiyā-yı māh alır her gece ḳarż

ḤARFÜ’Ṭ-ṬĀ

34

Fā‘ilātün(Fe‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün(fā’lün)

1 Eylemez kāle-i āmālde biri kār-ı neşāṭ
Bāġ-ı maṭlabda bulunmaz gül-i bī-ḫār-ı neşāṭ

2 ‘Ārif-i rāh-ı ḥaḳīḳat ġamı fitrāka aṣar
Kūy-ı ma‘nāya erer merd-i sebükbār-ı neşāṭ

3 Rind mey-i hemdem eder pīr-i muġānı yalnız
Bezm-i vaḥdetde bulur ẕevḳle āṣār-ı neşāṭ

4 Revnaḳ-ı efzā-yı ṣafā sāḳī elinden sāġır
Ṭolaşınca eder ehl-i dile iṣār-ı neşāṭ

5 ‘Aḳd edip pīr-i muġān duḫter-i rez ‘aşḳına
Onu hiç boş mu ḳoyar ġayr o kāmkār-ı neşāṭ

6 Mest-i ‘aşḳı olacaḳ Hażret-i Mevlānā’nın
Buldu ol demde Şefîḳ neş’e-i esrār-ı neşāṭ

ḤARFÜ’Ẓ-ẒĀ

35

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Kūy-ı cānānı mesken eyleyen etmez seferden ḥaẕ

Na‘im ehline mümkin eylesin ‘azm-i seferden ḥaẕ

2 ‘Adū-yı cān olan kāfir raḳībden intiḳām almaḳ
Be-kām olmaz mı ‘āşıḳ eylemez mi bu ẓaferden ḥaẕ

3 Ḥayāt-baḫş mey-i la‘lun ḫumār-ı ālūde dār u dar
Ṣafa-yı rūḥa da’ir dil eder her bir eṣerden ḥaẕ

4 Ferāmūş etmemiş ‘aġūş-ı māderle o pestānı
O ṭıfl-ı nāzenīn ḥālā eder şīr u şekerden ḥaẕ

5 Ġaẕā-yı cān olur yārın Şefīḳa süziş-i ‘aşḳı
Budur ma‘nāsı kim ‘āşıḳ eder suz-ı cigerden ḥaẕ

ḤARFÜ’L-‘AYN

36

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Ey sāḳi-i ‘aşḳ bezmine ger olmasa mā‘ni
La‘l-ı lebin emsem olurum kevṣere ḳāni‘

2 İmān-ı ḥaḳīḳatle du ebrūsını miḥrāb
‘Uşşāḳ-ı cemālin edinip ḳıble vü cāmi‘

3 Sāḥilres-i vaḥdet olan erbāb-ı ḥaḳāyıḳ
Vā‘iẓ olamaz keṣret-i ḳalın ona nāfi‘

4 Cūş eyler o ḳaṭrene düşer vaḥdet-i baḥre
Olmaz mı ***Ene’l-Ḥaḳ*** o vaḳit zīb-i mesāmi‘

5 Tenẕīrine ḥaddin mi seniñ ḫāmene ‘izzet
Evc-i hünere ẕātī olup mihre muṭṭāli‘

6 ‘Aşḳında Şefīḳ ẕerre iken Ḥażret-i Şems’in
Envār-ı tecellīsi yine sīnede lāmi‘

37

Mef‘ūlü mefā‘ilü mefā‘ilü fe’ūlün

1 Ṣahbā-yı ḥaḳīḳatden eden kimse tecerri‘
Rindān-ı miṣāl eyler o dem ref‘be-terfi‘

2 Ẓāhirde eger var ise de nef‘i ‘ulūmun
‘İrfāndır eden kāle-i esrārda temettü‘

3 Va‘d olmasa zühhāde eger ni‘met-i cennet
Beyhūde mi eylerdi cevāmi‘de tecemmu‘

4 Tımār-ı viṣālini işitdim o perī kim
Etmişdi berātını geçenlerde teberru‘

5 Ḥūrīleri ger etmese ümīd-i cinānde
Ḳālmaz idi zāhidde hiç eşyāda teverru‘

6 Ümīd-i vefā etme gözüm dehr-i denīden
Ebnā-yı zamanın işi heb mekr-i müṣenna‘

7 Farḳ etdi ḥaḳīḳatde Şefīḳ ma‘nā-yı ‘aşḳı

Biñ söylese vā‘iẓ edemez meyl-i tesemmu‘

ḤARFÜ’L-ĠAYN

38

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 ‘Ālem-i lāhūteden verdiñ miṣālinden fürūġ
Buldu ‘ilm u ma‘rifet tāb-ı kemālinden fürūġ

2 Ey Celāle’d-dîn-i Rūmī Şāh-ı Mevlānā-yı ‘aşḳ
Mihr-i ma‘nā kesb eder nūr-ı celālinden fürūġ

3 Māh-ı tābān ‘āleme bedr olsa da fer mi verir
İstifāde etmese mihr-i cemālinden fürūġ

4 Nā’il-i feyż u tecellī maẓhar-ı envār olur
Sīnesine ‘aks eden mir’āt-ı ḥālinden fürūġ

5 Neş’e-i sahbā-yı ‘aşḳındır Şefīḳ’i mest eden
Buldu ḥālince velī feyż-i zelālinden fürūġ

39

Fā‘ilātün (fe‘ilātün)fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün(fa‘lün)

1 Ehl-i dil meskenidir kūşe-i zībā-yı ferāġ
Ondadır ‘ālem-i tecrīd bu imiş cā-yı ferāġ

2 Olamaz keşret ile bezm-i maḥabbet-i rūşen
Dem-i vaḥdetde olur neş’e-i ṣahbā-yı ferāġ

3 Ṣadr-i meclisle hemān kürsi-i bālāyı arar
Ne ‘aceb vā‘iẓ efendī ede du‘ā-yı ferāġ

4 Pek ‘azīz cānını ‘āşıḳ edemez red u dırīġ
Ḫalvet-i ḫāṣına yār etse ger imā-yı ferāġ

5 Nefī ḥāzır mı olur lā ile mevcūd-ı vücūd
Ḥāzır u ṣābit iken ‘ārife alā-yı ferāġ

6 Onda da ‘aşḳ bulunur rīze’i elmās ise de
Cevf-i sengī eder ikmāl için aḳsā-yı ferāġ

7 Vaḥdet-i ‘aşḳı Şefīḳ Ḥazret-i Pîr’in kāfī
Dergeh-i dilde budur maṭlab-ı a‘lā-yı ferāġ

ḤARFÜ’L-FĀ

40

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün (fa‘lün)

1 Nāvek-i müjgānına bī-çāre dil olmuş hedef
Sen de inṣāf eyle ḳırma onu mānend-i ḫaẕef

2 Maġz-ı cān ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳatdir velīkin der kibī
Ele girmez ḳırmayınca ḳışr-ı manend-i ṣadef

3 Ḫˇāb u ġafletdir bütün ālayış-ı cāh-ı cihān
Bāb-ı ‘alī-i Cenāb-ı Pīrde der feyẕ ü şeref

4 Ḳuluyum ḳurbānıyım bi’l-iftiḫār cānım fedā

Pādişāh-ı cism ü cāndır Şāh-ı Sulṭān-ı Necef

5 Neşve-i būy-ı Muḥammed vird-i gülzār-ı ‘Alī
Oldu Şāh-ı Kerbelā ez-her cihet ḫayr’ül-ḫalef

6 Ġarḳ-ı baḥr-ı ‘aşḳ olan çıḳdı kenār-ı vaḥdete
Faynamaz keştī-i ‘irfān ādemi etmez telef

7 Dem bu dem olan kām-kām-ı ‘ārifin nezdinde heb
Māżiyi hiçden ṣayar müstaḳbele çekmez esef

8 Nūr-ı ‘aşḳıdır Şefīḳ tenvīr-i sīne eyleyen
Ḥażret-i Şems’in degil mi göribān bu tāb u tef

41

Fā‘ilātün (fe‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün(fa‘lün)

1 Duḫteriz bezme gelince bayılır rind-i ẓarīf
Meyli yoḳ olsa ‘ırḳ-ı bürde sibāk-rūḥ-ı ḥafīf

2 Nüktedān söz bulamaz vaṣf-ı leb ü ḥüsnünde
Ṣun‘-ı Ḥaḳ ***Ahsen-i taḳvīm***idir olunmaz tavṣīf

3 Nüzhet-i gülşeni terk etdi bütün ‘andelibe
Güşe-i meykededir rind ü gülistān-ı laṭīf

4 Ḳurtarır keşret ile dağdağa-i ‘ālemden
Cām-ı ser-şāri eger sāḳī iderse taż‘īf

5 Rind-i ‘aşḳ ṣundu bize bezm-i ezelde bir cām
‘Aşḳ ile bilinmezi etdi ilā-lān te’līf

6 Ḥüsn-i yār olduġıveş āyine-i dilde nümā
Ṣīve-i hüsnī ne mümkin ḳālem etsin ta‘rīf

7 Sırr-ı ‘aşḳı işidince kūş-ı cān ile Ṣefīḳ
Dil ṣemāḫında o demden beri etdi teşnīf

ḤARFÜ’L-ḲĀF

42

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün(fa‘lün)

1 Bāġ-ı dāġ-ı sīne olmuş mevkīb-i iclāl-ı ‘aşḳ
Bu feżā-yı cān-fezāda eyledi iḳbāl-i ‘aşḳ

2 Gülşen-i ruḫsārına erdi bahār-ı nev-ḫaṭṭın
‘Iyd-ı nevrūz oldu şāhım dilde bu nev sāl-i ‘aşḳ

3 Bir şerirdir mebde-yi emāna te’ṯir eyledi
Cān evin yānḳına verdi eyledi eş‘āl-i ‘aşḳ

4 Dil-sitān-ı ḥüsnünün dildir hezār-ı ‘āşıḳı
Bīm-i cāne zülfün oldu dār ile çengel-i ‘aşḳ

5 Ẕevḳ-i bezm-i vaṣlına ‘irfān eder cānın fedā
Cānını cānāna ṣaḳlar ‘ārif-i pāmāl-i ‘aşḳ

6 Feṯḥ-i bāb-ı feyż edildin Ḥażret-i Ḫünkār-ı Rūm

Şems-i nūrun gösterir dilden eder eşkāl-i ‘aşḳ

7 Künt-i kenzā sırrının miftāḥ-ı ‘aşḳıdır Şefīḳ
Ol vechden eyledi ādem-i ṣafī ikmāl-i ‘aşḳ

43

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Vaḥdete irdi ġarīḳ-ı baḥr-ı bī-pāyān-ı ‘aşḳ
Oldu ẓāhir kendine ol ma‘nā-ı pinhān-ı ‘aşḳ

2 Sāki-i vaḥdet şarāb-ı ‘aşḳı şundu destime
Mest-i bî-hoş eyledi ol Hażret-i Sultān-ı ‘aşḳ

3 Perde-i nāmūs olunca bezm-i vaṣla bir ḥicāb
Ār u nengi terk eder ‘ālemde heb mestān-ı ‘aşḳ

4 Sākī-i cānān yetiş ver cām-ı ‘aşḳı el-amān
Bula yek-cür‘ayla dil senden meded dermān-ı ‘aşḳ

5 Rütbe-i dünyā degil ‘uḳbāyı hiçden ‘ad ider
Ḳayda düşmez dā’imā lā-kayd olur rindān-ı ‘aşḳ

6 Ḳîl u ḳālin dāmına pā-beste oldu ḫar gibi
Ḳayd u teşvīşe düşürdi zāhidi noḳṣān-ı ‘aşḳ

7 Bülbül-i şūrîdenin āzār-ı ḫārdan çekdigin
Bir faḳaṭ kendi bilir bir de dil-i nālān-ı ‘aşḳ

8 Tār u pūd-ı ‘aşḳ ile kālā-yı ḥüsnün nesc olup
Onun için naḳd-ı cānla müşteri merdān-ı ‘aşḳ

9 Mest ü medhūş-ı mey-i ‘aşḳ olduġım günden beri
Feṯḥ-i bāb-ı feyż edip ḳıldı ḳabūl ‘irfān-ı ‘aşḳ

10 Sūziş-i ‘aşḳı nedir teskīn eder etdim su’al
Yoḳladı nabżım dedi dārū-yı mey lokmān-ı ‘aşḳ

11 Bāb-ı ‘Ālī-i Cenāb-ı Pîr’de ***ev ednā***-yı ‘aşḳ
Rütbesin taḥṣīl eden ma‘nen odur hākān-ı ‘aşḳ

12 Oḳu vaḥdetnāme-i ‘Aşḳı Şefīḳ bā-cān u dil
Saña ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Ḳur’ān-ı ‘aşḳ

44

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Bāb-ı vaḥdet feṯḥ olur eyler isen ‘aşḳ ile daḳ
Oldu miftāḥ-ı kilid-i ma‘nevī insāna ‘aşḳ

2 ‘Aşḳ te’ṣīr etse nārın āhına te’ṣīri veş
Dir ‘’***Ene’l-Ḥaḳ***’’ kim olur ‘āşıḳ o dem Ḥaḳḳ’yla Ḥaḳ

3 Allāh ‘aşḳıyçün ilişme ḫāṭır-ı maḥzunuma
Ḳırma mir’āt-ı dilim vechin görürsen iki şaḳḳ

4 Laḥm u cism u ser u dem vaḥdet rūmuzın bildirir
Ḳıl Muḥammedle ‘Ali hem Şems u Mevlānā-yı farḳ

5 Dīde-i ḳalbe cilā ver sırr-ı kuhl-i ‘aşḳ ile
Künt-i kenz āyinesinden sen cemāl-i yāre baḳ

6 Meṣnevî ‘ilm-i ledünin ma‘nā-yı icmālidir
‘Aşḳ-ı Mevlānā ile sen al Şefīḳ andan sebaḳ

ḤARFÜ’L-KĀF

45

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Cem‘idir icmāl-i ādem müfredāt-ı ‘ālemin
Āsumān u ‘arżı ḥāvīdir vücūd-ı ādemin

2 Şāh-ı iḳlim ḥüsn-i sulṭān-ı ḫūbān olduġın
Mü‘terifdir ḥüsnüne ḫūbān heb ‘aṣır u demin

3 Neş’e-yāb-i maḥabbet bezm-i ‘irfānıñ olan
‘Ad ider lāşey velev perzīb ise bezm-i cemin

4 Nüzhet-efzā olmasa Gülşen-ṭırāz ‘ārızın
İttiḫāẕ etmezdi lāne mürġ-i dil zülf-i ḫamın

5 Maẓhar-ı ser vücūd-ı müstaġrıḳ-ı vuṣlat olan
Muḳtedī-i eṣiridir cānā Resūl-ı Ekrem’iñ

6 Çeşmi cād ġamzesi fettān-ı ‘ālem bā-ḫuṣūṣ
Ḥal olunmaz nüktedir ey şūḫ-ı şen ser-i femin

7 Şem‘ olup pervāne-āsā māsivāyı yaḳ Şefīḳ
Pür -żiyā ḳılsın derūnın ‘aşḳı Şems-i ā‘ẕamın

46

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Ḫaṭṭ-ı nev-i sebz-i ruḫın ol bahārındır seniñ
Dil hezārın egledin heb gül‘iẕārındır seniñ

2 Ca‘dınā geldin ṣabā būy-ı laṭīfi aḫẕ edip
Bu leṭāfet anlādım ‘anber-niṣārındır seniñ

3 Nusḫa-i şīrāze bend-i ‘ilm-i istiġnāya baḳ
Mebḥaṣ-ı nāz u sitem ẕeyl-i kenārındır seniñ

4 Gülşen-i bezminde dūn u ‘ad u ‘ıydın anlādım
‘Arż-ı vird-i vuṣlātın sāḫte vaḳārındır seniñ

5 ‘Aşḳ-veş şimşādı āġūş eylemiş ‘aşḳın Şefīḳ
‘Arıż-ı naḫlinde hem şeftālu bārındır seniñ

ḪARFÜ’L-LĀM

47

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Ey sākī-i ‘aşḳ bezme yetiş nāvek-i cām ol
Ṣahbā-yı maḥabbetle göñül mest-i müdām ol

2 Tābān ola bāṭında ma‘ānī ile seyfin
Ẓāhirde ḳurre-i ḳīn gibi esrāre niyām ol

3 Taḳlīd ile seccāde-nişīn olmaġa gelmez
Taḥḳīḳ ile miḥrāb-ı ḥaḳīḳetde imām ol

4 Rind isen eger bezm-i ḫarābāta buyur gel
Bu neş'ede ikmāl-i maḥabbetle tamam ol

5 Ḳurb ise eger cān ile cānāna merāmın
Meyḫāne-i 'aşḳ içre serīl tārık-ı nām ol

6 Sen mest-i mey-i 'aşḳı iken ḥażret-i pīrin
Ez cān-ı Şefīḳ bende-i sultān-ı ḥisām ol

48

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Levh-i dilde 'aşḳ edip taḥrīr-i ma'nā-yı kemāl
Dād-ı ḥaḳdır ṭab'ıma tefsīr-i ma'nā-yı kemāl

2 Noḳta-ı ḫālinden 'aks etdi dile 'ilm-i ledün
'Aşḳ-ı ādemdir eden tasḫīr-i ma'nā-yı kemāl

3 Pādişāh-ı mülk-i ma'nā Ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Nefḫ-ı nāyından edip te'ṣīr-i ma'nā-yı kemāl

4 'Aşḳ-ı esrār-ı Muḥammedle 'Ali'niñ 'aynını
Şems ü Mevlānā edip tenẓīr-i ma'nā-yı kemāl

5 Neş'e-i ṣahbā-yı 'aşḳ te'ṣīr ederse ādeme

Mest-i bī-hüşyār eder iksīr-i ma‘nā-yı kemāl

6 Māni‘-i ‘irfān olur zühdver yā mānend-i ḫal
Ḳonsa ṣahbāye eder taġbīr-i ma‘nā-yı kemāl

7 Gösteren mir’āt-ı ‘aşḳıdır kemālatın Şefīḳ
Yoḫsa ḥaddin mi seniñ taṣvīr-i ma‘nā-yı kemāl

ḤARFÜ’L-MĪM

49

Fā ‘ilātün(fe ‘ilātün) fe ‘ilātün fe ’ilātün fe ’ilün

1 Derd-i dilden hele ben kimseye şekvā edemem
Sırrımı ḫalḳa degil kendime ifşā edemem

2 Gülşen-i şādī olur ehl-i dile miḥn ü meşāḳḳ
Ẕevḳ olur ġam baña kim şenliğin iḥṣā edemem

3 Dil ocāġından ‘alev-gir olalı ateş-i ‘aşḳ
Dūd-ı āhım felege ser çekip iḫfā edemem

4 Benden āhir kūyıyā ‘āşıḳı yoḳ etdi ḳasem
Sen ne dersen ā göñül ben bunu imżā edemem

5 Sırr-ı ‘aşḳı o tıbk-ı gūşene serāne dedim
Zirā nā-ehle Şefīḳ ben bunu imā edemem

ḤARFÜ’L-NŪN

50

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1 Ol evc-i ḥüsne söyle ki böyle ḳabarmasın
Nāz etmesün bu mürettibe ġavġā ḳoparmasın

2 Ben vuṣlat u vefāyı niyāz eyledikçe o
Olmaz olur bahāneyi her bār çıḳarmasın

3 Ben ḫāk-ı pā-yı yāre mu'ārız olur muyum
Mümkün mü emr-i nehyini cebre' baṣarmasın

4 Rüstem eger çıḳarsa mübārizler 'aşḳıma
Añlar o dem yigitligi gözler ḳararmasın

5 'Aşḳ-ı vefāyı vuṣlat-ı leylinde ey Şefīḳ
Anlat o fecr-i kāẕibe zinhār aġarmasın

EZ-ḤARFÜ'L-NŪN

(Ġazel)

51

Fā'ilātün (fe'ilālün)fe'ilālün fe'ilātün fa'lün

1 Mest-i 'aşḳ etdi ṣabā eṣer reh-i cānāndan
Ber-ḥayāt oldu o dem ez ser nev-i cānāndan

2 Fenn-i fitne oḳunur çeşm-i şūh-ı devrāndan
Şimdi cevr u sitemin dersin alır devrāndan

3 Feyż alur 'āşıḳ-ı zārın dilī ḥüsn ü andan
Burc-ı 'aşḳ mihr-i rūyın nūrı alır meh andan

4 Ḫalvet-i ḫās viṣāl-i ḫāli gerek yārandan
Öp ṣarıl la‘lunu em leẕẕet alır yārandan

5 Ṭolū dizgin yetişir ṣanma ḳaçar yārandan
Gelmeden bezme raḳīb ṣonra çöker bārandan

6 Çeşm-i şūḫī tīr atar ṣaff-şiken-i müjgāndan
Dāne-i ḫālı daḫī oldu raṣāṣ-ı kāndan

7 Donādıb meclis-i dilden yapılan püryāndan
Ḫūn-ı eşḳimle ḳadehpür buyurun bir yandan

8 Zülfüdür mürġ-i dili ṣayd iden ol dem ondan
Ona bağlandı Şefīḳ çekmez elin dāmenden

ḪARFÜ’L-VĀV

52

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā’ilātün fā‘ilün

1 Çeşme-i çeşmimden āḳdı eşk-i ḫūnım sū-be-sū
Ehl-i ‘aşḳa menba‘-ı dilden gelir āb u żū

2 Neş’edār-ı bāde-i ‘aşḳımdır meyḫānede
Rehberim oldu ḳadeḥ pīr-i muġānımdır sebū

3 Meyle-i rind emrār-ı evḳāt etse de zāhid gibi
‘İtirāż etmez demez emr-i tecellīye şū bū

4 Mürġ-i rūhım gülşen-i ‘aşḳı edildin āşiyān
Erdi gülzār-ı ezelden tā meşām-ı cāne bū

5 Şāne-veş ṣad çāk olup sevdā-yı zülfünden göñül
Yoḳ mecāl ‘arż etmege aḥvāl-i ‘aşḳın mū-be-mu

6 Ḫāk-ı pāy-ı yāre yüz ṣürdüm velī yüz vermiyor
Yüz ḳızardım nāfile rāhında dökdüm āb-ı rū

7 Āb-ı ‘aşḳı ebr-i dil baḫr-ı ḥaḳīḳatden alır
Mebde’in eyler maād her mā-cerā çün āb-ı cū

8 Ola leyden mest-i bezm-i ‘aşḳı cānānın Şefīḳ
Rind-i bī-pervā-yı ‘aşḳ olmuşdur ol demden beri

ḤARFÜ’L-HĀ

53

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Günah-ı ma‘ṣiyetden pür kitābım yā Resūlallāh
Hevā yaġmalamış her var u tābım yā Resūlallāh

2 Kemāl-i raḥm u iḥsānla rāḥ-ı Ḥaḳḳ’a tesellīk et
‘Afv-ı ismine vardır intisābım yā Resūlallāh

3 Yüzüm yoḳdur dār-ı elṭāfına yüz sürmege zīrā
Ẕünūb-ı hefv ü cürmimle ḫārabım yā Resūlallāh

4 Emān ey kān-ı raḥmet ey Şefī‘-i müẕnibīn ey Şāh

Seniñ ‘aşḳınla maḥv et ıżṭırabım yā Resūlallāh

5 Şefīḳ-i kemtere şefḳat edersen kendi iḥsānın
Günahdan özge nem var iktisābım yā Resūlallāh

54

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Āġuş-ı viṣāle giremez ṣarf-ı emekle
Uġraşma göñül nāfile sen böyle tevellükle

2 Ol sīm-i beden sā‘id-i billūrı görenler
Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle

3 ‘Aşḳı duzaġında girişip kendi ṭutundı
Şimdi ne bu da‘vāsı dilin çarḫ-ı felekle

4 Sevdāzededir dil o ḳadar üstüne varma
Yanġın evine varmaġı cā’iz mi görenle

5 Olur mu ṣafā gülşen-i ‘ālemde o rütbe
Bulsun döşeginde o mehī sade yelekle

6 Nāzı uzadıp cevr ü cefānın nedir aṣlı
Merhem mi olur zaḫm-ı dile vaż‘-ı nemekle

7 Sen ‘aşḳla bāḳ kesb-i şeref etmegi zīra
Yoḳ feyż-i müşīrānda Şefīḳ būs atanla

ḤARFÜ'L-YĀ

55

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Degildir bī-harf u ṣavt ma'nā nevā-yı vaḥdeti
Ehl-i dil dilden dile eyler telġrāf-ı ṣoḥbeti

2 'Ālem-i ābın bilir ẕevḳin yine erbāb-ı 'aşḳ
Duḫterizle dem-be-dem onunçün eyler ülfeti

3 Neş'e-i mey bir ṣadā' oldu ser-i āvāreye
Rū-nümā hem derdime işbū ḫumār-ı keyfeti

4 Leyle-i zincir-i zülfün ḳayd edildin göñlüme
Hāle-veş ṣardı ḫayāl ey meh kenār-ı vuṣlatı

5 Dā'imā on dört iken ḳorḳar hüsnünden bedr-i tām
Mihr-i ḫüsnünden olur çün żū-i nūrāniyeti

6 Bu taḳāżā-yı felekden iştikā lāzım degil
Bu feżā-yı ẕilletin vardır 'ulüvv-i himmeti

7 Māsivādan çekdi el her kām-ı dünyādan bile
İḫtiyār etdi Şefīḳ ḫān kūşesinden 'uzleti

56

Şefik'in Divançesinde Bulunmayan Gazeli

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Ḥikmetinden ṣanma ḥālī ‘ālemi
Sevḳ eder her emre oldur ādemi

2 Kendi nūrıyla tecellī eyleyip
‘Ayn-ı nūr gördü dil ehl-i ḫātemi

3 Ehl-i ‘aşḳı ẕātına ḫās eyledi
Terk-i tāc ile eder Şāh Edhem’i

4 Vech-i ma‘nādan verir ẕevḳ-i derūn
Keşf eder sırr-ı nikāb-ı maḥremi

5 Baḥr-ı ‘aşḳı cūş edip oldu Şefīḳ
Sırr-ı ma‘na-yı ḥaḳīḳat mülhemi

C) TAHMİS

(Taḫmīs-i ġazel-i Nüzhet Efendi)

I

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ’ilātün fā ‘ilün

1 Ḫaṭṭı-veş mürġ-i diliñ bir nev çemen me’vāsı var
2 Gül ruhıdır ḥüsn-i Yusuf būy-ı cān-baḫşāsı var
3 Nev-bahār-ı ḥüsnünün her dem ḥayāt-efzāsı var
4 Ravża-ı dīdār-ı yārın revnaḳ-ı zibāsı var
5 Cennete teşbīh olunsa vechi var ma‘nāsı var

II

1 Lāne-sāz oldu göñül merġule-i gisūsine
2 Reşk eder cennetde Ṭūba ḳāmet-i dilcūsına
3 Tāb-ı ḥüsnüdür veren pertev felek bānūsına
4 Müşteridir māh-ı nev şekl-i hilāl ebrūsına
5 Evc-i ḥüsnün şimdi böyle bir kamer-simāsı var

III

1 Müstezādıdır eda dīvān-ı naẓm-ı ḥüsnünün
2 Mihr ü meh teşbīhine cā’iz mi cism-i ḥüsnünün
3 ‘Aksidir pür-nūr eder mehtābı resm-i ḥüsnünün
4 Rūyına naẓẓāre mümkün mi ṭılısm-ı ḥüsnünün
5 Zülf ü kākül gibi iki ejder ü ‘Anḳāsı var

IV

1 ‘Arż-ı nabż-ı derd edip ḥikmet-şinās-ı ḥāẕıḳa

2 Ḫoşgüvar-ı la‘lī dārudır dedi it ẕā’iḳa

3 Va‘d-i cānla yalvarıp etdimse ‘ahd-ı vāṣiḳa

4 Ḳā’il olmaz gelmege bāzīça gāh-ı ‘āşıḳa

5 Şīve derler āh o ṭıflın bir ‘aceb lālāsı var

V

1 Mār-ı zülf-i ḥüsnünün bir āyet-i Mūsā’sı var

2 Cān baġışlar ‘āşıḳa nuṭḳ-ı dem-i ‘İsā’sı var

3 Līk va‘d-ı vuṣlatında iş bozan ammāsı var

4 Ey ‘aceb imrūz-ı hicrin ḳanġı gün ferdāsı var

5 Zümre-i dilberlerin bir va‘de-i ferdāsı var

VI

1 Ẓāhirīn baḳma ne rütbe ehl-i dil rindān ise

2 Bāde’i ‘aşḳınla añlar mest-i bī-dermān ise

3 Sāye’i pīr-i mugānda bilmedik sulṭān ise

4 ‘Āşıḳı pek de tehī ẓan etme bī-sāmān ise

5 Naḳd-ı ‘aşḳıyla ṭolu bir ***kenz-i lā yefnā’***sı var

VII

1 Ġayre ḳarşı iltifātı cā-be-cā olsaydı nīm

2 Ṣonradan eylerse itmām zülfüne ber-dār-ı bīm

3 ‘Adetidür yāver etmez yıldızı çarḫ-ı ‘aḳīm

4 Dinlemem efsāne-i iḳbāli muḳbildir o kim

5 Dest-i isti‘dādının bir ḫāme-i gūyāsı var

VIII

1 Gel yaḳīn tebşīr edem cānā saña bir nev-ḫaber
2 Duymadınsa n’etdiler aġyāra kim olsun beter
3 Var ise gönder hediye eski büski bir seḥer
4 Eylemiş şimdi raḳībi zevcesi siḥr ile ḫar
5 Seyr iden siḥr-i ḥelālin ḳahbede günāsı var

IX

1 Ḫāmesidir Nüzhet’in meydān-ı naẓm-ı düldülü
2 Şimdi miżmār-ı ma‘ārifde gider dizgin ṭolu
3 Sāyesinde iftiḫār etsin Şefīḳ ednā kulu
4 Bāġ-ı naẓmın gerçi vardır Nüzhetā biñ bülbülü
5 Ḫānye’nin amma Şefīḳ-i nādire fermāsı var

D) KIT'A

(MUKATTAĀT)

I

Fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilün

1 Pāsbān-ı rāh-ı teşrifindir ey meh gözlerim

2 Yek nefes hicrinle dilden āh edip ben özlerim

3 İnṣāf eyler mi dīdem intiżārından bir an

4 Ḥasretimden dil kebap olmuş başımla duzlarım

II

Fā ʿilātün (fe ʿilātün) fe ʿilātün fe ʿilātün fe ʿilün

1 Söylesem söz uzanur ketm ede bir derd u elem

2 Kilke ṣıġmaz yazayım ḳāl ile tağyīr edemem

3 Nev-bahār-ı keremiñ ġonca zebānım açdı

4 Söyledir murġ-i dil-i gülşen sīnemde benim

III

Mefʿūlü mefā ʿilü mefā ʿilü fe ʿūlün

1 Çoḳ gördü felek etdi şikest sāġar-ı keyfim

2 Bir demde de mi etmedi hiç yāver-i keyfim

3 Ḥāṣıl olamaz bir ş̱emere baġ-ı cihānda

4 Naḫl emelim olmadı heyf-bār āver-i keyfim

IV

Fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilün

1 Minnet ol ẕāt-ı ecel izzet-i aʿlāya kim

2 Ġarḳ-ı ḳa‘ir baḥr-ı ‘aşḳ etdi bu ‘abd-ı kemterin

3 Nāvek-i dildūz ‘aşḳ-ı sīnemi etdi hedef

4 Resm edip te’ṣir-i tīri bir nişāne bihterin

V

Divançede Bulunmayan Farsça Kıt’a

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün (fa‘lün)

1 Çe hāc est raḳam dermiyān-ı sāhib-dil

2 Ki dem-be-dem keşed ez-dil be-dil telegrafet

3 Çe hāc est ve sa’it berāy-ı arż-ı ḥulūṣ

4 Raḳam dirīğ me-dār ez sāhīfe-i ülfet

E) MÜFRED

MÜFREDĀT

1

1 Ḳalbine eyle naẓar kendini ṭānı kimsin

2 Kendüyi dilde gören ehl-i dil āgāh olmuş

2

1 Neş’e-i can-baḫş-ı ādemdir dem esrār-ı ‘aşḳ

2 Var mıdır ehl-i dile bezm-i maḥabbet ḳibi ẕevḳ

3

1 Cevher-i esrār-ı lāhut noḳṭa-i ser-i vücūd

2 Kāşif-i ‘ilm-i ledüni ma‘nā-yı esrār-ı hū

4

1 Pence-i ‘aşḳı zebūn etmiş dili kudu o şūḫ

2 Eyledi te’s̱īr riḳḳat-i ḥālime oldu Şefīḳ

5

1 Dil-i derviş dil-rişin du‘ā-yı ṣubḥ-gāhından

2 Belālar eksilir cāh u celāl kibriyā atar

6

1 Ḫarla yakma sa’y eyle taḳrīr-i merām

2 Ġayr-ı nāṭıḳ ne bilir manṭıḳ-ı ma‘nā-yı kelām

7

1 Terāzu-yı maḥabbetde vefādan ġayrı ṭartılmaz
2 Ḫarīdāran-ı bāzār ma‘ā-yı tam ‘ayar ister

8

1 İdrāk-ı ṣun‘-ı ḥüsnüne hayretdedir beşer
2 ‘Āşıḳların bir anda eder mest üçer beşer

9

1 Tūtiyā-yı ḫāk-ı pāyın intiḥāl-ı dīdeye
2 ‘Anḳarīb olsun naṣīb yā rab bu iḥsān dīdeye

10

1 Rūzedār-ı ḫasretin imsāk-ı hicrinden beri
2 ‘Abd-ı vaṣlın intiẓār eyler ne iftār eylesin

11

1 Ṣubḥa maḫṣūṣ degil bulmaġı şems-i ‘āşıḳ
2 ‘Aşḳ-ı Mevlānā onu şāme de irse getirir

12

1 Naẓar-ı ‘aşkla baḳ ḥüsn-i cemāl-i yāre
2 Çeşm-i mir’at-ı dile ola bedīdār-ı dīdār

F)TARİHLER

1

(Girīd ceziresi eşrāf-ı vechinden saādetlü Aḥmed Ḥāmid Beg Efendi ḥażretlerinin rütbe-i evvelī ṣınıf ol pāyesiyle vilāyet müşāvirligini iḥrāz etdigini mütezammın ḳaṣide ṭarzında tārihdir)

Mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün

1 Girīd’in ḡānedān-ı eşrefi ya‘ni Ḥāmid Beg kim
Fürūġ-ı kevkeb-i iḳbāli oldu āftāb-āsā

2 Ne cevherdir onu ṣadr-ı ma‘la hadd-i ẕātında
Nigāh-ı ḳadr-ı dāneyle edip taḳdīr u istiṣnā

3 Cenāb-ı ṣadr-ı ‘aẓam ṣāhib-i tedbīr-i ‘aḳl ol
Ki ra‘bi kār-ı mülk-i milleti ez-nev eder iḥyā

4 Onun ḥüsn-i nigāhı ma‘nevī iksir-i aẓimdir
Teveccüh etse ger kān-ı zemīne heb olur kimyā

5 O mīr-i ‘ālişānın ceẕb-i isti‘dād-ı ‘ālīsi
Eder nāpuḫte derī yek naẓarda lü’levī lālā

6 Eger şehbāz-ı fikri açsa pür evc-i mihām üzre
‘Ulū münzeletde ṭā’ir-i ḳudsi eder hem-pā

7 Yaḳīn ḥāṣıl eder her müddeġi dürbīn-i ‘adlinde
Olur mir’at-ı fikri ṣāfinimun hey’et-i davā

8 Ayā mir meāli mürtebit çāker nevāzende
Nigāhıñ her dil-i bīçāreye oldu ḥayāt-efzā

9 Biçilmiş döşüne bir ḫil‘at-ı dībā maḫṣūṣdur
Müşāvir-i vilāyet mesnediyle rütbe-i evvelī

10 Seniñ re’yinle ḥāṣıl istişāre dād u ‘adl üzre
Şefḳatā bī-fikrin mihr ṣubh leyle-i żulemā

11 Eger bir emr-i mübhem olsa muḫtel mūy-ı jengi-veş
O dem ārā-yı rā’y müşkāfın ḥall eder yektā

12 Süreyyā münzelat-ı mihr sipihr-i ṭal‘at-ı ‘irfān
Şu‘ā-ı ‘aḳl-ı evvel nūr-ı vechinle żiyā-baḫşā

13 Müşām-ı ḫalḳı ta‘ṭīr etdi būy-ı ḥüsn-i aḫlāḳın
Kemāl-i ṭīb-i ḫāṭırla olur herkes duā gūyā

14 ‘Ulu ẕātını tavṣīfe ‘āciz şā‘irān-ı cümle
Ne mümkün ḫāme-i ‘āciz bu emri eylesin icrā

15 Fer ḥiz āhsen-i lütf u iltifātın eyledi mecbūr
Duā-yı devletin etsin Şefīḳ ṣubḥ u mesā īfā

16 Teġazzülle ḳālem aç bāb-ı ‘aşḳı ehl-i dil girsün
Ṣafālansun gülistān-ı cemāl-i yāre bī-pervā

17 Göñül āyinesinde tāb-ı ḥüsnün ‘aks eder cānā
Telġrāf-ı maḥabbet şive-i ḥālin eder imā

18 Hevā-yı sünbülü gösterdi zülfün gül‘iẕār üzere
Bahār-ı ḥüsnüne etsin tenezzüh ‘āşıḳ-ı şeydā

19 Nefāṭ-ı ḫaṭṭ ḥesāb-ı ḥüsnünün cem‘ā-i yekündur
‘Aceb tenzīl mi oldu cevr-i sābiḳ nāz-ı istiġnā

20 Rūḥın gül kākülin sünbül femin bir ġonce-i zībā
Ne rütbe-i bāġbān etsin beni ey gülşen-i ra‘nā

21 Ne ḥikmet düşkün olsun ‘āşıḳın heb necm-i iḳbāli
Becādır ger dūn u dūndan iderse ehl-i dil şekvā

22 Sezā mı sāye sāz-ı zülfün olsun da‘imā aġyār
Buna şer‘-i maḥabbet müftīsi vermişmidir fetvā

23 Der-i meyḫāneden gel çek ayaġın kim mecāzīdir
Ḥaḳīḳatde saña kāfi Şefīḳā ‘aşḳ-ı Mevlānā

24 Dedim bir cevher-āsā digeri pürzīb hem sāde
Berā-yı rütbe ü mesned iki tāriḫ-i bī-hemtā

25 Ḥāmid Beg ṣınıf ol rütbe-i evvelīyi iḥrāza Sene 1284
Müşāvar-i vilāyet pāyesin ḳıldı şeref-pīrā Sene 1284

2

(Ḳuṭbī Efendi'nin vefātına tāriḫdir)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün fā'ilün

1 Ṣādıḳ oġlı söyledi tāriḫ-i cevher-dārını
Serdi postun ḳuṭb olub Ḳuṭbī Efendi cennette Sene 71

3

(Ṭarīḳat-ı 'Aliyye-i Naḳşibendiyye Meşāyiḫinden Sırrı Baba'nın tāriḫ-i vefātıdır)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün fā'ilün

1 Cevherīden keşf olup yad-ı faḳīr tāriḫi
Çeşm-i ẓāhirden olup Sırrı Baba sırr-ı ebed Sene 71

4

(Tārīḫ-i diger)

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1 Ḥaḳīḳat ehli bilmez kim nedir dünyā vü māfihā
Hemān bir ẓıll-ı lāşi 'ad ider ābād u vīrāni

2 Biri ez cümle bunlardan Ḫācī Dāvūd-ı 'uryānī
Ki çār tekbirle ḳılmışdır ḳūvā-yı 'unṣurın fānī

3 Tecerrüdle geçirdi 'ömrini bezm-i ḫarābātda

Mey-i ma‘nā ile ma‘mūr edip her dem dil ü cānı

4 Ne vardan kesb-i ḥaẕ etdi ne yoḳdan oldu azurde
Ṣafa-yı lā’ubalī meşrebin bir mest-i ḥayrānı

5 Ḥaḳīḳat beyn u bī-renk meşreb-i lāḳayd idi ḥāli
Ṭarīḳ-i nāzeninin bir güzide merd-i ‘irfānı

6 Fenāda maḥv olup ẕātī beḳā-yı ma‘nevī buldu
Vücūd-ı eṣbāb edip devr etdi birden aşub devrānı

7 Fiyūz-ı ‘aşḳla yā hū dedim bir tāriḫ-i cevher
Ṣoyundu ṣevb-i fāniden kefenpūş oldu ‘uryāni Sene 75

5

(Tāriḫ-i irtiḥāl Sūḫte-zāde Muḥammed Ekmel Beg)

Fā‘ilātün(fe‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Dehr-i dūn ḥālimiz ḳor ādemi ġamdan bir dem
Ṣoldurur ġonce-i ter olsa velev bād-ı ecel

2 Sūḫte- zāde gibi bir serv-i gülistān-ı cihān
Hayf kim künc iken ol Mīr-i Muḥammed-i Ekmel

3 Ḳomadı ṣarṣar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā
Eyledi dest-i ḳażā rişte-i ‘ömrin münḥel

4 Ḥüsn-i aḫlāḳını tavṣīf edemez ḫāme-i ter

Ḳomadı ḥāṣılī hiç ḥilm ü nezāketde bedel

5 Ravża-i baġ-ı irem içre ola me’vāsı
Şād u ḫandān ede rūḥın ḥażret-i ‘azze ve celle

6 Fevtine cümle familyāsı mükedder oldu
Eşk-i mātemle olup dīdeleri ḫūnīn sil

7 Ḥüzn-i mātemle dedi tārīḫ-i cevher du leb
Ẕevḳ-i vuṣlatla feraḥ bula Muḥammed Ekmel sene 1284

6

(Tārīḫ-i irtiḥāl Kerime-i Ḫūd)

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

1 Dedi bir riḳḳatle dil tārīḫ-i ḥüzn-i efzāsını
Ḳıldı vāh-ı tekmīl-i enfās o kerimem kāmile

7

(Tārīḫ-i irtiḥāl Çelebi Muḥammed Hemdemī Efendi ḳudsi sirruh)

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḳudsiyān rıḥletine dedi mücevher tārīḫ
Ola Hemdem Çelebi Ḥazret-i Mevlānā’ya

8

(Tārīḫ-i irtiḥāl Dervīş ‘Alī ‘İsmet Efendi)

Fā ʻilātün fā ʻilātün fā ʻilātün fā ʻilün

1 Vaż‘ idince ḳabre pā mātem edip tārīḫ dedim

Yürüdü Derviş Efendi der-geh-i bāḳīyā hū Sene 76

9

(Ṭarīḳat-ı ʻAlīye-i Rufāʻi’den Nūrī Bābā’nın tārīḫ-i vefātıdır)

Fā ʻilātün fā ʻilātün fā ʻilātün fā ʻilün

1 Sırr-ı noḳṭa bildirir tārīḫ-i ʻazm ü rıḥletin

Nūrī Bābā’nın olup nūr-ı cemāle rūḥı ġarḳ Sene 79

10

(Ṭarīḳat-ı ʻAlīye-i Mevlevīya muḥibbānından Aḥmed Besīm Efendi’nin tārīḫ-i irtiḥālidir)

Fā ʻilātün fā ʻilātün fā ʻilātün fā ʻilün

1 Nuṭḳ-ı cevherle niyāz etdim Cenāb-ı Aḥmed’e

Ḳurb-ı Ḥaḳ’la ede rūḥın şād u ḫandān u Besīm Sene 84

11

(Nāẓm-ı muma-ileyhin baʻdülvefāt cebinde bulunān kendi tārīḫ-i intiḳālidir)

Fā ʻilātün fā ʻiātün fā ʻilātün fā ʻilün

1 Yoḳ bu miḥnet-gedenin zerrece aṣlı faṣlı

Müstetir perde-i ġam içre olanca ẕevḳi

2 Ben de geçdim bu fenā ma‘bereyi seyr etdim
Bulmadım zerre ḳadar ḫ̆ab u ḫayālden farḳı

3 Şöhret vü malda vefā yoḳ bütün evhām u ḫayāl
Hep eder ṭūl-i emel meyl-i cihāna sevḳi

4 Bir eri erken ara anma ṣaḳın ferdāyı
Keşf ide çeşm-i dile ‘ayn-ı yaḳınla ḥaḳḳı

5 Ḥaḳḳ-ı mir’at Muḥammed’de Ali’niñ sırrın
Gösterir bendesine Ḥazret-i Pīr’in şevḳi

6 Söyledi göçdüğüme tāriḫimi noṭḳa-i ser
Cān feda ḳıldı Şefīḳ buldu beḳā-yı ‘aşḳı Sene 88

DİZİN

āb-ı hayat (10/4), (20/1)

āb-ı feyz (32/2)

ādem (4/6), (10/2), (29/4,5), (39/6), (41/7), (47/2,5), (55/1)

Ali (T.11.5)

Aşk (4/1,4,6), (5/5), (6/7), (7/5,7), (8/4,6), (9/4), (10/7), (11/2), (12/1,2,3,5), (13/3,5), (14/4,5), (15/6), (17/5), (18,6), (19/3,6,7), (20,8), (21/1), (22/1,3,5), (23/1,4,7), (24/2,5), (25/1,2,7,8,9,13,16), (26/7,11,12), (27/1,2,3,6,7), (28/5),(29/1,2,4,5), (30/4,5), (31/6), (32/1,3,6), (33/5,6), (34/5), (35/1,6), (36/7), (37/2,5), (38/6,7), (39/2,6,8), (40/5,7), (41/1,2,3,4,5,6,7), (42/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12), (43/1,2,3,5,6), (44/4),(45/5), (46/1,5,6), (47/1,2,4,5,7), (48/3,5), (49/4,5), (50/1,3), (51/2,4,5,7,8), (52/4),(53/3,7), (54/2),(55/3,5), (T.G.VI/2,5), (Muk. IV/2), (Müf.2/1), (Müf.4/1), (Müf.11/2), (T.1.6), (T.1.23), (T.4.7), (T.11.6)

Bezm (1/2), (2/4), (3/3), (6/2), (8/2), (10/2), (25/4), (29/1,2), (33/3), (35/1), (38/2), (40/1,5), (41/5)(42/3), (44/3), (45/4), (46/1,4), (50/5,8), (Müf.2.2), (T.4.3)

Cām (40/4,5), (42/4), (46/1)

Cān (6/6), (10/2,7), (12/5), (14/1), (16/1), (19/2), (20/6), (22/3), (25/4), (27/4,5,7), (28/4), (31/3,4), (34/1,2,5), (38/4), (39/2,4), (40/7), (41/1,3,4,5), (42/8,12), (44/5), (46/5,6), (50/1,4,8), (T.G.T.2), (T.G.IV.3), (T.G.V.2), (T.G.VIII.1), (T.1.17), (T.4.3), (T.11.6)

Cem (10/1), (44/1), (44/3)

Cemāl (11/4), (16/3), (G.43.5), (Müf.12.1)

Cennet (N.1), (20/5), (28/3), (29/4), (36/3), (T.G.11.2), (T.2.1)

Cevher (N.6), (24/5), (30/5), (Müf.3.1), (T.1.2), (T.1.2.4), (T.2.1), (T.3.1), (T.4.7), (T.5.7), (T.7.1), (T.10.1)

Cihān (12/4), (15/3), (16/2), (18/6), (21/8), (25/10), (27/5), (39/3), (Muk.III.3), (T.5.2), (T.11.3)

Dem (N.7), (2/5), (3/1,2), (7/4), (11/2), (13/2), (20/6), (22/1,4), (23/3), (25/12), (27/2,3), (28/4), (29/1), (33/3,6), (36/1), (38/2), (39/7), (40/7), (43/2,4), (44/2), (49/4), (50/1,8), (51/8), (54/2), (T.G.1.3), (T.V.2), (T.G.III.2), (Müf.2.1), (T.1.11), (T.4.3), (T.5.1)

Dünyā (N.4,), (8/4), (13/1), (20/4), (42/5), (T.4.1), (54/7)

Evliyā (N.8)

Fenā (T.4.6), (T.11.2), (2/3)

Güş (29/1)

Gülşen (40/3), (41/2), (44/4), (45/4), (48/2), (51/4), (53/5), (Muk.11.4), (T.4.1), (T.4.5)

Haşr (N.15), (G.29.1)

Himmet (19/2), (30/4), (54/6)

İhsān (N.20) , (23/6), (52/2,5)

İrfān (10/5), (11/2,5), (27/3), (39/6), (41/5), (42/9), (44/3), (47/6), (T.1.12), (T.4.5)

İstiğnā (G.45.3), (T.1.19), (G.14.5)

Kemāl (12/5), (17/3), (21/5), (29/2), (37/1), (47/1,2,3,4,5,6,7), (52/2), (T.1.13)

Keşf (55/4), (T.3.1), (T.11.4)

Leyl (49/5), (54/4), (T.1.10)

Lutf (N.20), (23/6)

Me'va (20/5)

Mecnūn (19/6)

Mekr (20/4), (22/3), (36/6)

Muhammed (47/4), (35/5), (N.9)

Nāmūs (42/3)

Nār (N.4), (6/5), (26/7), (43/2)

Nikāb (55/4)

Pertev (16/2), (17/5), (T.G.11.3)

Rāh (25/14), (33/2), (51/6), (Muk.I.1)

Sahbā (37/5), (20/1), (3/1), (6/1), (8/1), (13/7)

Sıdk (31/4)

Sır(esrār) (2/1), (4/1,7), (40/7), (43/5), (48/1), (48/5), (55/4,5), (T.3.1), (T.9.1), (T.11.5), (N.14), (5/2), (11/1), (33/6), (36/2), (46/2), (47/4), (Müf.2.1), (Müf.3.2)

Sülūk (27/3)

Serāb (7/2)

Tecellī (N.4), (1/3), (6/7), (11/2), (16/4), (21/5), (26/7,8), (35/6), (37/4), (51/3), (55/2)

Terk (4/7), (10/5), (13/2), (40/3), (42/3), (55/3)

Ukbā (42/5)

Vahdet (3/2), (4/3,6), (13/6), (27/2), (33/3), (35/3,4), (38/2,7), (39/6), (42/1,2,12), (43/1,4), (54/1)

Zāhid (13/3), (20/5), (36/5), (42/6), (51/3)

SONUÇ

Hanyalı Mehmed Şefîk Efendi XIX. asrın ilk çeyreği içinde Girit'in Hanya şehrinde doğmuş, ve Hanya'da H. 1287 / M. 1871'de vefat etmiş mutasavvıf bir şairdir. Divânçe'sinden anlaşıldığına göre Kilisli Mustafa Aşkī'nin teşvikiyle Mevlevīlik'e intisap etmiş ve bu tarikatın Girit'te gelişmesine gayret göstermiştir.

Yaptığımız araştırmalarda Şefik Efendi'nin Divânçe'sinden başka bir eseri olmadığı bilgisine ulaştık. Şefik Efendi hayatta iken varlığını sürdüren Hanya Mevlevīhanesi Kütüphanesi'nde Divânçe'den dört adet mevcut idi.

Divançe, bir farsça manzum ve üç mensur takrizden sonra bir na'tla başlar ve elif-bā sırasına göre devam eder. Bu haliyle klasik edebiyattaki "mürettep divân" kalıbına uymamaktadır.

Şefik'in şiirleri didaktik ve lirik özellikler taşımakla birlikte öğreticilik yanı ağır basmaktadır.

Şefik, Divânçe'de yalnızca aruz ölçüsünü kullanmıştır. Bazı beyitlerde vezin problemlerinin olduğu da görülür. Müfredlerde ise vezin kullanılmamıştır. Divânçe'deki şiirler sırasıyla na't, gazel, tahmis gazel, kıt'a, müfred ve tarih şeklindedir. Divânçe'nin sonunda kendisinin yanısıra on bir kişinin ölüm tarihinin düşürüldüğü beyitler bulunmaktadır.

Divânçe'de, Farsça ve Arapça terkiplerin yanında sıklıkla Türkçe tamlamaların kullanıldığı görülür. Atasözlerinin ve deyimlerin kullanıldığı eserde, değişik edebi sanatlar da kullanılır. Divânçe'de, Klasik Edebiyat'ta kulanılan karmaşık ibareler, anlaşılması zor mazmunlar, hikemi üslubun girift anlatımı ve iç

içe geçmiş edebi sanatlar pek kullanılmaz. Bu haliyle divançede sade bir üslubun, Türkçe kelimelerin kullanıldığı görülür.

Divānçe'de mutasavvıf bir şairin şiirlerinde olması gerektiği kadar dini terminolojinin kullanıldığı görülür. Eserde bazı ayet ve hadislere yer verilmiş, bunun yanında ahirete ait meseleler de anlatılmış.

Şefik Efendi Mevlevī bir şairdir ve divançede bazı beyitlerde bunu okuyucuya bildirir.

Şefik'teki Mevlānā sevgisi ve aşkı Divānçe'sinde bariz olarak hissedilir. Eserde "Mevlānā" redifli gazelin olması ve birçok yerde Mevlānā'nın isminin değişik lakap ve sıfatlarla zikredilmesi, Şefik'in Mevlānā'ya olan sevgisini ortaya koymaktadır.

Divānçe'de en fazla kullanılan terimin "aşk" olduğunu görüyoruz. Bu da Şefik Efendi'nin Mevlānā'ya olan sevgisini göstermektedir.

Şefik, Divānçe'sinden de anlaşılacağı üzere birçok şairden etkilenmiştir. Bunların başında Mevlānā gelmektedir. Onu etkileyen diğer şairler ise Mevlevīlik'e intisap etmesine vesile olan Kilisli Aşkī Mustafa Efendi, Şemsi Dede ve Fuzūli'dir.

Etkilendiği bazı şairlerin eserlerine telmihte bulunmuş, bazı yerlerde ise iktibas yapmakla yetinmiştir.

KAYNAKÇA

ACAR, Abdurrahman, "*Tekke, Zavîye, Dergāh",*Eyüp BAŞ **İslam Kurumları Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yay. Ank. 2013.

AKSOY, Ömer, **Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-III**, TDK, Yayınları, Ankara, 1984

ALPER, Kadir, **Giritli Aşkî ve Divanı**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2005.

AYAN, Hüseyin, **Nesimî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990

AVCI, İsmail, **Giritli Hasan İlmî ve Me'ālimü'l-Garām Adlı Divançesi**, Balıkesir Üni. Eğ. Fak. Türkçe Eğ. Böl. Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi Sayı 3/1 2014 s. 191-209, TÜRKİYE

AYDIN, Abdullah, **Hanyalı Nuri Divanı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek**, s. 49 TÜBAR-XXVI-/2009-Güz.

AYDIN, Abdullah, **Divan şairlerinin Girit'te Rumlara ve Rumcaya Yaklaşımları**, Turkısh Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkısh or Turkıc Volume 7/4, Fall 2012, p. 865-882, Ank. TURKEY

BAŞ, Mehmet Şamil, **Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)**,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sos. Bil. Ens. İzmir 2007."

BURSALI MEHMET TAHİR, **Osmanlı Müellifleri (Haz. C. Kurnaz-M.Tatcı)** Bizim Büro Yay.Ank.2001.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, **Necati Bey Divanı'nın Tahlili**, Kitabevi Yay. İst. 2001.

ÇEÇEN, Halil, **Fıtnat Hanım Divanı**, Bizim Büro Basımevi, Ank. 2008.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara. 1982.

DİLÇİN, Cem, **Divān Şiirinde Gazel, Türk Dili Şiiri Özel Sayısı II(Divān Şiiri)**, Sayı 415-17, 1986

ERDOĞAN, Kenan, **Niyāz-ı Mısrī Divānı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998

GİBB, E.J. WILKINSON, **Osmanlı Şiir Tarihi (1-5.C),** Trc. Ali ÇAVUŞOĞLU, Akçağ Yayınları, 1998

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri, C. III**, İstanbul, 1998.

İPEKTEN, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergāh Yay. 9. Baskı, İst. 2007.

İPEKTEN, Haluk; İSEN, Mustafa; TOPARLI, Recep; OKÇU, Naci; KARABEY, Turgut, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.

İstanbul Üniversitesi Merkez kütüphanesi Arşivinde *" **Divançe-i Hanyevi Şefik**"* diye kayıtlıdır. Eser, İ.Y.E. no: 621.

KARA, İsmail, **Hanya Mevlevịhānesi: Şeyh Ailesi-Müştemilātı-Vakfiyesi**, İslam Arş. Dergisi sayı 1, 1997.

KILIÇ, Filiz**, 17. yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Değerlendirmeleri**, Akçağ Yay. Ankara. (1998).

KILIÇ, Filiz, **Giritli Divan Şairler**, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergi-si, S.32/ Kış, Ankara, s. 275-294 2004.

KUR'ĀN-I KERİM VE AÇIKLAMALI MEALİ(Haz. Ali Özek vd.) TDV. Yayınları, Ankara, 1993

KURNAZ, Cemal; TATCI, Mustafa; AYDEMİR, Yaşar; **Giritli Salacıoğlı Mustafa Celvetī ve Dīvānı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000

LEVEND, Agāh Sırrı, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Kitabevi, 1984.

NACİ, Muallim, **Osmanlı Şairleri** (Hz. Cemal Kurnaz)Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2000.

ÖKSÜZ, Melek, **Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)**Karadeniz Araştırmları, Bahar 2010, sayı 25.

PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I-III. MEB Yay. İst. 1983.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü**, Akçağ Yay. Ank. 2004

REDHOUSE, Sır James, W. Turkish And English Lexicon, Çağrı Yayınları, 1992

SEFERCİOĞLU, M. Nejat, **Nev'i Divanı'nın Tahlili**, Akçağ Yay. Ank. 2001.

SEVGİ, Ahmet, **Giritli Şairler**, Sivas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 7-8 1992.

SEVGİ, Ahmet, **6. Milli Mevlānā Kongresi, Selçuk Üni. Hanyalı Şefik ve Divançesi**, s.131-138. 1992 Konya.

ŞİMŞEK, Selami, **Dünden Bugüne Girit'te Türk Tasavvuf Kültürü**, Doğu Kitabevi, s.140 İst. 2014

TBMM Kütüphanesi Arşivinde *"***Divançe-i Hanyevi Şefik Efendi***"* diye kayıtlıdır. Kayıt no: 149027, yer no: 73003887.

TDVİA (İslam Ansiklopedisi), **Hanya**, **Girit**, Şefik Maddeleri.

TUKİN, Cemal, **Girit, İslam Ansiklopedisi**, 14, TDV Yay. İstanbul, 1977

TUMAN, Mehmet Nail, **Tuhfe-i Nāilī, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri. (hzl. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı).(Tıbkı Basım)**. Bizim Büro Yay. Ankara, 2001.

University Of Toronto Library/Canada'da eser **"Divançe-i Hanyevi Şefik"** diye PL/248, S3126 numaralı arşivde kayıtlıdır.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi, C. III, Kısım I**, Ankara 1998, s. 414-21, 216-22.

YAKIT, İsmail, Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabıve Tarih Düşürme, İstanbul, 2003.